

Irratsaio
bat
egiteko
tailer
praktikoa

Arantza Gutierrez Paz
Itxaso Fernandez Astobiza

Udako Euskal Unibertsitatea

IRRATSAIO BAT EGITEKO TAILER PRAKTIKOA

Arantza Gutierrez Paz
Itxaso Fernandez Astobiza

Udako Euskal **Unibertsitatea**
Bilbo, 2005

HEZKUNTZA, UNIBERTSITATE
ETA IKERKETA SAILA
DEPARTAMENTO DE EDUCACIÓN
UNIVERSIDADES E INVESTIGACIÓN

«Liburu hau Hezkuntza, Unibertsitate eta
Ikerketa Sailaren laguntzaz argitaratu da»

© Udako Euskal Unibertsitatea

© Arantza Gutierrez Paz, Itxaso Fernandez Astobiza

ISBN: 84-8438-070-X

Lege-gordailua: BI-2544-05

Inprimategia: RGM, Bilbo

Azalaren diseinua: Iñigo Aranburu

Hizkuntza-zuzenketen arduraduna: Ander Altuna Gabiola

Banatzaileak: UEU. Erribera 14, 1. D BILBO telf. 946790546 Faxe. 944793039

Helbide elektronikoa: argitalpenak@ueu.org

www.ueu.org

Zabaltzen: Igerabide, 88 DONOSTIA

Galarazita dago liburu honen kopia egitea, osoa nahiz zatikakoa, edozein modutara delarik ere, edizio honen Copyright-jabeen baimenik gabe.

Aitor, Haritz, Iker eta Asierri

Aurkibidea

SARRERA	9
I. IRRATI-KO IDAZKETA	11
1. IRRATI-EZAUGARRIAK ETA ADIERAZPENA	13
2. IRRATI-IDAZKETA	19
2.1. Irrati-idazketa: esateko idazkera	19
3. IRRATI-DISKURTSOAREN ANTOLAKETA	29
3.1. Esaldiaren barruko osagaien antolaketa: subjektua, aditza, galdegaia eta osagarriak	29
3.2. Esaldien arteko harremana	34
3.3. Inprobisazioaren antolaketa: testurik gabeko diskurtsoa.	39
4. HAINBAT DATUREN TRATAMENDUA	43
4.1. Zenbakiak	43
4.2. Orduak	44
4.3. Siglak eta akronimoak	45
4.4. Laburdurak eta ikurrak	46
4.5. Personak eta karguak.	46
4.6. Protagonisten azalpenak eta iritziak	47
5. ZENBAIT AKATS IDAZTEKO ORDUAN	49
6. TESTUAREN TIPOGRAFIA ETA AURKEZPEN FORMALA	57
II. GIDOI-ERAKETA	61
1. SOINU-BALIABIDEAK	63
1.1. Mintzoa	63
1.2. Musika	69
1.3. Hotsak	72
1.4. Isiltasuna	74
1.5. Irrati-diskurtsoa	76
1.6. Teknologia berriek gidoian eragindako aldaketak.	83
2. GIDOIA	87
2.1. Definizioa, egitura eta aurkezpen formala. Ereduak	87

III. IRRATSAIOEN ERAKETA PRAKTIKOA: IDEIAK GIDOI BIHURTU	99
1. ALBISTEGIETAKO GIDOIA	101
1.1. Irrati-albistea	102
1.2. Irrati-kronika	109
1.3. Erreportajea	109
1.4. Albiste-buletina	113
1.5. Albistegi baten antolaketa eta gidoia: editorearen pauta.	115
2. MAGAZINAK, URRATSEZ URRATS	121
2.1. Irratsaioa, urratsez urrats	122
2.2. Aurkezpenak eta trantsizioak	129
3. IRRATSAIO DRAMATIKOAREN IDATZIZKO ANTZEZPENA	133
3.1. Dramatiko-motak.	134
3.2. Saio dramatikoaren gidoia.	136
3.3. Moldaketa baten gidoia	137
3.4. Saio dramatikoetako pertsonaiak.	140
3.5. Sinesgarritasunaren arazoa, istorioaren barne-koherentzia eta konbikzio kulturalak	141
4. GIDOIRIK GABEKO IRRATSAIOEN ANTOLAKETA	143
4.1. Kirol-emankizun baten antolaketa.	143
4.2. Elkarrizketa	144
5. PUBLIZITATEAREN GIDOIA	153
5.1. Taketa	153
5.2. Gida komertziala	160
5.3. Komunikatua	160
5.4. Ikuskizunak	161
5.5. Publiirreportajea	161
5.6. Publizitate-tarteak	161
5.7. Bestelakoak	163
IV. BIBLIOGRAFIA	165

SARRERA

Irratsaioaren ekoizpena ez da hasten emanaldiarekin, askoz lehenago baizik, pertsona edo talde bati ideia bururatzen zaionean. Faktore asko hartuko ditu kontuan pertsona edo talde horrek, besteak beste:

- non egingo duen: zein irratitan; publikoan ala pribatuan; tokiko, eskualdeko, nazioko edo estatukoan; irрати-formulako, gai bakarreko edo programazio orokorreko irratian...
- zein ordutan, zein irratsaioaren ondoren eta zeinen aurretik (parrillan betetzen duen tokia);
- iraupena: zenbat denboraz garatuko den;
- nori zuzenduta dagoen: publiko orokorrari, gazteei, adituei...
- zein helbururekin: informatzea, entretenitzea, konbentzitzea, liluratzea...
- dituen baliabideak: lan-taldea, baliabide teknikoak, finantzabidea...

Idea hori irratsaio bihurtu bitartean, urrats asko egin behar dira oraindik. Esataria ezin da mikrofono aurrean jarri eta, besterik gabe, hitz egiten hasi. Ez da egia inprobisazio hutsa dela freskotasuna lortzeko bidea, batzuek kontrakoa dioten arren. Horregatik, idazketak eta gidoia eratzeak leku nagusia dute irratsaioaren ekoizpenaren prozesuan.

Duela urte batzuk, UEUn bertan irratiko idazketari eta gidoi-eraketari buruzko eskuliburu bat argitaratu genuen; motza geratu zaigu, ordea, eta proposamen berri bat egin behar genuela pentsatu izan dugu: osatuagoa, zehatzagoa, praktikoagoa. Nahi horri erantzuten saiatzen da esku artean duzun honako liburu hau, irratietatik eta EHUKo Gizarte eta Komunikazio Zientzien Fakultateko ikasleen lanetatik ateratako adibideez hornitutakoa. Helburua, ordea, ez da inoren lana goraipatzea, are gutxiago egindako akatsak agertzea. Horregatik, eta jatorria azaltzea ezinbestekoa delako, hemen ageri diren adibideak nondik atera ditugun zehazten dugu, baina nork egin dituen esan gabe (bekatua bai, baina ez bekataria). Beraz, inor mintzeko asmorik ez dugunez, norbaitek bere lana islaturik ikusiko balu, pentsa dezala liburu hau sinatzen dugunok maiz egiten ditugula akatsak, eta segur aski —zuzenak izaten saiatu arren— liburuan bertan horren adibideak topatu ahal dituela.

Egiturari dagokionez, hiru zatitan banatu dugu liburua: lehenengoan, irratidazketari buruzko irizpideak emateaz gain, aholku edo proposamen batzuk eskaintzen ditugu, baita akats ohikoenen zerrenda ere, irratidazleak kontsulta dezan.

Bigarren zatian, gidoia da gai nagusia. Gidoia da irratsaioaren hezurdura. Horren gainean eraikitzen da produktu osoa. Gidoia ona izan dadin, egileak “entzun” behar du. Horregatik, gidoian parte hartzen duten soinu-baliabideak azaltzen ditugu aurretik, eta ondoren horiek paperera nola eraman erakusten dugu, gidoia bera nola eratu.

Amaitzeko, irratsaio batzuen gidoiak proposatzen dira. Adibide zehatzak eskaintzen dira hirugarren atalean, norberak bere helburuetara egokien moldatzen den gidoi-mota aukera dezan.

Dena den, kontuan hartu behar du gidoi-egileak gidoirik onena dela irratsaioaren errealizazioa errazten duena; horregatik, ez dago eredu bakarra, eta batzuentzat argia dena, beste batzuentzat, aldiz, korapilatsuegia. Egokia den ala ez jakiteko, truku batek ez du huts egiten: soinu bihurtu. Hainbatetan, praktikak ematen digu egokitasunaren neurria, eta beti dago idatzitako lehenengo gidoia aldatzeko aukera, irratsaioaren garapenak horrela eskatuta.

Gainera, ez dira berdinak izango egun bakar bateko irratsaio bereziaren gidoia eta egunero egiten den saio batena. Lan-talde finko batek ez ditu gauza asko idatzi beharko, elkarri ulertzeko keinuak edo kode berezia erabiltzen dituztelako; talde berriek, ikasle-taldeek edo noizbehinka biltzen direnek, berriz, eredu esplizituagoa, osatuagoa beharko dute. Hemen eskaintzen ditugun ereduak, adibideak, oso formalak dira, “akademikoak”; gidoi-egilearen esku uzten dugu aldatzeko gaitasuna, betiere kontuan hartuta lortu nahi dituen helburuen arabera egokitu behar duela gidoia: hau da, irratsaioa aurrera eramateko baliagarria izan behar duela; bestela behar dituen aldaketak sartu beharko ditu.

Amaitzeko, ariketa batzuk proposatzen ditugu, irratidazkera lantzeko eta gidoiak eratzeko erabilgarriak direlakoan.

ESKERRAK

Hainbat pertsonari eskertu beharko dizkiogu euskarazko idazkuntzaren ibilbidean eskainitako irakasbideak, aholkuak, zuzenketak, irizpideak..., baina dudarik gabe, ikasbide horretan badaude bereziki laguntzen diguten pertsonak. Mila esker, Jexumari, Joserra, Antton, Niko eta Pepelu, pankartan eskainitako eskolengatik.

I. IRRATIKO IDAZKETA

Idazteko orduan hizkuntza-arauak berberak dira bai irratiarako bai prentsa idatzirako bai telebistarako, baina komunikabide bakoitzak baditu bere berezko “arauak” edo deitu ahal ditugunak. Irratiaren kasuan, idazkera mintzoari dago lotuta. Izan ere, irratiaren idazten ditugun testuak “ozenak” dira, hau da, ahots ozenez irakurtzeko edo, are gehiago, esateko testuak dira. Beraz, idazten ditugunean, oso kontuan hartu beharko dugu norbaitek entzungo dituen testuak eratu behar ditugula, eta berriz irakurtzeko edo entzuteko aukerarik izango ez duela entzule horrek.

Horretaz gainera, eta Irene Arrarats euskara-zuzentzaileak dioen moduan, euskarazko komunikabideetan ari direnek oso erantzukizun handia omen dute erabiltzen den euskara ona izan dadin: «Esan gabe doa kazetarien hizkuntza ereduak ikaragarritzko eragina duela hiztunen mintzoan. Kazetariak nola, halaxe hiztun askok, batez ere lagunarteko erregistroa baztertu eta dotore antzean mintzatu edo idatzi nahi dutenean. (...) Guztiok dakigu euskal testuak zer-nolako bide bihurri itsuetara eramane dituen ahozko hizkera naturaletik idatzirainoko pausoa eman behar. Izan ere, gutxi lortzen dute normal idaztea, eta asko tematzen dira normaltasunez idazten...» (Arrarats, 2004).

Beraz, lehenengo atal honetan irrati-idazkerari buruzko azalpenak emateaz gain, kazetariok maiz egiten ditugun akatsak zuzentzen ere saiatuko gara.

1. Irrati-ezaugarriak eta adierazpena

Lehenengo atal honetan, irratidazkera baldintzatzen duten ezaugarriak aztertuko ditugu banan-banan, baita mezuan nola eragiten duten ere:

a) **Noranzko bakarreko komunikazioa da irratikoa:** esatariarengandik entzulearengana. Esatariak ez du entzulearen aurpegia ikusten ezta egiten dituen keinuak (aspertzen ari dela, interesa duela...) ere. Ez dago galdetzeko aukerarik, eta mezuak bata bestearen atzetik garatzen dira, sekuentzia jarraitu batean. Entzuleak aditu ahala deskodetzen du mezua. Adituek diotenaren arabera, informazioa epe laburreko memorian¹ gordetzen du entzun (irakurri) ahala.

Horri lotuta, entzun eta gero, jasotzaileak ez du mezua berriz entzuteko aukerarik (aurretik grabatu ez badu, behinik behin), eta esatariak errepikatu arte itxaron beharko du berriz entzuteko; hori gertatuko ez balitz, aukera bakarra da prentsan edo Interneten agertu arte itxarotea —hor agertzeko adina garrantzi izanez gero, jakina— eta orduan irakurtzea. Ezaugarri hori telebistarekin partekatzen du irratia; prentsan eta Interneten, berriz, jasotzaileak beti izango du informazioa berreskuratzeko (berriz irakurtzeko) aukera.

Ondorioz, irratidazleak oso kontuan hartu beharko du entzulearen ezintasun hori, eta ahal duen argien azaldu entzuleari helarazi nahi dion mezua. Beraz, ulergarritasuna oztoka dezakeen guztia baztertuko du, baita nahasiak diren egitura gramatikalak ere (esaldi luzeak, hitz-tarteak...).

Era berean, **noizean behin esandakoa errepikatu, laburbildu edo gogoratu** beharko du esatariak. Horregatik, **erredundantzia** zilegi da irratian, are gehiago, beharrezkoa, entzulea esan dugun guztiaz jabe dadin.

Honako bi adibide hauetan kazetariak ez dute arazorik izan informazio batzuk errepikatzeko orduan, betiere, zertaz hitz egiten ari diren oso argi izan dezan entzuleak:

1. Adituen arabera, epe laburreko memorian gordetako informazioa 20"-45"-tan gordetzen da, eta normalean 7tik 9ra osagaik osatzen dituzten esaldiak gogoratzeko gai gara, haien konplexutasunaren arabera.

(...) Baina, amaitu aurretik, gogoratu nahi dizuet Frantziako parlamentuan argi berdea eman zaiola Konstituzioaren aldaketari. Hain zuzen ere, Europako Konstituzioari buruzko Erreferenduma egiteko, Frantziako Konstituzioari egin behar zaizkion aldaketak aipatzen dituen eta arautzen dituen lege-proiektua onartu berria da Frantziako Parlamentuan. Laurehun eta berrogeita hamar (450) boto alde; hogeita hamalau (34), kontra, eta hirurogeita lau (64) abstentzio izan ditu aldaketa horrek, Frantziako Konstituzioaren aldaketa horrek, Europako Konstituziora egokitzeko, gaur Parisko Parlamentuan (...)

(Euskadi Irratia, 05-02-01)

(...) Izan ere, Itoizko urtegiarentzat gaur erabaki garrantzitsua etor daiteke bertatik. Estrasburgoko giza eskubideen epaitegiak erabaki behar du azkenean Itoizko urtegia behar bezala egiten ari diren edo ez. Itoizen aurkako Koordina-kundeak bere garaian esan zuen ez dela zilegi Nafarroako gobernuak egin duena egitea, alegia lege bat aldatzea epaitegi baten erabakia ez betetzeko. Hori zuzena den ala ez, horixe erabaki behar du Estrasburgoko tribunalak. Arratsaldeko ordu biak inguru espero dugu epaia (...)

(Euskadi Irratia, 04-04-27)

Horretaz gainera, **izenordainak** edo nahastea eragin dezaketen **sinonimoak baztertzea** da onena. Batzuetan, ordea, eta izen bera testuan gehiegitan ez errepikatzearen, beharrezkoak izaten dira halakoak; orduan, erreferentziak argiak izateaz gain, zertaz edo nortaz ari garen ondo zehaztu behar dugu, bikoizketarik edo zalantzarik izan ez dadin.

Euskadi Irratiko esatari batek horrela azaldu zuen pilota-txapelketa bateko kanporaketaren irabazlea nor izan zen, izena ez errepikatzearen:

(...) Eskupilotan, buruz burukoan, Agirre eta Galartza arteko kanporaketa bizkaitarrak irabazi du.

(Euskadi Irratia, 05-04-02)

Kirol-irratsaio berezian ez legoke gaizki (nahiz eta zalantzaren aurrean, auke-rarik onena izena esatea den). Aipaturiko esaldia, aldiz, albistegi batetik atera dugu, entzuleria orokorrari zuzenduta, ez kirolzale edo adituei soilik (irakurleak hona helduta ez badaki, Agirrek irabazi zuen kanporaketa, Galartza gipuzkoarra baita).

Halaber, izenordainak beste aukerarik ez dagoenean soilik erabiliko ditu idaz-leak; hau da, testuan zehar izen bat gehiegitan ez esateko edo testua errepikakorra ez izateko. Bi adibide hauetan, zehaztasuna galtzen du testuak izenordainak erabilia:

(...) kamioi-gidariei ezartzen zaizkien gehiegizko orduak salatzen ari dira. **Hauen** ustez, atsedeen ezak...

(...) Izan ere, kamioi-gidariei ezartzen zaizkien gehiegizko orduak salatu nahi dituzte, **honek** dakartzkien osasun-arazoak eta istripuak direla eta.

(Ikasleen lanak, 2004ko azaroan)

Zehatzago, beraz:

(...) kamioi-gidariei ezartzen zaizkien gehiegizko orduak salatzen ari dira. Garraiolarien ustez, atsedeen ezak....

(...) Izan ere, kamioi-gidariei ezartzen zaizkien gehiegizko lan-orduak salatu nahi dituzte, baita horien ondorioz sortzen diren osasun-arazoak eta istripuak (salatu) ere.

Erakusleei dagokienez, eta erreferentzia zeri edo nori egiten dioten argi gera dadin, oso egokia izan daiteke honako erregela honi jarraitzea —derrigorrezko araua ez den arren—:

1. Aurretik aipaturiko norbaiti edo zerbaiti erreferentzia egiten zaionean, komeni da hori/horiek (bigarren graduak) edo hura/haiek (hirugarren graduak) erabiltzea. Bata edo bestea aukeratzeak erreferentearekiko hurbiltasuna/urrutitasuna adieraziko du.

(...) Nazabal, Larretxea, Peñagarikano, Mindegia, Azurmendi eta Barberena. Sei aizkolari horiek jokatuko dute...

2. Ondoren aipatuko dugunari erreferentzia egiteko, berriz, hau/hauek (lehenengo graduak) erabiltzea, onena:

Sei aizkolari hauek jokatuko dute: Nazabalek, Larretxeak, Peñagarikanok, Mindegiak, Azurmendik eta Barberenak...

Azkenik, ahal den neurrian, anbiguitasuna/bikoiztasuna/zalantzarritasuna saihestuko dugu irratiko idazkeran. Idatzitakoa irakurtzean ulertzeko arazorik ez dugula pentsatu arren, irratitik entzunda ez dugu oso argi gazteak gaur atxilotu dituzten ala deklaratu duten esaldi osoa aditu arte honako adibide honetan:

Gaur goizean guardia zibilak eta ertzaintzak azken egunotan atxilotutako lau gazteak deklaratu dute...

(Bilbo Hiria Irratia, 03-09-28)

Zalantzarritasuna gainditzeko proposatzen dugu:

Gaur goizean deklaratu dute azken egunotan guardia zibilak eta ertzaintzak atxilotutako lau gazteak (...)

Guardia zibilak eta ertzaintzak azken egunotan atxilotutako lau gazteak gaur goizean deklaratu dute (...)

b) Era berean, **irradi-mezua entzumenari zuzenduta dago**. Zentzumen bakar bati zuzentzeak argitasuna eskatzen du. “Hitzak haizeak daramatzala” dio esaldi ezagunak; gainera, beste zerbait egiten ari garen bitartean aditu ohi dugu irratia (autoan, autobusean gaudela, ikasten ari garela, irakurtzen...). Hori dela eta, uste baino gehiagotan haizeak eraman ez ezik, galdu egiten dira berbak gure eginkizu-

netan murgilduta. Beraz, igorleak honako ezaugarri hau hartu behar du kontuan: nahi dugun mezua entzulearengana hel dadin, oso argi bereizi behar dugu zer den funtsezkoa eta zer ez, jasotzaileak ere jakin dezan. Horrek diskurtsoaren barruan informazioa ondo antolatzen behartuko gaitu.

Honako adibide honetan, entzuleak arreta handiz entzun behar du testua, esaten dioten guztiaz jabetzeko:

(...) Oraintxe entzun dugun abesti famatu honetan, Portugalera trenez zihoan emakume baten istorioa kontatzen zaigu. Baina ez da hara iristeko dugun garraio bakarra. Trena Irundik irteten da egunero Lisboara bidean; bai eta hegazkin bat Loiutik astelehenetik ostiralera bitartean. Autobus-loturak kontuan hartu gabe eta noski, ohiko garraioa duguna, autoa. Izan ere, 9 bat ordutan bertan egon zitezke, joan nahi duzun lekuaren arabera noski...

(Ikasleen lanak, 2004ko otsailean)

Zuzendutako testu honetan gauza bera diogu, baina argiago:

(...) Oraintxe entzun dugun abesti famatu horrek azaltzen digu Portugalera trenez zihoan emakume baten istorioa. Baina, trena ez da hara iristeko dugun garraio bakarra. Lisboara doan trena Irundik irteten da egunero. Horrez gain, hegazkina abiatzen da Loiutik astelehenetik ostiralera bitartean. Autobus-loturak ere ugari dira, eta, noski, beti dugu gure autoan joateko aukera. Izan ere, bederatzi bat ordutan Portugalen egon zitezke, aukeratutako helbidearen arabera, behintzat.

c) Kontuan hartu behar dugun beste ezaugarri bat **entzuleriaren heterogeneotasuna** da. Izan ere, oso entzule-mota ezberdinak daude irratsaio bat aditzen ari direnen artean: ikasketarik burutu ez dutenak, unibertsitarioak, euskaraz alfabetatu gabeak, euskaldun berriak, euskaldun zaharrak... Mezua guztioi zuzendu nahi badiegu, erabiliko dugun euskarak gramatikalki zuzena ez ezik, guztiok ulertzeko modukoa izan beharko du. Hau da, teknizismorik edo hitz ezezagunik gabe, lagunartekoa batzuetan, baina ez arrunta; eta jaso, beste batzuetan, landuegia edo pedantea izatera heldu barik.

Honako adibide honetan, *izapidetu* aditza hizkuntza administratiboari dagokio, ez hizkera arruntari; berdin-berdin —argiago, agian— ulertuko luke entzuleak *tramitatu* edo *igorri* hitz arruntagoak erabilia.

Getxoko Udalak 978 errolda-ziurtagiri **izapidetu**² ditu (...)

(Getxo Irratia, 05-03-31)

2. Izapide(tu): izapideren ekintza adierazten duen aditza. Izapide (Harluxet hiztegiari): «Negozio juridiko batean, hura hasi eta amaitu bitartean jarraitu beharreko urratsen multzoa; horietako urrats bakoitza».

Oso ohitura ona da hitz ezezagun edo tekniko bat sartzen dugunean, sinonimo ezagun batekin edo esanahiarekin batera esatea, Euskadi Irratiko *Norteko Ferrokarrila* irratsaioan entzundako adibide honetan bezala:

Ba al zenekien belarriko ezkoa, hau da, belarriko argizaria ez dela (...). Fisiologikoki antzekoak dira argizaria edo ezkoa jariatzen duten guriak eta guriak apokrina, hau da, esnea jariatzen duena (...)

(Euskadi Irratia, 05-01-23)

Lagunartekoa, baina zuzena; naturala eta aldi berean jasoa. Beste eztatida bat izaten da euskal irratigintzan: euskara batua ala euskalkia? Guk hemen iritzia ematen dugu, gurekin ados dagoen ala ez, irakurleak erabaki beharko duela jakinda.

Euskarazko irratigintzan, eta euskalkien erabilerari dagokionez, zentzuzkoa da *Euskadi Irratia* bezalako kate nazional batean euskara batua erabiltzea. Horrek ez du esan nahi, hala ere, euskalkiak baztertu behar direnik; baina, hori bai, une eta egoera egokietan. Adibidez, ez dugu batuz egitera behartuko inoiz batua erabiltzen ez duen gonbidatu bat, eta, berriz, albistegietako esatariak batua erabiliko du, lagunaren artean erabiltzen duen euskalkiaren orde. Era berean, ez zaio otuko hitanoz edo hizkuntza oso irratia espezifikotik ez bada (dramatikotik, esaterako). Hau da, egoeraren arabera aukeratu du esatariak zein hizkuntza-erregistro erabili, Euskaltzaindiak aholkatzen duen moduan. «Hizkuntza-erregistroa hautatzerakoan, kazetariak-eta erabakiko dute zein atalean, non eta noiz erabili euskara batua (batua nahiz euskalkia) eta zeinetan, non eta noiz lagunartekoa»³.

Koldo Zuazorekin bat gatzotz dienean eskualdeko edo herriko irratietan egotiena inguruko euskalkia erabiltzea izan daitekeela, betiere era jasoa, ez lagunartekoan. «Ahozko hedabideetan “euskalki jasoa” edo “eskualdeko batua” erabiltzea da zentzuzkoa. Inguruko egoerak erabakiko du, beti bezala, bide bat edo bestea aukeratu. (...) Herri hedabideak, dena dela, beti dira “eremu lasaigoak”, eta ume eta gazte jendeak zuzendutako saio eta orrialdeetan herriko hizkera, eta baita lagunartekoa ere, landu eta zabaltzeko» (Zuazo, 2001:176).

Euskaltzaindiak azken erabakia kazetarien esku —esatarien edo komunikatzaileen esku esango genuke guk— uzten du: «Eskualde edota herri mailako komunikabideek euskara batua eta euskalkia erabili ditzakete: biak batera; baina ez elkarrekin nahasiz, baizik atalez atal bereiziz. Hedaburaren eta hedabidearen arabera erabakiko dute kazetariak-eta zein atalean, non eta noiz erabili euskara batua edota zeinetan, non eta noiz euskalkia»⁴.

3. Euskaltzaindia: Arauak. “137. Adierazpena. Euskalkien erabileraz Irakaskuntzan, Komunikabideetan eta Administrazioan”. www.euskaltzaindia.com/arauak/

4. *Ibidem*.

2. Irrati-idazketa

2.1. IRRATI-IDAZKETA: ESATEKO IDAZKERA

Irratian erabiltzen den hizkuntza mintzatua da. Idatzita egon arren, esan egiten da irрати-testua; beste batzuetan, aldiz, guztiz inprobisatua den diskurtsoa garatzen du esatariak, nahiz eta horretan ere idatzizkoaren eragina nabaria den. Beraz, irрати-hizkuntzak ahozko hizkuntzatik zein idatzizkotik hartzen ditu komunikazioari egokien moldatzen zaizkion ezaugarriak.

Beatriz Zabalandoren hitzetan, «hizketan, komunikazioaren berehalakotasunak gauzak errepikatzaera edo parafraseatzaera bultzatzen du hiztuna, entzuleak ezin baitu diskurtsoa nahi duenean errepikatu; eta hori badaki hiztunak. Ahozko hizkuntzan erabiltzen den lexikoa ere arruntagoa izaten da, entzuleak erraz ulertzeko modukoa. Hizketan maiz erabiltzen dira deitikoak (ni, zu, hura, etab.) solaskideak adierazpenen denbora eta espazio berean daudelako (...) Elementu prosodikoek (azentua, doinua eta etenaldiak) diskurtsoaren antolatzaile lana egiten dute ahozko hizkuntzan, eta horregatik ez da erabiltzen lotailu zehatzik adierazpenak semantikoki lortu eta zentzua emateko. (...) Ahozkoan nahiz idatzizkoan oso-oso kontuan eduki behar da zein erregistro aukeratzen den» (Zabalondo, 2004).

Era berean, eta Irene Arrarats testu-zuzentzaileak dioen moduan, oso kontuan hartu behar da kazetariak erabiltzen duen hizkuntzak eragina izango duela euskal hiztunen hizkeran. «Esan gabe doa kazetarien hizkuntza ereduak ikaragarritzko eragina duela hiztunen mintzoan. Kazetariak nola, halaxe hiztun askok, batez ere lagunarteko erregistroa baztertu eta dotore antzean mintzatu edo idatzi nahi dute-nean. (...) Guztiok dakigu euskal testuak zer-nolako bide bihurri itsuetara eraman dituen ahozko hizkera naturaletik idatzirainoko pausoa eman beharrak. Izan ere, gutxi lortzen dute **normal** idaztea, eta asko tematzen dira **normaltasunez** idazten...». (Arrarats, 2004).

Hori dela eta, irрати-idazleak/esatariak euskara ona ez ezik, zuzena eta egoera komunikatibo bakoitzean egokia dena ere erabili beharko du.

EUSKARA ONA: *arauen arabera*koa.

EUSKARA ZUZENA: *euskal senaren arabera*.

EUSKARA EGOKIA: *komunikazio-egoerarekin bat datorrena da (Larrinaga, 2004).*

Egokitasuna helburua den arren, testuliburu honetako lehenengo atalean, berriz, arauen araberako euskara zuzena lortzeko irizpide batzuk eskaintzen ditugu, betiere irratikoa idatzizko testu ozena dela kontuan hartuta.

2.1.1. Esaldi laburrak, luzeak baino hobeto

Lehen esan dugunez, entzuleak irрати-mezua entzun ahala epe laburreko oroimenean gordetzen du, eta horrela hitzez hitz, perpausez perpaus eta esaldiz esaldi, jasotzen du informazioa. Beraz, eta ulermena errazteko asmoz, esaldi laburrak erabiltzea komenigarriagoa da, esaldi luzeak baino. Anjel Loberaren hitzetan, «ideiak hobeto ulertu eta buruz ikasten dira errazago, baldin eta esaldi laburrak badira, luzeak direnean baino. Gainera perpaus luzeen ulermena irakurlearen kultur mailarekin batera doa, esate baterako: *France Soir* egunkariak 10 hitz erabiltzen ditu esaldiko, *Le Monde* 20 (*El País*en Estilo Liburuak ere 20). Muga 30 hitzetan dago, ezen hortik gorako esaldiak unibertsitateko jendeak bakarri aditzen ditu» (Lobera, 1997). Cassany-k, bere aldetik, 15 hitzetan jartzen du esaldia epe laburreko oroimenean gordetzeko muga⁵.

Beste alde batetik, eta *Euskaldunon Egunkariaren* Estilo Liburuan jasotzen denez, «euskal joskeraren ezaugarriak direla eta (atzizkiduna da, pospositiboa), esaldi luzeetan loturak atzeratzeak iluntasuna ekartzen du. Argiago egiten da testua esaldi laburrekin, betiere lotura egokia ziurtaturik» (EEEL⁶, 2001:23).

Horretaz gain, kontuan hartu behar da irратиaren beste ezaugarri bat: atzera egiteko aukerarik ez izatea, alegia. Ondorioz, esaldi laburrak erabiltzeko gomen-dioa ia arau bihurtzen da (euskarazko) irрати-idazketan. Era berean, ez da komeni esaldi bakar batean datu gehiegi sartzea, artifizialki luzatzeaz gain, entzuleak datu-gehiegikerian galtzeko arriskua baitago. Honako adibide hau irakurtzean, ez da harritzekoa esataria itotzeko zorian egon izana:

Bizkaiko Foru Aldundiak minusbaliotasunen bat duten pertsonei arreta emoteko zentro bereziekin adostu, hitzartu eta kontratatutako prezio publikoak ezartzen dituen foru-dekretua indargabetu du, familiarrek urtebeteko protestaldia egin ondoren. Beraz, mila eta hirurehun pertsonengan eragina duen araudi polemikoa minusbaliotasunak dituzten pertsonez osaturiko talde honen aldarrikapenak sartzen dituen beste batengatik aldatu berri dute. Bizkaiko Foru Aldundiko eguneko zentro eta erresidentzia zerbitzuei ez ezik, ACMABI, ASPACE, ABICES, Gorabide eta Uribe Kosta elkarteak bezalakoekin adostutako, hitzartutako edo kontratatutako zentro bereziei dagokie aldaketa hau. Dekretu berriak ezartzen duen berritasun nagusia zera da: tarifen kopurua ezartzeko soilik erabiltzailearen diru-sarrerak kontuan izango direla, eta ez berarekin bizi diren pertsonek, Juan

5. Cassany, D. (2002): « (...) la capacidad media de la memoria a corto plazo es de 15 palabras; o sea, nuestra capacidad para recordar palabras, mientras leemos, durante unos pocos segundos, es muy limitada» (97. or.).

6. EEEL: *Euskaldunon Egunkariaren* Estilo Liburuari dagozkion siglak.

Mari Aburto Bizkaiko Gizarte Ekintza Saileko foru-diputatuak jakitera eman duenez.

(Getxo Irratia, 03-11-03)

Horrela irakurrita ez badirudi ere, irakur ezazue ahoz ozenez ea zer gertatzen den frogatzeko. Egia esan, aurreko adibidean arazo bakarra ez da esaldien luzera, informazioaren antolaketa bera baizik. Izan ere, Bizkaiko Foru Aldundiak dekretu bat indargabetu izana baino berriagoa da dekretu berriaren edukiaren albistea. Hona hemen gure proposamena:

Bizkaiko Foru Aldundiak onartu du minusbaliotasunen bat duten pertsonen arreta emateko zentro bereziekin adostu, hitzartu eta kontrataturiko prezio publikoen foru-dekretu berria. Onartu berri duen dekretu horrek indarrean zegoena indargabetu eta familiarren aldarrikapenak jaso ditu. Izan ere, foru-arau berriak, tarifen kopurua ezartzeko erabiltzaileen diru-sarrerak hartuko ditu kontuan, eta ez berarekin bizi direnenak, Juan Mari Aburto Bizkaiko Gizarte Ekintza Saileko diputatuak jakin arazi duenez.

Bizkaiko Foru Aldundiko eguneko zentro eta erresidentzietan ez ezik, besteak beste, ACMABI, ASPACE, ABICES, Gorabide eta Uribe Kosta Elkarteak erakundeekin adostutako, hitzartutako eta kontrataturiko zentroetan ere eragina izango du dekretu berriak. Orotara, mila eta hirurehun pertsonengan eragingo du aldundiaren erabakiak.

2.1.2. Estilo zuzena

Ahozko hizkuntzan bezala, estilo zuzena da egokiena irratian, hau baita mintzo naturalaren antz handiena duena, baita elkarren ulermena errazten duena ere.

Esaldi inbertsonalak baino hobeto, pertsonalak

Daniel Cassany-k dioten moduan, «azaltzen den ekintzaren protagonistek subjektu eta objektu gramatikalekin bat egiten dutenean, esaldia gardenagoa izaten da. Protagonista semantikoak eraketa inbertsonaletan edo pasiboetan ezkututzen direnean, berriz, diskurtsoak indarra galtzen du» (Cassany, 2002:111).

Honako esaldi hau gaizki ez dagoen arren, hobe eta zuzenagoa da subjektuari egokitzea ekintzaren protagonismoa, eta ez objektuari, nahiz eta hori oso zabaldua dagoen ohitura den.

Tarte berezia baita ere Kataluniako hauteskundeei. Datorren igandea da Kataluniako biztanleek bozka egiteko eguna...

(Euskadi Irratia, 03-11-10)

Beraz, estilo zuzenagoaz esan daiteke:

(...) Datorren igandean bozka egingo dute Kataluniako biztanleek.

(...) Kataluniako biztanleek datorren igandean bozka egingo dute.

Perifrasien ordeztu, dagokien aditza erabili

«Esanahi osoko aditz baten ordeztu hitz abstraktua + aditz hutsa erabiltzea da perifrasi. Komunikazioan perifrasiak traba besterik ez du egiten. Gainera, euskaraz egiten dugun perifrasi askok gaztelaniaren kutsua dute» (Zalantza-dantza: 54).

«Izan ere, zer arraio dira gaur egun hitzetik hortzera entzuten eta irakurtzen ditugun deia luzatu, galdera bat luzatu, gonbita luzatu horiek? Euskaraz deitu edo dei egin, galdetu edo galdera egin, gonbidatu edo gonbita egin esan ohi dira beti eta nonahi» (Zuazo, 2001:138)

Perifrasien erabilerak hizkuntza landuarekin zerikusi duelako uste ustelak ekarri du horien gehiegikeria irratira eta gainerako komunikabideetara. Perifrasien erabilerak, berriz, testu astunagoak eta luzeagoak egitera garamatza. Beraz, holarik erabiltzeko tentalditik ihes egiteko, onena bi aldiz pentsatzea eta dagokien aditza erabiltzea da. Hona hemen maiz erabiltzen ditugun perifrasi batzuk, eta dagozkien aditzak:

- Hasiera eman, amaiera eman: hasi, amaitu.
- Galdera luzatu/planteatu...: galdetu.
- Aurkezpena egin: aurkeztu.
- Adostasunera heldu (*)⁷: adostu.
- Irabazle suertatu: irabazi.
- Aipamena egin: aipatu.
- Azalpenak eman: azaldu.

Adibide hauetan, estilo zuzenagoari dagozkio egiten ditugun proposamenak, aditzek perifrasiak ordezkatu baitituzte.

(...) Txus Gutierrez-en Alma Gitana **filmearekin emango diete amaiera** gaur Algortako Kultur Etxean, Villamonten, SOS-Racismo-k Bizkaian antolatu dituen arrazakeriaren kontrako **zinema-emanaldiei** (...)

(Getxo Irratia, 2004-06-10)

(...) Txus Gutierrez-en Alma Gitana filmak **itxiko ditu** SOS-Racismo-k Bizkaian antolatu dituen arrazakeriaren kontrako **zinema-emanaldiak**, gaur Algortako Kultur Etxean, Villamonten, (...)

Bederatzi minutu igarotzen dira Akelarrearen ordutik, eta ostiraleroko ateraldia egiteko unean gaude. Jakitun zarete antzezlan, kontzertu, olerki-emanaldi, euskal saraok, dira guk hemen maite ditugunak, eta **horietako bati gaur eman diote** hasiera, eta larunbatera arte luzatuko da....

(Euskadi Irratia, 05-04-02)

7. IVAPen *Zalantza-dantza* liburuan (8. or.).

Bederatzi minutu igarotzen dira Akelarrerren ordutik, eta ostiraleroako ateraldia egiteko unean gaude. Jakiten zarete antzezlan, kontzertu, olerki-emanaldi, euskal saraoak, dira guk hemen maite ditugunak, **eta horietako bat gaur hasi eta larunbatera arte luzatuko da...**

Andoni Ortuzar EITBko zuzendari nagusiak **egin du dokumental honen aurkezpena...**

(Euskadi Irratia, 04-10-19)

Andoni Ortuzar EITBko zuzendari nagusiak **aurkeztu du dokumentala...**

Aditz aktiboa pasiboa baino hobeto

Esaldi inbertsonaletan bezalaxe, ahots pasiboa erabiltzean, aditzak adierazitako ekintzaren objektuaren garrantzia azpimarratu nahi du idazleak, baina, Cassany-ren iritziz, prosa “astuntzea” eta “moteltzea” besterik ez du lortzen. (Cassany, 2002:114).

Iraken aurkako erasoak berehalako erantzuna izan du Ibarretxeren gobernuaren aldetik. (Nazio Batuetako idazkari nagusiari bidali dion gutun baten bidez)

(Ikasleen lanak, 2003ko azaroan)

Ibarretxeren gobernuak gaitzetsi du Iraken aurkako eraso (Nazio Batuetako idazkari nagusiari bidali dion gutun baten bidez).

Itzulingururik ez egin

-(e)na da /-(e)nak dira erlatibo “bihurriek” «esaldia korapilatu eta informazioa atzeratu besterik ez dute egiten» (EEL:38); beraz, saihestuko ditugu irratitestuan.

(...) Nazabal, Larretxea, Peñagarikano, Mindegia, Auzmendi eta Barberena **izango dira** hilaren hogeita seian Doneztebeko finalean **lehiatuko direnak**.

(Ikasleen ariketetatik hartutako adibidea)

(...) Saharaz hegoaldeko Afrika eta Asia erdialdeko **inguruko lurraldeak dira une honetan datu larrienak aurkezten dituzten guneak** (...)

(Ikasleen ariketetatik hartutako adibidea, 2004-9-30)

Zuzenagoak eta sinpleagoak dira esaldi hauek:

(...) Nazabal, Larretxea, Peñagarikano, Mindegia, Auzmendi eta Barberena **lehiatuko dira**, beraz, hilaren hogeita seian Doneztebeko finalean.

(...) Saharaz hegoaldeko Afrika eta Asia erdialdeko inguruko **lurraldeetan pairatzen dute egoera larriena** (...)

Nominalizazioak edo izen-egitura nominalizatuak saihestu

Irrati-testuetan nominalizazio gehiegi erabiltzeak oztopatu ahal du ulermena. Cassany-k dioenez, nominalizazioaren bidez, estiloa inpertsonalagoa eta objektiboagoa bilakatzen den heinean, argitasuna eta zehaztasuna galtzen du diskurtsoak eta abstraktuago bihurtzen da (Cassany, 2002:111). Arestian esan dugunez, irratan hizkuntza zehatza nahiago dugu abstraktua baino. Loberak, bestalde, aditz-izentza-penari bi ondorio gaizto leporatzen dizkio: «tonu bakarreko eta ulergaitz bihurtzen du testua, alegia» (Lobera, 1997).

Honako adibidean ikus daitekeenez, argiagoa da bigarren esaldia, lehenengoa baino:

(...) Gazte donostiarraren askatzea gerrilla-taldea eta eliza katolikoaren arteko negoziazioen emaitzaren ondorioa da.

(Bilbo Hiria Irratia)

(...) Gerrilla-taldearen eta eliza katolikoaren arteko negoziazioaren ondorioz askatu zuten gazte donostiarra.

Bigarren adibide honetan, arazo bakarra ez da nominalizazioa, esaldiaren egitura osoa baizik, dena den hobetzeko proposamen bat egiten ausartuko gara:

(...) familia osoarentzat izango den egun hau buru-belarri bigarren urtez ospatzea eta oraingo honetan, gainera, munduko errekorra gainditzen saiatzea ohorea da Getxorentzat (...)

(Getxo Irratia, 2004-06-10)

(...) Familian gozatzeko egun hori bigarren urtez ospatzeko ohorea du Getxok; are gehiago, aurtun munduko errekorra gainditzen saiatuko dela kontuan hartuta (...)

Ezezko esaldi gutxi

Ahal denean, ezezko esaldirik erabili beharrean, baiezko perpausak idatziko ditugu irrati-diskurtsoan. Cassany-k dioenez, ulergaitzagoak izan daitezke ezezko esaldiak, baiezkoak baino, arreta handiagoa eskatzen baitute (Cassany, 2002:114). Era berean ezezko partikula “gal” daiteke testuan zehar eta entzuleak esan nahi dugunaren kontrakoa ulertu.

Joxemari Olasagasti **ez da** Euskal Herriko Aizkolari Txapelketako **finalean arituko...**

(Ikasleen lanak, 2003ko urrian)

Joxemari Olasagasti Euskal Herriko Aizkolari **Txapelketatik kanpo dago...**

Inolaz ere ez dugu ezezko bikoitza adierazten duen esaldirik erabiliko, esata-riak esan nahi duena nekez ulertuko baitu entzuleak:

Athletic-ek ez du partida jokatu euriak zelaiaren itxura hobetzen ez badu...

(Ikasleen lanak, 2003ko abenduan).

Zuzenagoa, honako hau:

Athletic-ek jokatu du euriak zelaiaren itxura hobetzen badu...

2.1.3. Zehaztasuna eta ulergarritasuna datuen tratamenduan

Behin baino gehiagotan kopuruak, zenbakiak, ehunekoak eta holako datuak eskaintzen ditugu berrietan. Kopuruak oso abstraktuak izan daitezke, eta entzun bezain laster galtzen du informazioa entzuleak; askotan, arretaz aditzen ez duelako; beste batzuetan, pilatzen direlako. Adibidez, baldin badiogu *Afrikan jaiotzen diren umeen ehuneko hogeia hiltzen dela bost urte bete baino lehen*, larria dirudien arren, datuak —datu estatistiko soilak— ez du adierazten errealitatearen gordintasuna, inork ikusi ez baitu ehuneko hogeia bat..., ezin du irudikatu. Alta, *jaiotzen diren ehun umetatik hogeia ez direla bost urteetara heltzen* badiogu, datua datua den arren, entzuleak hogeia haur imajinatu ahal ditu arazorik gabe. Grafikoago adierazi nahi badugu, esan ahal dugu: *imajinatu ehun ume haurtzaindegian, eta horietako hogeia ez direla lehen mailara helduko...* Egia esan, azkeneko estrapolazioa ez dugu beti egin behar, batzuetan gehiegikerian erortzeko arriskua baitago (kazetaritza horiari legokioke estilo hori, informazio-estiloari baino gehiago).

Hona hemen datu estatistikoak aurkezteko Barakaldoko Beurkoko Institutuko ikasleek asmatu zuten modu egokia:

ESAT.1: 2002ko erroldan ehuneko hamar euskalduna da.

ESAT.2: Ene! Horrek suposatzen du ia-ia hamar mila euskaldun daudela Barakaldon.

(...)

ESAT.1: Sasiburu Elkartek egindako kale-inkestaren arabera, euskaldunen artean soilik ehuneko batek erabiltzen du euskara.

ESAT.2: Hau da, gutxi gorabehera, ehun pertsonak erabiltzen dute normalean euskara beraieen arteko harremanetan Barakaldon.

(Beurko Irratia, 2004)

Honako adibide honetan, berriz, saila gerta daiteke arazoaren neurria hartzea, batzuentzat oso larria, besteentzat, aldiz, ez hainbeste. Erreferentziarik edo konparaketa-elementurik ezean, kazetariak argitzen digu datu larriaren aurrean gaudela:

(...) Eta Bruselatik etorri zaigun datua: urtean mila eta berrehun langile hiltzen direla Batasun Europarrean eraikuntza sektorean, lan istripuz. Arlo horretako langileen erdia bizkarreko mina edukitzen duela, eta seihun mila, berriz, minbizia eragiten duen amiantorekin ari direla lanean. Laneko Seguritate eta

Osasun Agentzia Europarrak piztu du, beraz, argi gorri-gorria eraikuntza arloan Europan.

(Euskadi Irratia, 04-10-19)

Era berean, onena kopuruak biribiltzea izaten da zifra zuzena beharrezkoa ez denean. Aurreko adibide batean, kazetariak kopuru zehatza dio:

Getxoko Udalak 978 errolda-ziurtagiri izapidetu ditu (...)

(Getxo Irratia, 05-03-31)

Entzuleak ez du arazorik izango datua gogoratzeko, baina berdin ulertuko luke albistea eta ez luke informaziorik galduko hori esan beharrean “ia mila errolda-ziurtagiri” esanez gero. Izan ere, hori izaten da aproposena hainbat datu baliatzeko orduan: mila pertsona inguruk..., ia seiehun lagun bildu ziren... Kopuru zehatza jakin nahi izanez gero, hurrengo eguneko egunkarian edo Interneteko informazio-web batean aurkitu ahalko du entzuleak. Ez du merezi, ordea, datuez blai itotzea.

Bagdaden atzo goizean egindako bost eraso suizidetan, gutxienez 42 lagun hil eta **berrehunetik gora** zauritu zituzten. Polizia-etxeen, estatubatuarren kontrolpeko zentroen eta Gurutze Gorriaren kontra egin erasoak ustez ekintzaile irakiarrek burutu dituzte.

(Bilbo Hiria Irratia, 03-11-28)

Albistean ez digu argitzen kazetariak zein den zaurituen kopuru zehatza (206, 234 edo...), baina, hala ere, entzuleak ez du uste informazioa falta zaionik. Segur aski, zenbaki zehatza emanda ez luke gogoratuko. Arazoa zein da: nola esan berrehunetik gora edo berrehun inguru... Araurik eza dagoen arren, hona hemen irizpide batzuk:

- *Ia mila errolda-ziurtagiri...* esango genuke, nolabait kopuru “biribil” hurbilena mila delako, eta ez luke informazio zehatzagoa eskainiko *bederatziehun baino gehiago* esateak.
- *Berrehunetik gora* esanez gero, kopurua berrehun eta hirurehun artean dagoela eta aurreko kopuru “osotik” hurbilago dagoela, ondorengotik baino, esan nahi dut.
- *Mila errolda inguru* edo *berrehun zauritu* inguru ere esan ahalko genuke. Datu zehaztugabeagoa litzateke, baina hainbat kasutan nahikoa.

Ezin uka daiteke maltzurkeriaz ere joka dezakeela esatariak eta datua interpretatu. Behin baino gehiagotan, gertaera berari buruzko kopuru ezberdinak jasotzen ditugu, piztu dugun iratiaren arabera: *hamar mila manifestari inguru*, *milaka manifestari* izan daitezke ala *milako batzuk...*: *ehunka* edo *bi mila inguru* izan daitezke parte hartu zuten ikasleak... Norberak ikusiko du zein den erabiltzen duen kopurua, baina hori bai ez du merezi kontatzea eta esatea: *bederatziehun* eta *hamaika* pertsona egon ziren...

Kopuru zehatzak, zentimoak barne, burtsarako utziko ditugu, edo behar-beharrezkoak direnetarako soilik; beste guztietan, beti datua “biribildu” edo “osatuko” dugu.

Hitz abstraktuak baino hobeto, berba zehatzak

Aurrekoari loturik, ahal dela hitz zehatzak aukeratuko ditu irradi-testuen idazleak abstraktuak gabe.

(...) Udalerriko ume eta gazteen irakurmena bultzatzea da ekitaldi horren helburu nagusia, (...)

(Getxo Irratia, 2005eko martxoaren 31)

(...) Udalerriko umeen eta gazteen artean irakurtzeko zaletasuna bultzatu nahi dute...

(...) Udalerriko umeen eta gazteen artean irakurtzeko zaletasuna helburu dute...

Esaldi eginak, komodinak eta klixeak saihestu

Irrati-diskurtsoan zehar esaldi eta hitz batzuk “sartu” egiten dira; onartzekoa da bat-bateko diskurtsoan, baina ez hainbeste aurretik prestaturiko testuan. Izan badaude, lokuzioan zehar berba bat edo beste errepikatzen duten esatariak. Hori ondo dago umorezko saioetan esatariaren “karikatura” egin dezaten, baina ez entzulearen arreta bereganatzeko.

Horretaz gainera, “komodin” moduan sartu diren hainbat hitz eta esaldi saihestu behar ditu esatariak, batez ere prestaturiko diskurtsoetan (noizbehinka, egoera korapilatsuetatik aldentzeko baliabide egokia izan daiteke). Beraz, honako adierazpen hauek idazten ditugunean, berriz pentsatuko dugu esaldia beste era batez hasteko:

- Horrenbestez, *hasiera emango diogu (amaiera emango diogu)* gure irratisaioari...
- Orain, titularretan *errepasoa egingo diogu* gaurko informazioari
- *Eta hauxe izan da dena oraingoz...*
- *Gauzak horrela*, gutxi dira...
- *Zentzu horretan*, ...

3. Irrati-diskurtsoaren antolaketa

3.1. *ESALDIAREN BARRUKO OSAGAIEN ANTOLAKETA: SUBJEKTUA, ADITZA, GALDEGAIA ETA OSAGARRIAK*

Euskarazko perpausen orden neutroa eta estandarra honako hau da:

$\text{SOA} = \text{Subjektua} + \text{Objektua (galdegaia)} + \text{Aditza}$

Edo, nahi izanez gero, osatuagoa den honako hau:

$(\text{Mintzagaia}) + \text{subjektua} + \text{galdegaia} + \text{aditza} + (\text{aditzaren gainerako osagarriak})$

Baina, frogatzen saiatuko garenez, eredu hori ez da beti baliagarria izango irratan, eta aldaketak beharrezkoak dira entzuleek irratiz-mezua errazago ulertzen. Hain zuzen ere, helburu komunikatiboari lehentasuna eskainiko diogu irratan, estandarriari itsu-itsuan jarraitu beharrean. Bittor Hidalgok deitzen duen segida komunikatiboan antolatutako testua ulergarriagoa da alderantzizkoan —eredu estandarrean— antolatutakoa baino. Berak dioen moduan «egitura bat edo bestea erabiltzeak, soilik, arindu edo zaildu egingo du entzule/irakurleak mezu hori jasotzeko egin beharreko ahalegina» (Hidalgo, 1998:19).

Arestian esan dugun moduan, hizkuntza mintzatua da irratikoa, eta entzumenari zuzendutakoa: behin aditua ulertu behar dena, irakurtzeko edo errepikatzeko aukerarik ez baitago. Ezaugarri horiek eragin zuzena dute informazioa testuan antolatze orduan. Lehenbailehen informazioaren mamia azalduko diogu —gakoa— entzuleari, eta bigarren mailako informazioak, aldiz, ondoren eskainiko dizkiogu.

Esan bezala, euskara hizkuntza positiboa da, eta batzuetan esaldi osoa irakurri arte ezin du entzuleak informazioa eskuratu; batez ere SAO egiturari zehatz-mehatz jarraituz gero. Horregatik, asko dira egitura horretan sartu beharreko aldaketak, ahozko hizkuntzara hobeto egokitze helburuz.

Perpausen hasierako osagaia da **mintzagaia**. Hasierako elementu horretan zertaz arituko den esaten da, hau da, sarrera moduan erabiltzen dugu. *Euskaldunon Egunkariaren* Estilo Liburuan azaltzen den moduan, berria denean soilik jarri behar da mintzagaia aurrean, «aurreko mintzagai beraz ari bagara, atzeratzeak ez du eragozpen handirik sortzen, eta bai elementu nagusiak aurreratzeko bide ematen»

(EEEL, 2001:33). Era berean, mintzagai luzeegiak saihesteko aholkatzen du: «Batzuetan laburtu daitezke, galdegaia eta aditza ez asko atzeratzeko, edo beste elementu laburrago eta esanguratsuago bat ere har daiteke mintzagaitzat» (EEEL, 2001:34). Iritzi bera azaltzen du Alberdik. Horren ustez, ez da oso komenigarria galdegaiaren ezkerrean osagai gehiago pilatzea, eta: «bigarren mailako mintzagaiak —mintzagai hanpatu gabeak— aditzaren eskuinera eramatea komeni da» (Alberdi eta Sarasola, 2001:22). Bittor Hidalgo bat dator mintzagaia atzeratzeko aukera horrekin: «Soilik testuinguruarekin lotura zuzenik ez daukaten elementuen kasuan du garrantzia hauek esaldian erakusten duen segidak. Orduan irakurle/entzuleak beti jasoko ditu esaldiko lehenengo elementuak tematiko bezala, eta ondorengoak aurrekoen gaineko predikazio bezala (errema), eta hainbat eta errematikoago, gainera, zenbat eta beranduago agertu esaldian».

Nagoreren eta Barriolaren arteko lau eta erdiko txapelketako finalerdietako ligaxkako partida astelehenean jokatu da Tolosako Beotibar pilotalekuan.

(Ikasleen lanak, 2004ko otsaila)

Kasu honetan subjektua da mintzagaia, luzeegia denez, entzuleak itxaron behar du informazioa jasotzeko. Hobeto honela:

Astelehenean jokatu da Nagoreren eta Barriolaren arteko lau eta erdiko txapelketako finalerdietako ligaxkako partida Tolosako Beotibar pilotalekuan.

Subjektua dugu aditzak adierazten duen ekintzaren protagonista. Eredu estandarrean, perpausaren hasieran kokatu ohi da (aurretik mintzagaia izan daiteke subjektua bera mintzagaia ez denean). Batzuetan, SOA ordenari jarraitzen badiogu, subjektua eta aditza bata bestearengandik oso urrun gelditzeko arriskua dago —galdegaia oso luzea denean, adibidez—. Halakorik gertatzen denean, subjektua eta aditza (predikatua) gehiegi urruntzea alegia, bi irtenbide ditu idazleak Xabier Alberdiren esanetan: (a) aditza aurreratzea eta (b) subjektua atzeratzea (Alberdi eta Sarasola, 2001:26). Dena den, eta Alberdik berak ohartarazten duenez, bigarren aukera izaten da egokiagoa, lehenengo baino.

a. Aditza aurreratu:

(...) Bi sindikatu hauetako ordezkariak azpimarratu dute hiru urte **daramatzatela** lan-komeniorik gabe, inposaketa politikoak jasanez eta akordiorik lortu gabe. Horregatik guztiagatik, negoziazio-mahaia aldarrikatu dute. (...)

(Getxo Irratia, 2004-06-10)

b. Subjektua atzeratu:

Erramadana amaitu bitartean, atentatu gehiago gerta daitezkeela uste du **Riad-eko gobernuak** (...)

(Euskadi Irratia, 03-11-10)

Azter dezagun honako adibide hau:

Bi pertsona hil dira Tuteran, gozietan izan den ezbeharrean. Hil dinerak, bata Cascante herrian bizi zen magrebiarra, eta bestea Zaragozako bizilaguna dira...

(Euskadi Irratia, 03-11-10)

Egia esan aurreko adibidean, arazoa ez da ordenarena solik, ideologikoa ere bada. Cascanteko eta Zaragozako bizilagunak direla esatea nahikoa bazen ere, kazetariak Cascanteko bizilaguna magrebiarra zela esan behar zuen (etorkina zela agerian utzita). Dena den, eta kazetariaren irizpidea errespetatuz, ordena aldatuta errazago —arinago— heltzen dio informazioari entzuleak

Bi pertsona hil dira Tuteran, gozietan izan den ezbeharrean. Cascante herrian bizi zen magrebiarra eta Zaragozako bizilaguna dira hildakoak....

Euskaraz, **galdegaia** eta **aditza** dira esaldiaren osagai nagusiak. Altuberen legearen arabera, galdegaia aditz nagusiaren aurrean kokatu behar da, baina azken urteotan kolokan omen dago Altuberen lege hori⁸, eta, dirudenez, badaude arrazoi asko galdegaia aditzaren ondoren jartzeko, batez ere esaldi luzeetan edo galdegai luzea duten esaldietan. Kaltzakortak dioenez, hortan datza arazoa, galdegaiaren luzeran: «(...) denok-edo dakigunez, galdegaia luzeagoa izan ahala, nekagarriaren nekagarria bihurtzen da perpausa eta, orokorrean, testua» (Kaltzakorta, 2003:72).

a) Esaterako, eta ahozkoan bezala, galdegaia esaldi konpletiboa denean eta **esan**, **adierazi**, **azaldu**, **pentsatu** edota antzeko aditzekin doanean, oso ohikoa izaten da galdegaia eskuinaldean (aditz nagusiaren ondoren) jartzea:

Ibarretxe lehendakariak **adierazi du** euskal gizarteak eta Eusko Legebiltzarrak gehiengo absolutuz onartutakoari **ezetz esatea ez litzatekeela ulertuko**. Aldiz, Rodríguez Zapatero Españako presidenteak **erantzun dio gaurko ezezkoa etorkizun oparo baten baietza dela**, hain zuzen ere, **akordioa ekarriko duen beste negoziazio-prozesu baten hasiera...**

(Euskadi Irratia, 05-02-01)

(...) Ramon Rabanera-k **iragarri du Euskadiko Auzitegi Nagusian jarriko duela helegitea**.

(Bilbo Hiria Irratia, 03-09-28)

b) **Galdegaiordea edo galdegai faltsua** ere erabil daiteke aditza aurreratzeko. «Askotan, adizlagun batek nolabaiteko galdegai funtzioa egiten du esaldian,

8. Bittor Hildagoren “galdegai lege berria”: «1. Esaldiko aditz nagusiaren aurre justuan; (...) batez ere esaldi laburretan; edo hobeto esan, galdegai laburreko esaldietan; eta beti, ia salbuespenik gabe, hiztunak bategatik edo besteagatik aditza ealdi amaierako uzten den guztian. Edo 2. Esaldiko aditz nagusiaren ondoren nonahi, (...) eta batez ere esaldi luzexagoetan edo galdegai luzexagoetan; eta oso bereziki, aditza esaldi amaieratik erakutsi ohi dute haietan...» (Bittor Hidalgo, 2002).

eta huraxe joaten da aditzaren aurrean, ondotik duela informazio berri nagusia» (EEEL, 2001:35). Galdegai faltsuaren bidez, oso galdegai luzeak —elementu askotakoak— atzeratzea ahalbidetzen da, eta horrela informazioa aurreratzea, helburu komunikatiboaren alde.

(...) **Mezu argia** ekarri du Juan Jose Ibarretxe lehendakariak Kongresuko hemiziklora: **Legebiltzarrean hasi zen estatutu-aldaketa proposamena negoziatzera etorri dela, aukera historikoa dagoelako negoziazioaren bidetik mantendu izan den Euskadi eta Españaren arteko gatazka konpontzeko (...)**

(Euskadi Irratia, 05-02-01)

c) Xabier Alberdiren ustez, ez da oso komenigarria galdegaiaren ezkerrean elementu asko metatzea. Ondorioz, objektua luze-luzea denean, nahiz eta galdegai izan, ez da komeni aditzaren aurrean ipintzea; perpaus osagarrien kasua berezia da funtsean, antikomunikatiboa baita predikazio-gunea gehiegi atzeratzea» (Alberdi eta Sarasola, 2001:34).

Komunikazioaren mesederako, bi proposamen egokiago egiten dizkiogu honako esaldi honi:

Jose Mari Aznar-ek ere proposamena hildako mila lagunengainean egina dela adierazi ondoren, politikoki eta juridikoki aurre egiteko prest azaldu da.

(Bilbo Hiria Irratia, 03-10-08).

Jose Mari Aznar proposamenari politikoki eta juridikoki aurre egiteko prest agertu da, mila lagunengainean egina dela adierazi ondoren...

Proposamena hildako mila lagunengainean egina dela adierazi du Jose Mari Aznar-ek, eta, ondorioz, politikoki eta juridikoki aurre egiteko prest azaldu da.

Altuberen egituraren arabera, **aditza** esaldiaren amaieran doa. Bittor Hidak, aldiz, hiru arrazoi nagusi azaltzen ditu aditza esaldiaren amaieran edo oso atzean ez jartzeko: «1) Aditza esaldi aurrealdean ematea delako, esaldi luzeetan, hauen ulergarritasuna bideratzeko modu bakarra testuan, (...) 2) Euskarazko tradizio idatziak ez du **inoiz** bete Azkue - Altuberen galdegai legea, XX. mendean legea apropos bete nahian sortutako testuak arte, (...) 3) Euskarazko aho erabilera guztia ere, oraingoa eta lehengoa —ezagutzen dugun neurrian—, aho batez da aditz aurrera zalea, eta idatziak bezain gutxi errespetatzen du galdegai lege kanonikoa» (Hidalgo, 2002).

Informazioa antolatzeke orduan —eta entzuleak lehenbailehen jaso dezan— «perpaus bateko informazio-gunea aditza bada, berau zenbat eta aurrerago egon perpaus, orduan eta lehenago irakurriko dela mezu nagusia, eta ondorioz, errazago perpaus osoa; eta alderantziz, zenbat eta urrunago kokatu aditza, hainbat eta beranduago irakurriko da mezu nagusia, eta, ondorioz, nekezago esaldi osoa» (Kaltzakorta, 2003:73).

Bizkaiko Foru Aldundiak minusbaliotasunen bat duten pertsonen arreta emoteko zentro bereziekin adostu, hitzartu eta kontratatutako prezio publikoak ezartzen dituen foru-dekretua **indargabetu du**, familiarrek urtebeteko protestaldia egin ondoren (...)

(Getxo Irratia, 03-09-..)

Aditza aurreratu ahal dugu beldurrik gabe:

Bizkaiko Foru Aldundiak indargabetu du minusbaliotasunen bat duten pertsonen arreta emoteko zentro bereziekin adostu, hitzartu eta kontratatutako prezio publikoen foru-dekretua. Pertsona horien familiarrek urtebetez egindako protesten ondorioa da aldundiaren erabakia.

Xabier Alberdik dioten moduan, zerrendak ematerakoan, aditza amaieran utzi beharrean, komeni da aurreratzea «eta zerrendako osagarriak bukaeran eman, bi puntuen ondoren» (Alberdi eta Sarasola, 2001:24-25), honako adibide honetan bezalaxe:

(...) Zortzi mende luze hauetako harremana, inguruari ez ezik, itsasoari lotua izan da. Horrek egin du lekeitiarren izaera: alaia, ekina eta harkorra,

(Ikasleen lanak, 2004ko otsaila)

Aditz perifrasiak erabiltzen ditugunean ere kontuan hartu behar dugu ordena. Kasu batzuetan, aditz nagusia atzeratu ahal bada ere, hori ezin da beti aplikatu:

Athletic-eko presidentea, Ignacio Ugartetxe, oso kezkatuta eta **haserre ari da prentsa aurrean hitz egiten** Gurpegiren auzia zena Gurpegiren, Padillaren eta Zubizarretaren, azkenean Athletic-en afera bihurtu baita.

(Euskadi Irratia, 03-11-10)

Esaldiaren antolaketaz, amaitzeko, esan behar da hobe dela gainerako osagaiak, aditzaren osagarriak, galdegaia ez direnak, aditzaren ondoren jartzea, aurretik baino, betiere informaziora lehenbailehen eskuratzeko eta testua gehiegi ez astuntzeko.

Euroguneko diruaren salneurrian ematen diren beherakada segituek animaturik, etxeen merkatuak gorakadaren joeran jarraitzen du, hala ere, ekonomia arloko zenbait adituk diotenez, hurrengo hilabeteotan etxebizitzaren prezioa apurka-apurka behera joan daiteke.

(Getxo Irratia, 03-11-03)

Euroguneko diruaren salneurria etengabe behera doala animaturik, etxeen merkatuak gorako joeran jarraitzen du; hala ere, ekonomia arloko zenbait adituk diotenez, etxebizitzaren prezioa apurka-apurka behera joan daiteke hurrengo hilabeteotan.

3.2. ESALDIEN ARTEKO HARREMANA

3.2.1. Koordinazioa eta mendekotasuna

Irratian, perpausa koordinatuak nahiago ditugu mendekoak baino. Esan bezala, estilo zuzena erabili ohi dugu ahozko hizkuntzan eta, horregatik, ez dugu esaldia gehiegi astunduko mendeko perpaus asko tartekatuz (behar-beharrezkoa denean soilik erabiliko ditugu). Halaber, esaldi laburrak hobetsiko ditu irrati-idazleak luzeen aldean. Zer esan, orduan, tarteko perpausen, aposizio luzeen, erlatibozko perpausak osaturiko izen-sintagma luzeen eta horrelako osagaien erabilerari buruz? Erabili baino lehen ondo pentsatu ea esateko era sinpleagorik ote dagoen (beti bezala, aholkua ozenki irakurtzea da; horrela konturatzen baikara egokia den ala ez). Batzuetan, esaldi bakar batean jarri beharrean, egokiagoa izan daiteke ideia bera bi edo esaldi gehiagotan banatzea:

(...) Bizarra Lepoan euskal elkarteak euskal literatura eta irakurzaletasuna bultzatzeko asmoz orain lau bat urte antolatutako irakurlearen txokoaren barruan kokatu behar da Edorta Jimenez idazlearen hitzaldi hau.

(Getxo Irratia, 03-11-3)

Bizarra Lepoan elkarteak antolatutako irakurlearen txokoa kokatzen da Edorta Jimenezen hitzaldia. Irakurlearen txokoa duela lau bat urte sortu zuen kultur elkarteak, euskal literatura eta irakurtzeko zaletasuna bultzatzeko asmoz.

Ideiak pilatzen direnean, idazleak lanak izaten ditu batzuetan datuak ordenatzeko eta horren sintoma izaten dira hitz-tarteak. Dena den, eta argitasunaren mesederako, esaldi batean datu gehiegi bildu beharrean, hobe da bitan edo gehiagotan banatzea. Horretarako, oso ohitura ona izaten da idatzitako esaldia ozenki berrirakurtzea (intonazio egokia ematea edo esaldia ulertzea zaila bada, idazkera hobetu behar dugulako seinale).

(...) Jokalari falta nabarmena da, eta Reyes Carrere entrenatzaileak Amaia Ugartemendiari, nahiz eta sei hilabete badiren erretiratu zela, taldeari laguntzea eskatu dio. (...)

(Euskadi Irratia, 05-02-01)

(...) Jokalari falta nabarmena da, eta Reyes Carrere entrenatzaileak laguntzeko eskatu dio Amaia Ugartemendiari, nahiz eta sei hilabete badiren jokalaria erretiratu zela (...)

Bigarren esaldian tartekaturiko perpaus kontzesiboa amaierara eramanez, errazago irakurtzen —eta ulertzen— da, lehenengoan baino. Gauza bera gertatzen zaigu honako honetan ere:

Behobia eta Donostia arteko lasterketan, nahiz eta denborak oso onak izan ez, antolatzaileek lehen balantze ona egin dute lasterketaz (...)

(Euskadi Irratia, 03-11-10).

Behobia eta Donostia arteko lasterketan, antolatzaileek balantze ona egin dute, nahiz eta denborak oso onak izan ez...

Arriskutsua da, dena den, diskurtsoa esaldi laburretan banatzea: loturarik gabeko esaldi solteez osaturikoa suerta daiteke irratia-testua. Hori saihesteko oso tresna egokiak izaten dira esaldiz esaldi edo pasartez pasarte ideiak lotzeko erabiltzen ditugun “lokailuak”. Honako adibide honetan, idazleak bata bestearen atzetik idazten ditu perpausak, baina ideiak lotu barik:

OME, Osasunerako Mundu Erakundearen arabera, urtero milioi erdi emakumezko hiltzen dira erditzean. Herrialde azpigaratueta osasun-laguntzen falta nabaria da, kalitate eskasekoa izateaz gain. (...)

(Ikasleen lanak, 04-09-30)

Hobeto josita, honela:

OME Osasunerako Mundu Erakundearen arabera, urtero milioi erdi emakumezko hiltzen dira erditzean. Herrialde azpigaratueta gertatzen dira heriotza gehienak; izan ere, osasun-laguntzen falta eta kalitate eskasa dira horren kausa nabariak...

Halaber, ez da komeni perpausetan aposizioak tartekatzea, esaldia artifizialki luzatzeaz gain, datu gehiegi tartekatzeak ulergarritasuna oztopatu ahal du-eta. Kasu batzuetan, berriz, behar-beharrekoa izaten da aposizioa; horietan aukerarik onena esaldiaren amaierara (aditzaren ondoren) bidaltzea liteke:

Errusiako lehendakariak, bestalde, Viktor Prudnikov, Armadako jeneral eta Aire Defentsako komandanteburua, kargutik kendu zuen atzo.

Errusiako lehendakariak, bestalde, kargutik kendu zuen atzo Viktor Prudnikov, Armadako jeneral eta Aire Defentsako komandanteburua⁹.

Dena den, Xabier Alberdik dioen moduan, arazoak izan daitezke zeren «gal-degai den sintagmak absolutiboa ez beste kasu-markaren bat badarama, ezin da atzera eraman aposizioa» (Alberdi eta Sarasola, 2001:22). Baina guri ez zaigu baliagarria berak emandako irtenbidea —parentesien edo marra luzeen artean jartzea—, irratian irakurgaitza baita, eta onena esaldi osoa berridaztea izaten baita holakoetan.

Berak emandako adibideari jarraituz, guk azkenengoa aukeratuko genuke, bi esalditan banatzea, alegia, bakar batean utzi beharrean:

9. Adibiderik aurkitu ez dugunean, irakasle bati “prestatzeko” eskatu diogu. Adibide hau hemendik atera dugu, beraz: Petrirena, P. eta Larrinaga, A. (2004): “Kazetaritzako idazketa” ikastaroaren apunteak, EHU, Bilbao.

Aizkolari askok, herrialde guztietatik etorriak, egingo dute erakustaldia Tolosan.

Aizkolari askok egingo dute erakustaldia Tolosan, herrialde guztietatik etorriak.

Aizkolari askok (herrialde guztietatik etorriak) egingo dute erakustaldia Tolosan.

Aizkolari askok egingo dute erakustaldia Tolosan. Kirolariak herrialde guztietatik etorri dira...

Beste alde batetik, ezezko esaldietan ez da komeni aditz laguntzailearen eta aditz nagusiaren artean osagai asko pilatzea, ezta oso luzea den osagai bat tartekatzea ere (EEEL, 2001:17)

Perpaus nagusien eta mendekoen antolaketak eragin zuzena izango du informazioaren antolaketan; beraz —eta betiere ahozko irakurketak lagunduta—, oso argi utzi behar dugu zein den bataren edo bestearen osagaia (bereziki subjektua), zalantzarik izan ez dadin.

Subjektua bera da bi esalditan, baina lehenengoa entzuten dugunean, belarrian gaizki jotzen du:

Jose Mari Aznar-ek ere proposamena hildako mila lagunengainean egingo dela adierazi ondoren, politikoki eta juridikoki aurre egiteko prest azaldu da.

(Bilbo Hiria Irratia, 03-10-28)

Jose Mari Aznar proposamenari politikoki eta juridikoki aurre egiteko prest azaldu da, hildako mila lagunengainean egingo dela adierazi ondoren.

Honako honetan, berriz, ez dugu argi denbora-osagarria zein esaldiri dago-kion osoa entzun arte.

Gaur goizean, Guardia Zibilak eta Ertzaintzak azken egunotan atxilotutako lau gazteek deklaratu dute...

(Bilbo Hiria Irratia 03-09-28)

Guardia Zibilak eta Ertzaintzak azken egunotan atxilotutako lau gazteek **gaur goizean** deklaratu dute...

3.2.2. Puntuazioa

Puntuazio kaotikoa aurkitzen dugu maiz ikasleen lanetan. Idazten ikasten dugu: edukiak ondo adierazten, gramatika-arauak gordetzen eta, gutxitan, ortografia zaintzen..., baina dirudienez, puntuazioa norberak bere kabuz ikasi behar duen zerbait da; oso subjektiboa. Baliteke horrela izatea, baina hala ere badaude kontuan hartu behar ditugun arauak edo gomendioak. Dena den, arazoaren konplexutasuna agerian uzten dute adituen iritziek.

Puntuazioaren funtzioak honako hauek dira Cassanny-ren ustez: testua egituratzea, esaldiak mugatzea, prosaren esamolde sintaktikoak ezartzea, ideiak azpimarratzea eta anbiguotasuna saihestea. Era berean, irakurtzeko orduan arnasketa eta intonazioa modulatzeko baliagarria da, baita geldidueak eta isiluneak ezartzeko ere. (Cassany, 2002:176).

Saia zaitezte albiste hau irakurtzen:

(...) Hil honen hamalauan eta hamabostean atxilotu zituzten ustezko bi laguntzaileak Irakeko behin-behineko gobernuaren ohar baten arabera. Atxilotu bat Abu Omar Al Kurdi da, agintari irakiarren arabera, Al Zarqui jordaniarraren laguntzaile arriskutsuenetako bat. Al Kurdi-ri Iraken bonba-autoz egindako hogeita bi eraso leporatu dizkiote tartean bi mila eta hiruko uztailan Nazio Batuen Erakundearen egoitzaren kontra egindakoa. Behin-behineko gobernuaren oharraren arabera, Al Kurdi-k polizia irakiarren eta beraien komisaldegien kontrako erasorik bortitzenak prestatu ditu. Hain zuzen ere, bi mila eta hiruko martxotik Bagdaden eztanda egin duten bonba-autoen ehuneko hirurogeita hamabost inguru prestatu omen dituela Al Kurdi-k uste du Allawi-ren gobernuak. Bigarren atxilotua berriz, Mosen Al Duleimi da. Ustez, Al Zarqui-ren propaganda-sareko arduraduna bera. Pasa den asteburuan Al Zarqui ekintzaile jordaniarrak, Al Qaeda-k Iraken omen duen buruzagiak, hauteskunde horien aurka egingo duela adierazi zuen. Atzo gidari suizida batek autoa zartarazi zuen Bagdaden, Allawi behin-behineko ministro irakiarren alderdiaren egoitzaren aurrean. Suizida bera eta lau polizia hil ziren atentatu horretan eta beste zazpi polizia irakiar larri zauritu ziren. Atentatu hori bera, Al Zarqui-ren taldeak hartu du bere gain.

(Ikasleen lanak, 2005eko otsailean)

Saiatuko gara ordena pixka bat jartzen:

(...) Hil honen hamalauan eta hamabostean atxilotu zituzten ustezko bi laguntzaileak, Irakeko behin-behineko gobernuaren ohar baten arabera. Agintari irakiarren arabera, atxilotuetako bat Abu Omar Al Kurdi da, Al Zarqui jordaniarraren laguntzaile arriskutsuenetako bat. Al Kurdi-ri Iraken bonba-autoz egindako hogeita bi eraso leporatu dizkiote, tartean bi mila eta hiruko uztailan Nazio Batuen Erakundearen egoitzaren kontra egindakoa. Behin-behineko gobernuaren esanetan, Al Kurdi-k prestatu ditu polizia irakiarren eta haien komisaldegien kontrako erasorik bortitzenak. Hain zuzen ere, bi mila eta hiruko martxotik Bagdaden eztanda egin duten bonba-autoen ehuneko hirurogeita hamabost inguru Al Kurdi-k prestatu omen dituela uste du Allawi-ren gobernuak.

Bigarren atxilotua, berriz, Mosen Al Duleimi da, ustez Al Zarqui-ren propaganda-sareko arduraduna bera. Pasa den asteburuan, Al Zarqui ekintzaile jordaniarrak, Al Qaeda-k Iraken omen duen buruzagiak, adierazi zuen hauteskunde horien aurka egingo duela. Izan ere, atzo gidari suizida batek autoa zartarazi zuen Bagdaden, Allawi behin-behineko ministro irakiarren alderdiaren egoitzaren aurrean. Suizida bera eta lau polizia hil ziren atentatu horretan, eta beste zazpi polizia irakiar larri zauritu ziren. Atentatua Al Zarqui-ren taldeak hartu du bere gain.

Ikusten denez, ordena zertxobait aldatuta eta puntuazio-markak behar diren tokietan jarrita, askoz hobeto irakurtzen da albistea; hori baita puntuazioaren funtzioa. Hona hemen puntuazio-marken erabilera nagusia:

Komaren erabilera

Igone Zabalak eta Juan Carlos Odriozolak diotenaren arabera, «elementu nominal edo berba independenteen barnean ez da inoiz komarik agertuko» (Zabala eta Odriozola, 1994). Komen artean, berriz, honako osagaiak doaz beti: lokailuak, zerrendetako elementuak, aposizioak (irratian gutxitan erabili ohi direnak) eta deikiak, «koma baino gehiago den zeinua dagoenean salbu» (Garzia, 1997:56).

Mintzagaia esaldiaren aurrean agertu ohi da, gainerakoetatik komak bereizita. Dena den, subjektua eta mintzagaia bera denean, ez dugu komarik jarriko. Izan ere, subjektuaren eta aditzaren artean ez dugu komarik jarri behar, tartean aposiziorik-edo ez badago behintzat.

(...) Beste arazo larria, emakumeen heriotza-kasuen erregistrorik ez egotea da.

(...) Honek, arazoa ezkutatzen laguntzen du eta izurri isil batean gelditzen da.

(Ikasleen lanak, 2004-9-30)

(...) Beste arazo larria da emakumeen heriotza-kasuen erregistrorik ez egoeta.

(...) Horrek arazoa ezkutatzen laguntzen du, eta izurri isil batean gelditzen da.

Aditzaren ondorengo gainerako osagaiak ere aditzari loturik daude eta ez da tarteko komarik.

Esaldiei dagokienez, mendeko esaldiak ere komarekin bereizten dira, aurretik doazenean eta galdegaia ez badira. Koordinazioan ere, alborakuntzaz, juntagailurik gabe lotutako perpausak lotzen ditu komak.

Irakurtzeko orduan, komak pausaldi laburra eskatzen du.

Puntuaren erabilera

Bi esaldiren artean, gutxienezko puntuazio-zeinua puntu eta koma litzateke, baina gehienetan puntua beharrezkoa da. Esaldiaren amaiera ezartzen du eta horrekin batera, ideia oso baten adierazpena. Aparteko puntuaren bidez esaldiak ez ezik, pasarte edo paragrafoak ere bereizten ditugu eta, horiekin batera, gai-aldaketa adierazten dugu diskurtsoaren barruan.

Puntu eta komaren erabilera

Ikasle batek behin esan zuen nonbait entzun zuela puntu eta koma ez dela erabiltzen irratian. Ez dakit nondik atera zuen ideia hori, baina nahiko hedatuta omen dago. Ez da egia, ordea; irratian ere puntu eta koma erabiltzen da.

Puntuaren balio antzekoa du puntu eta komak, baina puntuak baino bereizketa beheragoko maila batean. Izan ere, «ideien unitate logiko bereko bi klausula independenteren artean jartzen da. Edo ideia beraren bi alderdi desberdin adierazten dituzten bi klausulen artean» (Elhuyar Hiztegia).

Parentesiak, tartekiak eta kakotxak

Aurreko puntuazio-zeinuak erabiltzeko orduan zalantzak izan ahal ditugu, baina badaude batere arazorik ematen ez diguten zeinuak, irratan erabili behar ez ditugunak, alegia.

Iruzkin edo azalpen gehigarria den hitza edo hitz-tartea diskurtso nagusian sartzeko erabiltzen ditugu parentesiak. Baina, zeinu horiek idatzizko testuei dagozkien soilik, horietan baitago diskurtsoaren plano ezberdinak azaltzeko aukera. Entzunezko testuetan, ordea, ia ezinezkoa izaten da tartekaturiko esaldiak edo hitzak ondo irakurtzea, eta argitzeko baino gehiago esanahia iluntzeko balio dute.

Beste erabilera bat du parentesiak, testu batean irakurri behar ez diren oharak sartzeko. Esaterako, pertsonaia baten jarrera, soinu-iturria...

HAURRA: (HASERRE) Ama, ez dut nahi!

AMA: (IRMO) Ikastolara etorri behar duzula esan dizut. Eta kitto!

ESAT.1: Gaur goizean, hona nentorrela, udaberria dela konturatu naiz, eta bat-batean korrika hasteko gogoia izan dut. Horren orde, natura entzuten geratu naiz (NATURA-EFEKTUAK)...

Halaber, testuan aipua bereizteko erabiltzen dira kakotxak. Irratan, berriz, aipua ez dira “irakurri” behar, baizik eta esan dituenaren ahotan jarri. Azken urteotan modan jarri da besteen hitzak literalki esatea, baina ez da komeni, entzuleak nekez bereiziko baitu esandakoa kazetariaren edo protagonistaren iritzia den. Horregatik, grabaturiko adierazpenik ez dugunean, onena da zehar-estiloa erabiltzea. Beraz, kakotxen arteko aipurik ez.

Era berean, azpimarratzeko orduan, kakotxak baino egokiagoak dira beste baliabide tipografiko batzuk: azpimarra, maiuskula, letra-tipo aldatzea...

3.3. INPROBISAZIOAREN ANTOLAKETA: TESTURIK GABEKO DISKURTSOA

Irratan, dena den, dena ez da irakurketa. Memento askotan, esatariak inprobisatu egiten du, hau da, gauzak “esaten” ditu, aurrean paperik izan gabe. Horietan, Beatriz Zabalondok dioenez, «hizketan, komunikazioa berehalakoa da eta hiztunak ezin du planifikatu diskurtsoa; komunikazio-trukea gertatu ahala garatzen da hori. 1. Hala, sintaxia soila da, eta hiztunak eta entzuleak erraz prozesatzen dute informazioa entzun ahala. 2. Berehalakotasunak aldaketak eragiten ditu diskurtsoaren

antolaketa linguistikoan eta horregatik sortzen dira diskordantziak, anakolutuak eta elipsiak. 3. Ez hori bakarrik, betelanak ere egin behar izaten dira (alegia, orduan, ezta?, ba, zera, etab.) hitzunak denbora behar baitu pentsatzeko» (Zabalondo, 2004).

Dena den, testurik ez izateak ez du esan nahi prestaketarik ez dagoenik edo irrati-esatariak diskurtsorik garatzen ez duenik, edo, beste era batez esanda, zeresanik gabe ari denik. Ildo horretan, bereiziko genituzke:

- a. **Hitz-jarioa:** xede jakinik gabe, bat-batekoa, ez du hasierarik ez amaierarik. Ez dago aurretiko antolaketarik, eta esatariak hitz egin ahala garatzen ditu ideiak (askotan, ordenarik gabe).
- b. **Diskurtsoa (berbaldia):** xede komunikatibo bat lortzeko antolaturiko hizketa. Testurik gabe aritu arren, esatariak badaki zertaz hitz egingo duen, baita ideiak, argudioak... ordenatzeko eta antolatzekeo parada izaten du.

Jesus Saiz Olmo-k dioenez, inprobisatzea ez da aurretik ikasitako testu bat buruz esatea, baizik eta aurretik prestatu gabeko zerbait zentzuz esatea. Ekintza espontaneo da, eta behar-beharrezkoa denean erabiltzen da. (Saiz Olmo, 2005:65) Esatariak duen ezagutzak —bai gaiaz bai ofizioaz— laguntzen du inprobisatzeko orduan, baina kontuan hartu behar da beti oso zabalduta dagoen esaldi honek dioena:

(irratian) inprobisaziorik onena aurretik prestatuta (idatzita) dagoena da.

Dena den, une zehatz batzuetan, esatariak inprobisatu behar du ahal duen hoberen:

- Akats teknikoak gertatzen direla-eta, espero duen ebakia edo soinu-baliabidea sartzen ez denean, edo irakurtzen ari den testuan dagoen okerra zuzendu behar duenean.
- Azkeneko unean gertaturiko albiste baten berri eman edo ohar bat irakurri behar duenean.
- Zuzeneko emanaldietan, unez une gertatzen ari denaren berri ematen duenean (“ikusten” ari dena azalduko du, aurretik prestatu gabe). Edo, konexioa zabalik dagoela, ezer gertatzen ez den arren, zerbait azalduko duela espero denean.

Dena dela, testurik gabe aritzeak arazo batzuk utzi ahal ditu agerian: esatariaren segurtasunik eza, esandakoaren inkoherentzia eta hitz egiten duenaren motel-tasuna eta toteltasuna, besteak beste. Hori gerta ez dadin, onena izaten da esan aurretik ideiak antolatzea. Beraz, honako eskema honi jarraitu ahal dio esatariak diskurtsoa antolatzekeo¹⁰:

10. Garzia, Joxerra “Ahozko adierazpena” ikastaroaren apunteak. 2002ko otsailean, EHU, Leioa.

- i. *Inventio* (asmatu): argudio egokiak bilatu.
- ii. *Dispositio*: argudioak ordena egokian antolatu.
- iii. *Elocutio*: egoki antolatu eta egoki formulatu.
- iv. *Memoria*: ahozko testu idatzia garatu. Esan bezala, horrek ez du esan nahi “buruz” ikasitako testua esan behar dugunik (irakurtzen bageunde bezala).
- v. *Actio* (gauzatu): esan.

Hori egin eta gero, honako aholku hauei ere jarraitu ahal die esatariak hitz egiten duenean:

1. *Segurtasuna adieraztea*. Horretarako beharrezkoa da gaia ez ezik, medioa ere menderatzea.
2. *Sintaxiaren mendekotasuna*. Bat-batean ari denean, esatariak sintaxia zaindu behar duen arren, ez da horren morroi izaten. Esandakoaren zentzua garrantzitsuagoa da esaldien eraketa bikaina baino, eta doinua garrantzitsuagoa, gramatika baino.
3. *Diskurtsoa buruan ordenatzea*. Esango duena buruan ordenatu, egitaratu behar du esatariak mintzatzen ari den bitartean. Horretarako oso komenigarria izaten da isilune laburrak egitea esango duen hurrengo esaldia edo ideia pentsatzeko denbora izan dezan hizlariak, kalakak edo hizkuneak sartzea baino hobeto.
4. *Zalantzak gainditzea*. Mintzaldian bi eratako etenak izaten dira: mintzaldia-ri berari dagozkionak (intonazioari eta esanahiari lotuak) eta zalantza eta erraztasunik ezaren ondoriozkoak. Lehenengoak ezinbestekoak dira. Bigarrenak, aldiz, ahal den neurrian ekidin egingo ditugu. Horretarako oso garrantzitsua da gaiari buruzko dokumentazioa lortzea eta aurretik esango duguna prestatzea, baita badaezpadako baliabideak prestatzea ere (disco bat, irakurtzeko dokumentazioa...).
5. *Intonazio egokia erabiltzea*. Antekadentziaz amaitutako intonazioak —esaldiaren amaiera gora edo esekita—, esatariak zerbait gehiago esan behar duela adierazten du. Beraz, eta nahi dena baino gehiago esatera behartuta ez egoteko, azalpena beherako intonazioaz amaitu behar da eta ez gorakoaz, entzulea azalpen berrien zain gera ez dadin.

4. Hainbat daturen tratamendua

4.1. ZENBAKIAK

Nola idatzi, zenbakiz ala hizkiz? Egia esan, ez dago arau finkorik, eta norberak errazen irakurtzen dituen eran idaztea komeniko litzateke. Esperientzian oinarrituta aholku bat: (1) batetik (11) hamaikaraino argiagoak izan daitezke zenbakien izenak, zifrak baino. Izan ere, oso hitz laburrak izateaz gain, oso argiak baitira. Antzeko zerbait gertatzen da 12tik 999ra bitarteko zenbakiekin, argitasuna kontuan hartuta, agian hobe da hitz osoa idaztea, baina zifrek ere ez digute arazorik sortu behar irakurtzeko orduan. Hizkiz idatziz gero, Euskaltzaindiak 7. arauan ezartzen duen idazkeraz egingo dugu.

3 pertsona atxilotu dituzte droga-trafikoaren akusaziopean...

Hiru pertsona atxilotu dituzte droga-trafikoaren akusaziopean...

Beste 21 lagunek zauri larriak izan zituzten...

Beste hogeita bat lagunek zauri larriak izan zituzten...

- Mila, milioi, bilioi eta holako kopuruak idazteko orduan, dudarik gabe, hiztak erabiltzea da komenigarriena. Zenbakiak erabiliz gero, zifrari zenbat eta zero gehiago jarri, orduan eta arrisku handiagoa esataria (irakurtzen duena) galtzeko.

5000000 (*) baino argiagoa: bost milioi.

500000 (*) baino hobeto: milioi erdia.

- Inolaz ere ez dugu komarik edo punturik tartekatuko zenbakien artean; eta horien ordeztu, hitza —esango dugun moduan— erabiltzea izaten da aukerarik zuzenena, betiere testua irakurriko duenaren lana errazteko asmoz. Honako hauen artean, bigarren dugu aukerarik onena, lehenengoa ez dago gaizki, baina nahasketa sor dezake. Hirugarrena idatziz gero, 892 (zortziehun eta laurogeita hamabi) irakurtzeko arriskuan gaude.

89 puntu 2an gaude zuen zain...

Laurogeita bederatzi puntu biko gaude zuen zain...

89.2an gaude zuen zain... (*)

- Era berean, ez da komeni zenbaki erromatarrek erabiltzea, irakurtzerakoan nahasteko arriskua baitu esatariak. Honako hiru aukera hauen artean, hiru-garrena hobetsiko genuke, argien irakurtzen dena baita.

XIX. Udazkenean Folk jaialdia (*)

XIXgarren Udazkenean Folk jaialdia (*)

Hemeretzigarren Udazkenean Folk jaialdia...

(Ikasleen lanetatik hartutako adibidea)

4.2. ORDUAK

Lagun batek deitzen digu telefonoz. Arratsaldean gelditzeko esaten digu. Normala denez, «*Zer ordutan?*» galdetuko diogu. Nola erantzungo digu?: «17:30ean (/hamazazpiak eta hogeita hamarrean/))» ala «Bost eta erdietan? (/bost t'erdietan/)» Ziur asko —mania berezirik ez badu, behintzat— bigarren aukera erabiliko du, eta ez lehenengoa; hizkuntza naturalean, hau da, ohiko mintzoan, lagun artekoan, erabiltzen dugun era baita bigarrena. Irratian ere modu naturalean esango ditugu orduak. Euskaltzaindiaren 35. arauaren arabera, honako testua, ondo egon arren, irrati-idazkeran ezin dugu ontzat eman:

Kontzertua gaur eskainiko dute, 21:00etan, herriko plazan.

Eta honela esango genuke:

Kontzertua gaur eskainiko dute, gaueko 9etan, herriko plazan.

Beste alde batetik, eta lagunaren adibidearekin jarraituz, lagunak «bost eta erdietan» erantzuten badigu, goizeko bost eta erdietan ala arratsaldekoetan gelditu garen zalantzatan egongo gara? Ez horixe. Antzeko zerbait gertatzen da irratian, zehaztea oso komenigarria den arren, testuinguru batzuetan ez da derrigorrezkoa izango egunaren zein unetan gauden azaltzea. Beraz, arratsaldeko irratsaio batean nahiko litzateke honakoa esatea:

Kontzertua 9etan eskainiko dute herriko plazan.

Edo:

Kontzertua bi ordu barru eskainiko dute... (arratsaldeko 7etan bagaude, esaterako)

Kontzertua hemendik minutu batzuetara, 9etan, eskainiko dute...

Hori bai, eta zalantzak argitzeko asmoz hau argitu nahi dugu: eguerdia hamabietan (AM) izaten da, ez ordu bietan edo hiruretan; eta gauerdia hamabietan (PM) edo 0:00an, ez goizaldeko bostetan, esaterako, gaua den arren (eta batzuentzat oraindik gau luzea geratu aurrerantzean).

Dena den, irratian entzun daitezke honelako kontraesanak:

Karetan, gizon baten ahotsak dio: “Eguerdiko ordu bata da”. Horren segidan, emakume batek dio. “Arratsalde on...” (Euskadi Irratia, 03-11-10)...

Euskaltzaindiak ezartzen duen moduan, hiru eta lau zenbakiek deklinabide berezia dute, eta orduei dagokienez, lau Retan eta hiru Retan esan behar dugu, eta ez lauetan edo hiruetan; baina ez da gauza bera gertatzen «analogiaz sortu diren zazpirak, zortzirak eta horrelakoak bigarren mailan utzi beharko lirateke euskara idatzian, hauek bokalez bukaturiko izenak bezala deklinatzen baitira: seiak, seietan, seietatik, e.a.». (Euskaltzaindiaren 8. araua)

4.3. SIGLAK ETA AKRONIMOAK

Idatzizko testuetan laburdurak erabili ohi ditugu hainbatetan: m, g, k, eta abar. Ezagutzen ditugun heinean, ulerterrazak dira eta ez digute arazorik sortzen. Dena den, irakurri edo esan behar ditugun testuetan ez erabiltzea gomendatzen dugu, irakurketa oztopa dezaketelako.

Antzeko zerbait gertatzen da siglekin. Zer esan nahi duten jakin arren, batzuetan irakurtezinak izan daitezke; beste batzuetan, berriz, ia izen arrunt bihurtu dira erabileraren erabileraz; askotan zer esan nahi duten esatea komeni da, entzuleak zertaz ari garen jakin dezan. Beraz, siglen erabilerari buruz, hauxe aholkatzen dugu:

- Oso ezagunak direnean edo hitz arrunt bihurtu direnean, arazorik gabe erabili ahal dira irratian. Kasu horretan hitz arruntak bezala deklinatuko ditugu: HIES, RENFE...

Afrikan, irratia oso tresna baliagarria da HIESaren aurkako borrokan...

RENFEko txartelen prezioa igo da urte hasieran...

- Salbuespena egingo dugu ezagunak izan arren ahoskaezinak direnean edo ulergaitzak izan daitezkeenean: EAE baino hobeto Euskal Autonomia Erkidegoa; AEBren orde, (Amerikako) Estatu Batuak...

(...) EAEko lehendakari Juan Jose Ibarretxek Euskararen Nazioarteko Egunaren bezperan Gasteizen eginiko ekitaldian (...) horrek emango lioke sinesgarritasuna Espainiako Gobernuak hiru hizkuntzak EBko hizkuntza ofizial bilakatzeko...

(Ikasleen lanak, 2004-02-19)

(...) Euskal Autonomia Erkidegoko lehendakari Juan Jose Ibarretxek, Euskararen Nazioarteko Egunaren bezperan Gasteizen eginiko ekitaldian (...) horrek emango lioke sinesgarritasuna Espainiako Gobernuak hiru hizkuntzak Europar Batasuneko hizkuntza ofizial bilakatzeko...

- Siglak ezagutzen ez direnean —beste hizkuntza batetik egindako itzulpenak direlako edo erakunde berriei dagozkielako— hobe dugu izen osoa azaltzea. Dena den, testuan izena askotan errepikatu behar badugu, oso aukera ona izan daiteke hasieran biak —izena eta siglak— esatea, ondoren bata edo bestea erabili ahal izateko, adibidez:

OMEK, Osasunerako Munduko Erakundeak...

4.4. LABURDURAK ETA IKURRAK

Idatzizko testuan erraz irakurtzen diren arren, irratiko estariaren irakurketarako oztopo bihur daitezke *e.a.*, *m*, *km* eta horrelako laburdurak. Beraz, erabaki onena, ez erabiltzea. Laburduren kasuan bezala, %, eta horrelako ikurrak ere saihestu behar ditu irрати-idazleak. (% , , , ° , *e.a.* , jarri beharrean: *ehuneko*, *euro*, *garren*, *gradu*, eta abar idatzizko dugu).

(...) 14 °C-ko tenperatura... (*)

(...) 14 gradu ko tenperatura... edo (...) hamalau gradu ko tenperatura...

(...) elurra 600-800 m-tik gora egingo duela...

(...) elurra 600 edo 800 metrotik gora egingo duela

(...) elurra seiehun - zortziehun metrotik gora egingo duela.

4.5. PERTSONAK ETA KARGUAK

Irratian gertaerak azaldu egiten dira eta horien protagonistak pertsona anonimoak zein pertsonaia ezagunak izan daitezke. Batzuek anonimatu jarraituko dute betiko, beharbada estatistika baten partaide huts moduan (istripuetako zaurituak, bezeroak, entzuleak...), eta beste batzuk, gutxi, izen-abizenek agertzen dira, albiste batean protagonista, iritzi-emaile, aditu, tertulia bateko kide edo... Duela gutxi, Euskadi Irratiko *Mezulari* irratsaioko tertulia entzuten hasi ginela, harrituta entzun genuen nola esatariak gonbidatuak sartzen zituen aurkeztu barik, eta izenez (abizenik ez) bakarrik deituz; batzuk ezagutzen genituen eta beste batzuk, ordea, ez. Irratsaioa amaitu eta nortzuk ziren ez genekien, inork argitu ez zigulako. Gure ustez, esatariak ez zuen kontuan hartu eguneroko entzuleez gain, beste inork aditu ahal zuenik eta, beraz, ez zuen uste izan aurkezpenak beharrezkoak zirenik. Erratuta zegoen. Beti aurkeztu behar ditugu agertzen diren protagonistak, albistean, aurkezpenean edo dena delakoan aipatzen ditugun lehenengo aldiz gutxienez, nahiz eta oso ezagunak izan.

Ezin dugu informazioa eman Ibarretxez hitz egiten, Ibarretxe lehendakariak baizik, eta hobeto, lehenengoan gutxienez izen-abizenek aurkeztu badugu: Juan Jose Ibarretxe lehendakaria, alegia (maiz ahazten zaizkigu izenak, abizenak soilik erabiltzeagatik, eta behin baino gehiagotan kazetariak ez daki nola izendatu aurrean

duen pertsonaia). Oso ezagunak iruditu arren, nahitaez aurkeztu beharko ditugu, entzuleak badakiela ziurtatzeko. Protagonista ezaguna ez bada, eta duen ofizio, kargu edo lanbideagatik ekarri badugu irratira (telefonoz bada ere), horrela azalduko dugu lehenengoan: kargua eta izen-abizenak. Aurkeztu eta gero, abizena edo kargua soilik izendatu ahal izango dugu. Pertsonen nortasuna babesten den kasuetan (delitu baten akusatuak, adin txikikoak...), inizialak besterik ez dugu esango (esaterik balego); baina horiek salbuespenak dira.

Aurkezpenari dagokionez, kargua edo lanbidea eta pertsonaren izena esateko orduan, Euskaltzaindiak aposizioaz agintzen duena kontuan hartuko dugu: «Aposizioa izen sintagmaren barneko izenen artean egiten denean ez da komunztadura arazorik sortzen, hondarkia ez baita sintagma osoaren azken buruan baizik ageri» (Euskaltzaindia: 109. araua).

Esaterako:

LABeko idazkari nagusi Rafa Diez-en ustez...

«Izen sintagmaren aposizioan, berriz, komunztadura egitea da ohikoena, dagokien hondarkia sintagma guztietan ipiniz. Hau da ohikoena eta bitxi da sintagma oposatua kasu markaz gabetua ematea» (Euskaltzaindia: 109-2-2).

Juan Ignacio Perez-ek, Unibertsitateko errektoreak, esan duenez...

4.6. PROTAGONISTEN AZALPENAK ETA IRITZIAK

Komunikabideetan norbera da sinatzen duen albistearen, iritziaren edo sormen-lanaren erantzule bakarra; baina askotan horien barruan beste protagonistek esandako azalpenak, iritziak, kontakizunak eta abar jasotzen dira. Orduan esan behar da nori dagozkion hitz horiek, bai zeharka —*Amaia Urkiaga pediatrak dioenaren arabera, gozokien ordezkariak eskaini behar zaio umeari...*— edo estilo zuzenean —*Amaia Urkiaga pediatarren esanetan «umeek gozokiak eskatzen dutenean, gurasoek fruta eman behar diete...»*—; kakotxen artean edota letra etzanez adierazita irakurleak argi bereizten ditu kazetariaren hitzak eta protagonistarenak. Irratian, berriz, erreferentzia grafikorik ezean, estilo zuzena erabiltzen dugunean, aukera bakarra hau da: protagonisten hitzak beraien ahotan jartzea, eta inolaz ere ez kazetariarenean. Izan ere, ezinezkoa da bereiztea nori dagokion iritzia edo dena delakoa, protagonistak berak esandakoa zuzenean jaso ez bada. Ez badugu adierazpenik grabatu, geratzen zaigun aukera bakarra zehar-estiloa da. Kazetariak berak esateak —modan dagoen arren— errorera eraman dezake entzulea (ez baitu bereiziko noren iritzia edo esperientzia den adierazitakoa).

5. Zenbait akats idazteko orduan

Azken atal honetan euskaraz idazteko orduan maiz agertzen diren akatsak azalduko ditugu. Ikasleen lanak eta komunikabideak eurak dira informazio-iturri. Esan beharra dago oso nabaria dela erdararen —gaztelaniaren batik bat— eragina akats askotan, eta horren esapide eta esamoldeak imitatzean sortzen dira akats asko. Arraratsek dioen moduan, «ezin ahaztu euskal kazetarien iturri gehien-gehienak erdarazkoak direla. Horra hor gure miseria askoren sorburuak: tradizioa erdi etenik daukagularik, zeri erreparatuko, zein hartuko jarraibidetzat, eta bi latin hizkuntza gureaz guztiz bestelakoak. Erdarak imitatze horretan, bazter uzten dira egiazko jarraibideak: alde batetik, ahozko euskara, euskara bizia eta naturala, eta, bestetik, euskal idazle eredugarriak (...). Nominalizaziorako joera, esaldi puztuak, alfer-alferrik luzatuak, kalkoak, mezu ilunduak eta erdaraz jakin ezean ezin ulertu diren erretolikak» (Arrarats, 2004).

-larik gaztelaniazko gerundioaren baliokide moduan

Gaztelaniak gerundioarekin duen arazoaren antz handia du *-larik* partikularen erabilera okerrak. Izan ere, Cassany-k deituriko “*gerundio copulativo o de posteridad*”¹¹ delakoarekin parekatu ahal dugu *-larik* denborazkoaren esaldia. *Eta* juntagailua erabiltzen da aditz nagusiaren ondorengo denbora azaltzen duen esaldia lotzeko.

(...) bi autoetako gidariak bertan zendu dira. Beribiletan zihoazen beste hiru lagun zaurituta geratu direlarik. (...)

(Euskadi Irratia, 03-11-10)

(...) eta hamazazpigarren edizio honetako lanak aurkezteko epea maiatzaren 25era artekoa da. Lan bakoitzeko seinak kopia igorri behar direlarik Andoingo Udaleko euskara-zerbitzura.

(Euskadi Irratia, 05-03-31)

11. Cassany, D. (2002): *La cocina de la escritura*, Anagrama, Bartzelona (11. argitalpena): «*La gramática condena el llamado gerundio copulativo o de posteridad: el que equivale a una oración coordinada con y y que expresa un tiempo posterior al del verbo principal. Una frase como *El agresor huyó siendo detenido horas después [RAE], en la que la detención es posterior a la huida, debería ser: El agresor huyó y (pero) fue detenido horas después*» (113. or.)

Hobeto, berriz, era honetan idatzita:

(...) bi autoetako gidariak bertan zendu dira. Beribiletan zihoazen beste hiru lagun, berriz, zaurituta geratu dira. (...)

Antzeko zerbait gertatzen zaigu **partizipio instrumentalaz (-e)z**:

(...) medikuek, Osakidetzari ez ezik, alderdi politikoei ere eman diete txostena, inbertsioak eta gestioan parte-hartze handiagoa eskatuz (...)

(Euskadi Irratia, 05-02-01)

(...) medikuek, Osakidetzari ez ezik, alderdi politikoei ere eman diete txostena, zeinetan inbertsioak eta gestioan parte-hartze handiagoa eskatzen dituzten (...)

(...) medikuek, Osakidetzari ez ezik, alderdi politikoei ere eman diete txostena. Horretan inbertsioak eta gestioan parte-hartze handiagoa eskatzen dituzte sendagileek (...)

(itxita)-ta egon / (itxi)-a izan

Egon eta *izan* aditzak egoera batzuetan sinonimotzat erabiltzen ditugun arren, *izan* aditzak adierazten du ezaugarriaren jabea subjektua dela; *egon*-ek, berriz, itxura edo ezaugarri iragankorra agertzen du. Beraz, adjektiboa eskatzen du *izan*-ek (*itxia da*) eta nolakotasuna adierazten duen partizipioa *egon* aditzak (*itxia dago*). Inolaz ere, ez dugu esango *itxitak* daude (*) edo *itxitak* dira (*) maiz entzuten den moduan, partizipioak ez baitu inoiz pluralaren markarik hartzen.

Anitz / anitzak (*)

Iparraldean eta Nafarroan bereziki erabiltzen den zenbatzailea da. *Asko*-k duen balio bera du, eta, aditzondo moduan erabiltzen da, ez izenondo moduan. *Mota askotakoak* edo antzekorik esan nahi dugunean, beste aukera batzuk ditugu: askotarikoak, ugariak, baina ez anitzak (*).

anitz = asko

anitzak (*) / askoak (*) ≠ askotarikoak, ugariak

Bere/haren/beraren

Pertsona-izenordainen artean, *bere/haren/beraren* —eta horien pluralezko formak— dira, dudarik gabe, zalantza gehien sortzen dituztenak. Entzi eta Ilari Zubirik egindako eskema hau baliagarria izan daiteke bereizteko. Izan ere, *haren*-ek adierazten duen pertsona ez da aditzean bertan agertzen; *beraren* da horren forma indartua, hau da, aurretik aipaturiko pertsona edo izaki bati erreferentzia egiten diona, eta, azkenik, ***bere*** genitibo bihurkaria dugu, hots, adierazten duen pertsona aditzean aipatuta dago. (Zubiri eta Zubiri, 1998:16)

Arrunta:	haren	haien
Indartua:	beraren	beraien
Bihurkaria:	bere	euren

Adibidez:

*Amaia **bere** txakurrarekin paseatzera doa* (txakurra Amaiarena da).

*Amaia **haren** txakurrarekin paseatzera doa* (Amaia ez den beste baten txakurra da).

*Hau da Amaia, ni **beraren** txakurrarekin paseatzera noa.*

Bere aldetik / Berriz, aldiz... (EEEL, 30)

Batzuetan, paraleloki gertatzen diren bi ekintza desberdin edo kontrakoak banatzeko erabiltzen da. Horren ordeztu, **aldiz**, **berriz** edo **ordea**¹² lokailuak egokiagoak dira

Errealak irabazi zuen; Athletic-ek, bere aldetik, galdu... ()*

Errealak irabazi zuen; Athletic-ek, berriz, galdu...

Berria ≠ beste bat

Harluxet hiztegiak jasotzen duen moduan, *berri* izenondoak hau adierazten du: *Duela gutxi sortua, azaldua, ezagutua, gertatua; lehengoaren ordezkoa. (Harluxet Hiztegia)*. Gaztelaniaren eraginez, *berriz*, *beste* hitzaren esanahia erabili ohi da komunikabideetan.

Errealaren garaipen berri bat () (garaipen zaharrak eta berriak al daude?)*

Errealaren beste garaipen bat

Bezala

Bezala partikulak bi elementuen arteko konparazioa eskatzen du. Gaztelaniaren eraginez, *aldiz*, gaizki erabiltzen da komunikabideetan:

a) Batzuetan pertsonaren kargu, lanbide edo eginkizuna azaltzeko erabiltzen da (*irakasle bezala(*)* ari da; *kutxazain bezala(*)* sartu da...)

Españako Apezpikuen Batzarrak Ricardo Blazquez aukeratu du presidente bezala
(Euskadi Irratia, 05-03-09)

12. *Aldiz*, *berriz* eta *ordea* antzeko egoeretan erabiltzen ditugun arren, *ordea*-k kontrakotasun-marka du.

Horren ordeez, esan beharko genuke:

Españaiko Apezpikuen Batzarrak Ricardo Blazquez aukeratu du presidente.

Edo,

Españaiko Apezpikuen Batzarrak Ricardo Blazquez presidente izendatu du.

b) Zerrendak egiteko ere erabiltzen da, gaztelaniaren eraginez (“*se concentraron personajes como...*”):

Laura Mintegi eta Itxaro Borda bezalako idazleek parte hartu zuten... (*)

Besteak beste, Laura Mintegi eta Itxaro Borda idazleek parte hartu zuten...

Idazleek parte hartu zuten, haien artean Laura Mintegi eta Itxaro Bordak...

Bitartean

Harluxet hiztegian jasotako definizioaren arabera, hauxe da *bitartean* hitzaren esanahia: «(1) Adierazten den ekintza gertatzen den denbora berean edo hura burutu artean (bera bakarrik edo aditzaren ondotik, berau era burutuan edo laguntzaileak -(e)n atzizkia hartzen duela). Bitartean, nik gela txukunduko dut. Haiek bazkaria prestatzen duten bitartean, guk jolas egingo dugu. Madrilen bizi izan zen, semea zazpi urteetara iritsi bitartean. (2). Aipatzen direnen arteko espazioan. Bergaratik Osintxura bitartean» (Harluxet Hiztegia).

Beraz, *Getxoko Rugby Taldeak irabazi zuen bitartean, Bera-Berak galdu zuen...*

Esaldian dioguna soilik da egia ekintza biak aldi berean gertatuz gero; bestela, honela esango genuke:

Getxoko Rugby Taldeak irabazi zuen; Bera-Berak, berriz, galdu zuen...

Burutu ≠ egin (bururaino eraman)

Burutu aditza *egin* aditzaren sinonimotzat erabiltzen den arren, ez du esanahi bera: «adierazten duen ekintza nolabait bukatua dela adierazten duen aditz-aspektuaren forma berezia da burutu aditza» (Harluxet Hiztegia).

(...) Polizia-etxeen, estatubatuarren kontrolpeko zentroen eta Gurutze Gorriaren kontra egin erasoak ustez ekintzaile irakiarrek burutu dituzte.

(Bilbo Hiria Irratia, 03-10-28)

(...) Apirilaren 17an burutuko diren hauteskundeetan (...)

(Koska Irratia, 05-03-01)

Egin erabiltzea nahikoa da bietan.

Desberdin

Berriz ere gaztelaniaren eraginez maiz erabilitako hitza dugu *desberdin(ak)*. *Zalantza-dantza* liburuan azaltzen den moduan, «gaztelaniazko **diferentes** edo **diversos** hitzak ez ditugu beti desberdintasuna adierazteko erabiltzen. Batzuetan, multzo bateko osagarriak zehaztu gabe aipatzeko erabiltzen ditugu» (*Zalantza-dantza*: 23)

Beraz, desberdintasunik adierazi nahi ez dugunean, eta mugagabeko determinatzaile moduan erabili nahi denean: batzuk, hainbat, zenbait... erabiliko ditugu.

Edozein kasutan: (EEEE, 30). Nolabait ere, edozelan ere

Eman

(*Harluxet* hiztegian: «Nor bait zerbaiten edukitzailer egin, zerbait nor baiten esku ezarri; nor bait zerbaiten jabe»). Maizegi erabiltzen den aditza da. Erabiltzeko tentazioa dugunean, onena da berriz pentsatzea eta aditz egokiagoa —zehatzagoa— erabiltzea. Askotan, *gertatu*, *jazo*, *agitu* esanahiarekin; beste batzuetan, *aurkeztu*, *argitaratu*, *ezagutarazi* edo *eskaini* aditz zehatzagoen orde z.

Osasunerako Mundu Erakundeak eman duen azken txostenaren arabera...

(Ikasleen ariketak, 2004-9-30)

Osasunerako Mundu Erakundeak argitaratu duen azken txostenaren arabera...

Erdal aditz-aspektua

Erdal aditz-aspektuaren eragina handia da komunikabideetan. Maiz erabiltzen dira oraindaldi eta geroaldi historikoa, baita etorkizuneko oraindaldi ere:

(...) Kanta horrekin **lortzen du** arrakasta 1998an. Hurrengo diskoa bi urte geroago **aterako zuen**. (...) (*)

(..) Kanta horrekin **lortu zuen** arrakasta 1998an. Hurrengo diskoa bi urte geroago **atera zuen** (...)

Bi ordu barru **hasten da** hitzaldia Fakultateko Gradu Aretoan (...) (*)

Bi ordu barru **hasiko da** hitzaldia Fakultateko Gradu Aretoan (...)

Era berean, iraganean amaituriko ekintza jarraitutasuna adierazen duen aspektuaz erabiltzen da. Gaztelaniatik hartutako esamolde horrekin kazetariak gertaera gaurkotasunarekin lotu nahi omen du (nolabait “esekita” uzten du ekintzaren amaiera).

Presidentearen hitzaldiarekin **amaitzen zen** atzo (...) (*)

Presidentearen hitzaldiarekin **amaitu zen** atzo (...)

Froga ≠ proba

Froga eta *proba* bereiztea oso zaila zaigu kazetariari. *Froga* arrazoibideari edo zerbait egiaztatzeko argudioari dagokio (Hiztegi Batuan: «Zerbait egin dela fin-katzeko edo egiaztatzeko balio duena»); *probak*, berriz, bi esanahi ditu: ale batetik, zerbait frogatzeko egin beharreko analisia edo azterketa litzateke (adibidez, *fiskalak probak aurkeztu behar ditu akusatua errudun dela frogatzeko*); eta, bestetik, dema edo lehiaketa (idi-probak).

Garrantzitsua

“Garrantzi” handia du denak komunikabideetan: milurteko ezkontzak, igandeko derbiak, hil edo biziko partidak... Izan ere, gertaera arruntak gertakizun bihurtzeko komodina dugu *garrantzitsu* hitza. Beraz, erabiltzeko tentazioa dugu bakoitzean sinonimoa bilatuko dugu, egokiagoa eta ez hain “inportantea”.

Erronka garrantzitsua dute Aulestia anaiek... (*)

Erronka handia (zaila) dute Aulestia anaiek...

Paper garrantzitsua jokutzen dute proteinek... (*)

Funtsezko eginkizuna dute proteinek...

Gauza eta antzeko hitz orokorrak

Zehatzak izateko, esanahi askotako hitz komodinak erabili beharrean, saiatuko gara erabiltzen kontzeptu zehatza hoberen adierazten duen berba, batez ere, idatzizko testuetan oinarritzen garenean. Beraz, *gauza*, *zera*, *gai*, *egoera* eta halakoak baztertuko ditugu unez une egokiena den hitzaren alde.

Gauza asko ditut kontatzeko...

Gai horri buruz sakonago hitz egingo dugu...

Hobeto:

Kontakizun asko ditut azaltzeko...

Kirolaren gorakadaz sakonago hitz egingo dugu...

Geroago ≠ beranduago

Gaztelaniaren eraginez, batzuetan *geroago* beharrean *beranduago* erabiltzen da irratian. Esanahia ezberdina dute, berriz: *geroago* hitzak beste zerbait ondoren egingo den ekintza azaltzen du; *beranduago* hitzak, berriz, atzerapena adierazten du. Esaterako:

Ama heldu zen, ni geroago (amaren ondoren etorri nintzen).

Ama berandu heldu zen, ni beranduago (amaren ondoren ez ezik, berandu heldu ginen biok).

Hori dela eta, gaurko saio honetan inauteriei buruz mintzatuko gara, jakina, baina hori beranduxeago (*) izango da. Aurretik beste gai batzuk jorratu beharko ditugu.

(Bilbo Hiria Irratia)

(...) minutuan egin du bigarrena Dudak, eta minutu bat beranduago, minutu t'erdia **beranduago** (*), izan du Osasunak...

(Euskadi Irratia, 2005eko otsailaren 27a)

Beranduago-ren ordeaz, *geroago* edo *ondoren* erabiliko genuke esaldi horietan

... hori geroago izango da. Aurretik beste gai batzuk jorratu beharko dugu.

... minutu bat ondoren, minutu t'erdia geroago, izan du Osasunak...

Nagusiena, bikainena, hoberena...

Superlatiboen superlatiboak erabili behar ditu komunikatzaileak zerbaiten tamaina edo garrantzia azpimarratzeko. Antzekoa da tertuliakide batek aipaturiko 360°-ko angeluko bira egiten zuen egoera ospetsu hura, handiagorik ez zegoelakoan... Nahikoa eta aski da *nagusia, bikaina, hobe*a esatea, besterik gabe.

Noranzko ≠ norabide

Errepideei edo trafikoaari buruzko informazioetan, bereziki, erabiltzen dira kontzeptu biak. Oso gutxitan, ordea, bereizten dira, baina oso erraza da baieztapen hau kontuan hartzen badugu: *norabide* bakarreko *errepidea* bi *noranzkoko*a izan daiteke. Dena den, istripua Donostiarako norabidean gertatu dela esaten duenean, guztiok ulertzen dugu zer esan nahi duen kazetariak (Donostiarantz zihoala istripuak izan duen autoa, alegia).

Oraindik orain

Oraindik orain eta *oraindak* ez dira sinonimoak. *Oraindak orain* esapideak honako esanahia du: arestian, duela gutxi. *Oraindak*, berriz, hau da: «Aipaturiko unean ekintza edo egoera batek bere hartan dirauela adierazten duen hitza; ezezko esaldietan, gertatzekoa dena ez dela behingoaz gertatu adierazteko erabiltzen den hitza» (Harluxet Hiztegia).

Ospatu

Harluxet Hiztegian: «Gertaera edo egun jakin bat jai edo ekitaldi bereziren batez gogoratu; gertaera jakin bat dela eta jai edo ekitaldi bereziren bat egin».

Ospatu hitza maiz erabiltzen da irratian *egin* beharrean: hitzaldiak, hiletak, lasterketak *ospatzen* dira irratian, *egin* behar direnean. Beraz, *ospatu* jai eta ospakizunetarako soilik utziko dugu.

Zentzu horretan. Alde horretatik (EEE: 29)

6. Testuaren tipografia eta aurkezpen formala

Ozenki irakurtzeko idazten ditugun testuetan, behar-beharrezkoa da argitasuna. Beraz, aurkezpen formalak garrantzi handia du. Idazgeletan, ordenagailuek idazmakinak aspaldian ordezkatu zituzten, eta, dudarik gabe, horrek erraztu egin du idazleen lana, baita testuaren argitasuna hobetu ere. Dena den, aholku batzuk eman beharrean gaude, betetzea ala ez, esatariaren esku dagoela badakigu ere. Irakasleen maniak-edo direla pentsa dezake irakurleak, baina une batez honako egoera honetan jar dadila eskatuko diogu: goizeko zortziak dira, irratsaioa hastera doa eta mahai gainean dugun testua lankide batek idatzi du, eskuz egindako oharrez beteta, oso letra-tipo txikian eta estu-estua... Irakurtzen hasi bezain pronto kontura daiteke irakurlea ia ezinezkoa dela irakurtzea.

Egoera puzten ari garela, bai noski. Beste ohiko egoera bat haxe: idatzi dugu testua, ikurrak, laburdurak eta zenbakiak idatzi ditugu arestian esandakoa kontuan hartu gabe. Horretaz gainera, puntuazioa kaotikoa da... Edukiari garrantzia eman diogu, baina ez dugu arretarik jarri idazteko eran eta aurkezpenean... Geure baitarako irakurri dugunean testuak arazorik eskaintzen ez zuen arren, ozen leitzen hasi garenean, berriz, arazoak suertatu dira...

Praktikak emango digu, beraz, aholku hauen balioaren frogia. Guk, hemen, azpimarratuko ditugu:

Letra-tipoa

Irratian irakurriko diren testuetan letra-tipo ertaina erabili behar da, ez oso handia, ez oso txikia (12-14 puntu ingurukoa, aukeraturiko estiloaren arabera). Letra-tipoari dagokionez, arau finkorik ez dagoen arren, argiena erabiliko dugu, ARIAL tipoa izaten da oso erabilgarria irrati eta telebistan, oso argia izateaz gain, serifa du, baina ez oso nabarmena.

Batzuek kontrakoa dioten arren, letra xehez idatzitako testuak hobeto irakurtzen dira, letra larriz idatzitakoak baino. Era berean, minuskulaz idatziz gero (maiuskula arauak eskatzen digunean soilik), letra larriak erabili ahal ditugu zerbait azpimarratzeko edo ohar teknikoak azaltzeko. Estilo arruntaz idatziko

dugu, eta etzana edo beltza azpimarratzeko hitzetan soilik erabiliko ditugu. Azpimarra, noski, izan daiteke metodo egokia testuan zerbait nabarmentzeko.

Espazio bikoitzean idaztea komeni izaten da, testua ahal den argiena izan dadin, baita sartu beharreko oharrak edo zuzenketak arazorik gabe sartzeko ere. Honelako testua, adibidez, irakurgaitza litzateke irratian:

Adituek diotenaren arabera, kostaldeko lur zati horretan orain dela hogeita hamar mila urte bizi zen gizakia. Hala ere, konforme dira lekeitiarrak euren historia ofizialaren hasiera mila hirurehun eta hogeita bosgarren urtean kokatzen badugu, orain dela zortzi mende ia. Urte horietan zehar, lekeitiarrrek herria eraikitzen jardun dute, Kantauriko itsas labarraren gainean, elkarrenganako errespetu osoz, gainera. Horren emaitza da hiribildu bat, inguru fisiko zoragarri batean ondo integratuta. Zortzi mende luze horietan inguruari ez ezik, itsasoari ere lotuta egon da hiria. Harreman horrek markatu du lekeitiarren izaera: alaia, ekina eta harkorra.

Honako hau ere ez da askoz irakurgarriagoa:

ADITUEK DIOTENAREN ARABERA, KOSTALDEKO LUR ZATI HORRETAN ORAIN DELA HOGEITA HAMAR MILA URTE BIZI ZEN GIZAKIA. HALA ERE, KONFORME DIRA LEKEITIARRAK EUREN HISTORIA OFIZIALAREN HASIERA MILA HIRUREHUN ETA HOGEITA BOSGARREN URTEAN KOKATZEN BADUGU, ORAIN DELA ZORTZI MENDE IA. URTE HORIETAN ZEHAR, LEKEITIARRREK HERRIA ERAIKITZEN JARDUN DUTE, KANTAURO ITSAS LABARRAREN GAIÑEAN, ELKARRENGANAKO ERRESPETU OSOZ, GAINERA. HORREN EMAITZA DA HIRIBILDU BAT, INGURU FISIKO ZORAGARRI BATEAN ONDO INTEGRATUTA. ZORTZI MENDE LUZE HORIETAN INGURUARI EZ EZIK, ITSASOARI ERE LOTUTA EGON DA HIRIA. HARREMAN HORREK MARKATU DU LEKEITIAREN IZAERA: ALAIA, EKINA ETA HARKORRA.

Honela, hobeto, dudarik gabe:

Adituek diotenaren arabera, kostaldeko lur zati horretan orain dela hogeita hamar mila urte bizi zen gizakia. Hala ere, konforme dira lekeitiarrak euren historia ofizialaren hasiera mila hirurehun eta hogeita bosgarren urtean kokatzen badugu, orain dela zortzi mende ia. Urte horietan zehar, lekeitiarrrek herria eraikitzen jardun dute, Kantauriko itsas labarraren gainean, elkarrenganako errespetu osoz, gainera. Horren emaitza da hiribildu bat, inguru fisiko zoragarri batean ondo integratuta. Zortzi mende luze horietan inguruari ez ezik, itsasoari ere lotuta egon da hiria. Harreman horrek markatu du lekeitiarren izaera: alaia, ekina eta harkorra.

Orrialde-bazterrak

Orrialdeko alde batetik besteraino idatzitako testuak okerrago irakurtzen dira, bi aldeetan lekua uzten denean baino. Beraz, orrialde-bazterrean 2,5 cm-ko espazioa uztea komeni da, testua argiagoa agertzeaz gain, bazterretan azken uneko datuak, oharrak edo azalpenak idatziko ditugu-eta.

Orrialde-buruak

Ordenagailuei esker irratsaioen pautak ez dira idazten batzuetan, eta, ondorioz, ez dago, orriak galtzeko arriskurik. Dena den, eta papera oraindik euskarri erabiliena dela kontuan hartuta, ez da lan alferra irratsaio bakoitzeko orrialde guztiak identifikatzea. Horretarako, honako elementu hauek idatziko ditugu orrialdearen goiko aldean:

- Irratiaren izena.
- Irratsaioaren izenburua.
- Atalaren izenburua.
- Data eta emanaldiaren ordua.
- Kazetariaren eta esatarien inizialak edo izen-abizenak.
- Teknikoaren izen-abizenak (eskaleta edo gidoi tekniko edo osoan, bereziki)

Lerroak eta pasarteak

Esanahiaren batasuna duen diskurtso baten zatia da pasartea, esaldia baino luzeagoa izan daitekeena eta puntu eta aparte batek bereizia (idazteko orduan, bereziki) agertzen dena. Norbaitek pentsa dezake, *Word* eta antzeko programei esker, lerro eta pasarteei buruz esango dugunak zentzu handirik ez duela. Dena den, kontuan hartzekoa dela pentsatzen dugu, ez soilik inoiz eskuz egiteko beharrean egon gaitezkeelako, baizik eta honako irizpideak kontuan hartuta, idatzizko testuaren irakurketa asko erraztuko dugulako, eta ez da broma, batez ere esataria zuzenean eta presiopean ari denean.

Ulergarritasunaren mesederako, pasarteak oso argi ikusi behar ditugu lehenengo begirada batean, eta ez da oso trinkoa izan behar itxurari dagokionez. Era berean, ez da komeni pasarteak orrialde batetik bestera apurtzea, ezta lerro batetik bestera apurtzea ere (testu-editoreek ez dituzte hitzak zatitzen, guk aurretik horrela ezarri badugu).

Zenbait astetan Anderren berririk gabe egon eta gero, bueltan datorkigu gidatzen duen “Bertsioak” atalarekin. Dagoeneko, sekzio honen ingurukoak ahaztuta dituzuenentzat, edota lehen aldiz entzuten duzuenontzat, jakin ezazue famatua egin den pieza handi horietako bat hartu eta gaur eguneko talde batek bertsionatutako konposizioa dakarkigula gure kolaboratzaile fidel Anderrek. (...)

Hobeto irakurtzen da, zalantzarik gabe, honako pasarte hau:

Zenbait astetan Anderren berririk gabe egon eta gero, bueltan datorkigu gidatzen duen “Bertsioak” atalarekin. Dagoeneko, sekzio honen ingurukoak ahaztuta dituzuenentzat, edota lehen aldiz entzuten duzuenontzat, jakin ezazue famatua egin den pieza handi horietako bat hartu eta gaur eguneko talde batek bertsionatutako konposizioa dakarkigula gure kolaboratzaile fidel Anderrek. (...)

Era berean, eta Cassany-k dioen moduan, askoz errazago irakurtzen dugu tamaina ertaineko pasarteez osaturiko orrialdea, testu trinkoa duena (orban bakar batean) edo, alderantziz, esaldi labur soltez beteta dagoena baino. (Cassany, 2002:82-3).

Aurretik esandako jarraibideak kontuan hartuko ditugu testuak ordenagailuaren pantailan ditugunean, nahiz eta hortik zuzenean irakurri (gaur egun, berriz, gehienok paperean inprimaturiko kopia erabili ohi dugu irratitik irakurtzeko orduan, gure begien mesederako, baina gero eta gehiago dira *prompter* antzeko pantaila duten irratietako mintza-tokiak).

II. GIDOI-ERAKETA

Soinuen adierazpen idatzia da irrati-gidoia.

Edozein irratsaio hasi aurretik, komeni da gidoi bat egitea. Bertan, soinu-baliabideak agertzen dira idatzita, irratsaioan agertuko diren ordenan eta iturria zein iraupena zehaztuta. Horixe da atal honetan irakatsiko duguna: entzunezko baliabideak nola islatu paperean, gero errealizazioan soinu bihurtzeko.

Aurretik, soinu-baliabide horien balio adierazkorra azalduko dugu, baita irrati-diskurtoan nola txertatu ere.

1. Soinu-baliabideak

1.1. MINTZOA

Mintzoa edo hitz esana honela defini dezakegu: gizakiak ideia bat azaltzeko asmoz sortzen dituen artikulaturiko soinuak. Hitzak berak duen esanahi objektiboari beste esangura berezi bat ematen dio esateko erak. Izan ere, intonazioak eta intentsitateak —nola esaten ditugun— berbak konnotatzen dituzte. Mintzoan ezaugarri objektiboak eta subjektiboak bereiz ditzakegu: lehenengoak pertsonaren ahotsaren ezaugarriei dagozkien eta, subjektiboak, berriz, hizkerari. Biek osatzen dute pertsona baten hizkera edo mintzatzeko era.

Balsebre-k dioten moduan, ahots grabeak hurbiltasuna adierazten du; zorrotzak, aldiz, urrutitasuna. Beharbada horregatik gizonezkoen ahotsak nagusitu dira irratian emakumezkoaren kaltetan. Eskerrak joera hori aldatzen ari dela, eta norberaren ezaugarri objektiboek gain, subjektiboek gero eta pisu handiagoa dute ahots baten atsegintasuna neurtzeko.

Ahotsaren ezaugarri objektiboak

Soinua egon dadin bi elementu behar-beharrezkoak dira: bibratzen den gorputza eta bibrazio horrek sorturiko energia hedatuko duen bide elastikoa. Eskuarki, bide elastikoa airea izaten da, zeinetan milioika partikula txiki edo molekulak dauden. Hitz egiten dugunean, ahots-kordak bibratzen dira eta, sorturiko bibrazioa jaso eta hedatzen dute aire-molekulek. Aireak ahots-kordetan bibrazioak sortzen dituenean, aurrean dauden aire-molekulak konprimitzen dira, ondoren atzerako mugimendua gertatzen da, eta molekulak askatzen dira. Hau da, konpresio- eta hedatze-uhinak sortzen dira, eta horiek airetik zabaltzen dira, soinua (ahotsa) sortuz.

Ahots-kordetan bi motatako mugimenduak eragiten ditu aireak: batetik, kordak irekitzen eta ixten ditu (presio abduktorea), eta, bestetik, birikatik kanporanzko mugimendua eragiten du (presio azpiglotikoa). Bi mugimendu horiek ezartzen dituzte ahotsen ezaugarri objektiboak: tonua, intentsitatea eta tinbrea, alegia.

a. *Tonua*. Soinu zorrotz edo altuak eta grabeak edo baxuak bereizten dituen soinu-nolakotasuna da tonua. Maiztasunari lotuta dago eta hertzetan neurtzen da. Ahotsari dagokionez, biriketarik sortutako haizeak bibrazioak eragiten ditu laringean,

hori irekitzen eta ixten da —presio abduktorea— eta zintzurra mugitzen du. Haizearen presioa indartzen den neurrian, bibrazio horiek azkarrago eta maiztasun handiagoz sortzen dira, hau da, laringea azkarrago irekitzen eta ixten da. Beraz, ahotsaren tonua bibrazioen (eta sorturiko uhinen) maiztasunari dago loturik.

b. *Indarra edo intentsitatea*. Soinuaren intentsitatea uhin-luzera eta anplitu-deari loturik dago. Dezibelekan neurtzen da. Ahotsaren intentsitatea indartzeko biriketarik sortutako haize-kopurua handitu behar da —zenbat eta haize gehiago, gero eta soinu- edo ahots-intentsitate handiagoa—. Intentsitate handiagoak presio azpigitikoa indartzeaz gain, laringearen irekieran eragiten du, uhin-anplitudea handituz.

c. *Tinbrea*. Soinuaren konplexutasun-sentsazioa da tinbrea. Tinbreak antzekoak diren soinuak bereizten ditu, tonu, intentsitate edo iraupen berekoak badira ere. Soinu guztietan maiztasun nagusi bat —tonua ezartzen duena— dago eta horri laguntzen dioten maiztasun harmoniko ugari. Harmoniko horiek baldintzatzen dute tinbrea; hain zuzen ere, harmonikoen kopuruak eta intentsitateak bereizten dituzte soinu antzekoak. Ahotsari dagokionez, harmoniko bakoitzak edo harmonikoen taldeek tinbre berezia ematen diote. Harmonikoak haizeak igaro behar dituen durundi- edo erresonantzia-ontzien arabera aldatzen dira (laringean oinarritzko maiztasuna sortzen da, ondoren, sudur- eta aho-erresonantzian sorturiko maiztasunak gehitzen zaizkio horri, eta, ondorioz, tinbre ezberdinak sortzen dira). Harmonikoek soinuak margotzen dituzte, eta, beraz, ahotsak “distiratsuak”, “mateak”, “zuriak”, “ilunak”, “arrosak” eta abar direla esaten da.

Ahotsaren bidez pertsonaren irudia osatu ahal dugu, ikusten ez badugu ere. Hori da kontuan hartuko dugun nolakotasuna irratiko pertsonaiak karakterizatzeko orduan.

- Pertsonaren adina ezagutarazten digu ahotsak. Zahartzen garen heinean, gure ahotsa ere zahartzen da, intentsitatea galtzen du eta tonua ere grabeago bihurtzen da. Tinbreak harmoniko asko galtzen ditu. Izan ere, umeei ahots zorrotzagoa izaten dute gazteei edo helduei baino.
- Ahotsaren bidez ezagutu ahal dugun beste ezaugarri bat gorputz-sendotasuna da. Oro har, pertsona sendoen ahots-indarra handiagoa izaten da argalagoena baino. Era berean, ahots grabea entzuten dugunean pertsona handia irudikatzen dugu, eta ahots zorrotza entzutean, berriz, gorpuzkera txikiagokoa —umorean, ahotsaren ezaugarri honekin jolastu da askotan: pertsona gizen bati ahots zorrotza jarritz—.
- Sexua ere adierazten du ahotsak: gizonezkoek ahots grabea izaten dute, emakumezkoarena zorrotzagoa izaten da; era berean, emakumearenak harmoniko gehiago izaten ditu.

Mintzoaren ezaugarri subjektiboak

Esan dugunez, pertsonaren irudia osatu ahal dugu bere ahotsaren ezaugarrien bitartez. Baina ezagutza horrek ez digu beharrezkoa den informazio guztia eskaintzen; neurtu ahal diren ezaugarri fisikoez gain, badaude beste batzuk subjektiboak direnak eta mintzoari lotuta daudenak. Alde horretatik, bereizi ahal ditugu ezaugarri kulturalak edo kolektiboak eta pertsonalak. Lehenengoak hitzun-talde bati dagozkio; bigarrenak, berriz, norberaren egoera psikologikoari.

a. Mintzoaren ezaugarri kulturalak

Zalantzarik gabe, azentua eta intonazioa ditugu ezaugarriarik nabarmenenak. Horren arabera, hitz egiten duenaren jaioterria edota bizilekua jakin ahal dugu. Euskalkiak dira, dudarik gabe, horren adierazpide nagusia; horiei esker, bereizi ahal dugu nongoa den euskal hitzuna.

Gizarte-maila ere adierazten du askotan mintzoak, eta horri lotuta ikasketamaila. Ez du berdin hitz egiten unibertsitarioak edo ikasketarik ez duen gazteak, ezta sendagile batek edo kaleko arloteak, ezta unibertsitateko katedradunak edo diskotekako zaindariak... Ezaugarri horiek kontuan hartuko ditugu, batez ere pertsonaiak karakterizatzeko (jakin badakigun arren, batzuetan topikoetan erortzeko arriskua dagoena).

b. Mintzoa, norberaren egoeraren adierazlea

Mintzoaren bidez jakin ahal dugu zein den esatariaren egoera psikologikoa edo gogo-aldarte. Alaitasuna, urduritasuna, goibeltasuna, lasaitasuna eta beste hainbat sentimendu islatzen ditugu mintzatzen garenean.

Horretaz gainera, pertsonak azaltzen duen gaiari buruz duen ezagutza-maila ere asmatu ahal dugu esatariaren mintzoaren bidez. Alde batetik, gaiarekiko segurtasuna edo segurtasunik eza adieraziko digu ahotsak; bestetik, gaiarekiko hurbiltasuna edo urrutitasuna: azaltzen dugun gaiak hurbil jotzen digunean, gure hizkera ere sentikorra goa, pasiozko goa bihurtzen da.

c. Intentsitatearen erabilera subjektiboa irрати-komunikazioan

Aurreko atalean, intentsitatea ezaugarri objektibo moduan sailkatu dugun arren, batzuetan, subjektiboki erabili ahal dugun ezaugarria da. Hain zuzen ere, intentsitate ezberdinak erabiliz hitz edo esaldi batzuk azpimarratu ahal ditugu, eta era berean konnotatu. Halaber, hitz egiten dugunean, indarrak edo intentsitateak distantzia komunikatiboak ezartzen ditu. Ondorioz:

- Hitz batzuei indar handiagoa ematen zaie beste batzuei baino, azpimarrazteko asmoz. Intentsitatearen bidez, entzulearen arreta bidera daiteke hitz edo kontzeptu baterantz, esatariari gakoa iruditzen zaiolako, bai informazioa ulertzeko, bai ikuspuntu zehatz batean eragiteko. (Albistegietan, azkeneko

hitzak azpimarratzeko ohitura txarra dago, horietan informazioaren mamia edo funtsa ez egon arren).

- Gaueko irratsaioetan, tonua leunagoa izaten da, eta erabilitako doinuera ere bai. Hizkera xuxurlaria izaten da, laztantsua, afektiboa, entzulearengandik hurbila, beraz, esatariak ez du bolumen altua erabiliko, eta belarriari hitz egingo dio entzuleari, ondoan baleuka bezala (izan ere, gauean irratia oso hurbil izaten dugu, burkoaren azpian, agian).

Ezaugarri objektiboek dagokienez, hurbilago dauden soinuak altuago entzuten dira urrutiago daudenak baino. Komunikazioan, berriz, araua ez da beti betetzen, eta batzuetan distantzian urrutiago dauden pertsonen ahotsa gure ondoan balira bezala entzuten dugu. Irratian, distantziak jarrera pertsonalarekin zerikusi handiagoa du soinu-intentsitatearekin baino. Proxemikak ezarri ditu lau distantzia-mota: distantzia intimoa, pertsonala, soziala eta publikoa.

a) *Distantzia intimoa*: oso hurbil sentitzen da esataria, ez du oso ozen hitz egin behar; batzuetan xurxulatzen dio entzuleari, belarriari hitz egiten dio. Isiltasunak, etenaldiak sartzen ditu diskurtsoan zehar; gauza asko esan gabe ulertzen dira, konplizitatea dago. Gaueko irratsaio batzuetan aurkitzen dugu honen adibidea, esatariaren eta entzulearen arteko harreman berezia sortzen baita.

b) *Distantzia pertsonala*: hurbila den arren, ez da intimoa bezain gertua. Entzuleak antzematen du esatariak berari hitz egiten diola; hizkuntza lagunartekoa da, baina pixka bat formalagoa. Konplizitatea dago, baina ez konfiantza asko. Distantzia horretan, euskalkiak erabiltzea zilegi da, norberaren hizkera naturala. Entzuleekiko solasaldietan oinarrituriko saio edo tarteetan aurkitzen dugu distantzia hau.

c) *Distantzia soziala*: hizkera formalagoa da, neutroagoa; batua edo estandarra erabiltzen du esatariak. Isiltasunak ia ez du lekurik, deserosoa baita. Erritmoa arina da, ez azkarregia, baina esataria ez da gelditzen. Albistegietan eta magazine-tako tarte askotan aurkitzen ditugu honen adibideak.

d) *Distantzia publikoa*: prentsa aurreko agerpenetako distantzia litzateke hau, adibidez. Oso formala, hizlariak —protagonistak, ez irratiesatariak— publiko zabalari hitz egiten dio, ondo neurtzen du zer eta nola esaten duen; ez dago entzulearekiko hurbiltasunik, eta ez dago harreman pertsonalen arrastorik edo keinurik.

Ahots-motak eta programazioa

Ahotsaren ezaugarriak entzuleriarengan eragin dezake; horrela, ahots grabeeek presentzia edota hurbiltasuna adierazten dute; zorrotzek, ahots garbiek, aldiz, urruntasuna adierazten dute. Hori kontuan hartuta, ahots-aukeraketak garrantzia handia du programazioa antolatzeke orduan. Kasu bakoitzean, irratsaioaren errealizadoreak erabaki beharko du zein ahots egokitzen zaion irratsaio bakoitzari:

- Ahots grabeak presentzia eta hurbiltasuna adierazten dituenek, oso egokia izango da entzuleriarengandik hurbiltasuna adierazi nahi denean, hau da, informazio-saioetan, *talk-show* izenekoetan edota gaueko irratsaioetan. Horietan, oso garrantzitsua da entzulearen eta esatariaren artean sortzen den konfiantza eta adiskidetasuna.
- Ahots zorrotzak, berriz, eguneko irratsaioetan kokatzen dira hoberen, batez ere, alaitasuna eta bizitasuna adierazi nahi denean (esaterako, *Euskadi Gaztea* antzeko taxueretan esatarien ahotsak oso zorrotzak izaten dira).

Dena den, hori ez da beti betetzen den legea, eta askotan konbentzio kulturei dagozkie. Ahots grabeak —gizonezkoak— “aitaren” irudiarekin, agintearekin, sinesgarritasunarekin lotzen dira, historikoki horrela izan delako, baina poliki-poliki aldatuz doa ideia hori (gizonen eta emakumeen estereotipoak aldatzen diren heinean).

Horri lotuta, esatariaren egoera emozionalak ere eragiten du mezuan. Adibidez, arrakasta-zerrendako itxura duten irratsaioetako DJek irribarrea prestatzen dute hitz egiten hasi baino lehen, alaitasuna adierazteko asmoz. Informazio-saioetan, berriz, esatariek jarrera serio eta larria bereganatzen dute, esandakoari sinesgarritasuna eta larritasuna eragiteko asmoz (edo iritzia adierazteko asmoz). Hori dela eta, esan dezakegu, irati-hizkuntzan oso garrantzi handia duela esateko erak, ia esaten denak bezainbeste (horregatik, errazagoa da informazioa “kutsatzea”, iruzkintzea, prentsan baino).

Mintzoa irratian

Irratiaren lehenengo programazioetan bi motatako edukiak ziren nagusi: musika eta hitza, edo, zehazki, testuen irakurketa. Gaur gauzak aldatu diren arren, oraindik toki garrantzitsua du hitzak irati-hizkuntzan. Esatariarekin harremanetan jartzen gaitu iratiak, eta horrek hitz egiten digu, berak gidatzen du gure entzunaldia, nahi duenean parte hartzera gonbidatzen gaitu, eta nahi duenean, berriz, edukia aldatzen du. Baina, esatariarenaz gain, beste ahots batzuk ere entzuten dira irratian. Hauek dira, besteak beste, irratian entzuten diren ahotsen agerpen-erak:

- a. Bakarrizketak. Esatariarenak, adituenak, norbaitek hitz egiten dio entzuleari, erantzunik itxaron gabe.
- b. Elkarriketak. Esatariaren eta gonbidatuen artean, esatariaren artean, solasaldiak entzuleekin...
- c. Narratzaile baten azalpena. Norbaitek azaltzen du kontakizuna hirugarren pertsonan eta gertaera edo ekintza batetik kanpo.
- d. Adierazpenak. Gertaera edo ekintza baten protagonisten hitzak maiz agertzen dira irratian.

- e. Abestiak. Musika-tresnez gain, abeslarien ahotsa ere agertzen da irratian.
- f. Giro-ahotsak. Hondo moduan agertzen diren ahotsak dira, askotan hots moduan jasotzen ditu entzuleak, eta gertaera edo ekintzaren ingurua islatzeko balio izaten dute.
- g. Antzezleen interpretazioa. Saio dramatikoetan, publizitatean, esketxetan, esatariek testu bat irakurri edo esan beharrean, aktoreek pertsonaiak antzezten dituzte.

Irratsaio gehienetan, idatzitako testuaren gainean ari da esataria (oso gutxitan inprobisatu egiten du). Hala ere, entzuleak hizkuntza naturalean sorturiko mezua balitz bezala jaso behar du, hau da, ez du irakurketa nabaritu behar. Hori dela eta, irrati-rako idatzitako testuak ozena izan behar du. Horregatik, naturaltasuna eta freskotasuna oso garrantzitsuak dira testua idazteko orduan. Hizkuntza naturaletik hizkuntza literariotik —arau hertsietatik— baino hurbilago egon behar du irrati-testuak (horrek ez du esan nahi zabar eta akatsez betea izan behar denik). Baina horretaz aurreko atalean sakonki aritu garenez, ez dugu hemen berriro azalduko.

Mintzoa irrati-publizitatean

Mintzoari buruzko azpiatal hau ixteko, irrati-publizitatean erabiltzen den hizkerari buruzko ohar batzuk ere jaso nahi ditugu. Izan ere, mintzoak inportantzia handia du publizitatean, ahotsak, hizkerak liluratzeko ahalmen handia du eta, zalantzarik gabe, publizitateak hori bilatzen du: limurtzea, konbentzitzea baino gehiago. Publizitate-mezuak entzumenerako atsegina izan behar du, beroa eta iradokitzailea. Bertsogintzak eta literatura-figurek, onomatopeiek eta metaforek balio berezia dute publizitate-hizkuntzan. Testuaren antzezteko eta ahoskatzeko gaitasunaz gain, berezkotasuna eta naturaltasuna ere ezaugarri preziatuak dira. Iragarki-egileek esperientzia handiko esatarien ahotsak bilatzen dituzte, komunikatzeko gaitasun handiko esatari edo antzezleenak, emozioak ondo adierazten dituzten horietakoak.

Agerpenari dagokionez, irrati-iragarkietan mintzoa era askotan erabiltzen da:

- Esatariak (kateko edo irratikoak) produktu, zerbitzu edo enpresa bati buruzko informazioa eman edo publizitate-mezua irakurtzen du.
- Narratzailea edo *off* ahotsa: iragarkian azaltzen den kontakizunetik kanpo kokatuta, narratzaileak aholkua ematen digu.
- Antzezleak fikziozko pertsonaia bati ahotsa ematen dio publizitate-tartean. Hizkerak pertsonaiaren ezaugarriekin bat egin behar du, bestela ez da sinesgarria izaten. Horregatik, umearen ahotsa erabiltzea da egokiena diskurtsoa haur baten ahotan jartzen dugunean.

- Giroko ahotsak (kalekoak, barrukoak...) agertu ahal dira hondoan, inguruan, plano ezberdinetan.
- Berezko ahotsak, adierazpenak ere sartzen dira publizitatean. Norbaitek ematen digu produktu, zerbitzu edo enpresa bati buruzko testigantza edo iritzia.

1.2. MUSIKA

Zalantzarik gabe, soinu-baliabideen artean presentzia handia du musikak irratian. Hondoan, ia nabariezina, edo lehenengo planoan, irratsaioaren funtsezko osagai edo puntuazio-zeinu moduan, musikak hitza laguntzen du, entzulearen arreta deitu edo, besterik gabe, gozatzeko aukera eskaintzen dio entzuleari, horixe baita musikaren ezaugarri bat: atsegintasuna. Izan ere, ahotsaren edo musika-tresnen —tresnen, besterik gabe— nahasketa edo konbinazio artistikoa baita musika, «denbora-tarte batean garatzen den soinuen mugimendu antolatua»¹. Musikaren bidez, ideiak, sentimenduak edo zirrarak azaldu eta sentiarazi ahal ditugu, mezu zehatzak, esplizituak baztertu barik. Beraz, irratian erabiltzen dugun musikak balio anitz izan ditzake adierazpenaren ikuspuntutik.

R.M. Haye-ren ustez, musikak balio du: irrati bat identifikatzeko; pertsonaia baten garrantzia azpimarratzeko; gertaturiko ekintzak gogorarazteko; gertatuko denaren aurrean entzulea prestatzeko; giroa eraikitzeko; leku bat, denbora bat, pertsona edota talde bat identifikatzeko; gortinak eta kateatuak egiteko, eta, azkenik, hitzaren kontrapuntua adierazteko². Aditu horren esanetan, lau dira irratia-
ren funtzioak: (1) funtzio gramatikala (puntuazio-zeinu moduan), (2) funtzio deskriptiboa, (3) funtzio espresiboa eta (4) funtzio osagarria.

Roman Balsebre-k musikaren funtzio estetikoa azpimarratzen du, eta horren barruan bi funtzio nagusi bereizten ditu (Balsebre, 1994:102):

- a. Funtzio adierazkorra edo espresiboa. Aditu horren ustez, musikak konnotatzen duen mugimendu afektiboak emozio zehatza eragiten du, eta, bide batez, soinu-giro berezia sortzen du. Musika batzuk entzutean, dantza egiteko gogoia izan dezake entzuleak, adibidez; beste batzuk, aldiz, gogoeta-guneak bilatzen dituenentzuten ditu, lasaitzen dutelako.
- b. Funtzio deskriptiboa. Musikak paisaia bat, eszena bat... deskribatzen du, ez modu zuzen edo zehatzean, atmosfera edo giro berezi bat iradokiz baizik.

Rafael Beltrán Moner-ek (1991), berriz, eszena bat girotzeko erabiltzen dugun musikaz ari denean, hiru adiera bereizten ditu:

1. Enciclopedia Microsoft © Encarta Online (2005) <http://es.encarta.msn.com>

2. Haye, R.M. (1995): *Hacia una nueva radio*, Paidós, Bartzelona.

- a. Musika objektiboa: musika horren produkzio errealari dagokio. Musika eszena barruan dago, eta hortik entzuten dugu (biolinak entzuten ditugu orkestraren musika-tresnen artean) .
- b. Musika subjektiboa: musikak egoera emozional bat laguntzen du, eta gogo-aldarte zehatza sortzen du (musika bat edo beste aukeratzen dugu gure egoera psikologikoaren arabera).
- c. Musika deskriptiboa: egoera naturalaren sentsazioa eskatzen du. Nahiz eta objektiboki ez egon, naturaltzat jotzen dugu musikaren erabilera (maite-mintzen garenean ez ditugu biolinak entzuten —kontzertu batean ez bagaude, behintzat— baina guztiz naturaltzat onartzen dugu biolinaren musika amodiozko eszena batean, adibidez).

Arestian aipaturiko funtzioak edo adierak kontuan hartuta, Arturo Merayo-ren ustez (Merayo, 1992:132-133) zortzi dira irati-musikak betetzen dituen eginkizunak:

- 1. Garai edo leku zehatz bateko giroa azaltzea. Sanbak Brasilera eramaten gaituen moduan, bals batek Vienako areto handi batean kokatzen gaitu, Sissi-ren garaian...
- 2. Pertsonaiak eta sekuentziak karakterizatzea. Nork ez du ezagutzen Pantera Larrosa laguntzen duen musika? Hori entzun eta bera agertuko dela dakigu.
- 3. Narrazioaren barruko erritmoa finkatzea. Hitza musika-koltxoi gainean “etzan” egiten dugunean, musikak baldintzatzen du mintzoaren erritmoa; horretaz gain, boladek, sintoniek eta abarrek ezartzen dute diskurtsoaren erritmoa, testu bateko puntuazio-zeinuek bezala.
- 4. Sekuentzien definizio psikologikoa adieraztea. Lehen aipaturiko funtzio adierazkorrari lotuta, musikak gogo-aldarte bat iradokitzen du, atmosfera berezia...
- 5. Istorioaren denbora azaltzea. Leku edo gai batean kokatzen gaituen moduan, musikak ere denbora ezberdinetatik igarotzeko erabili ahal dugu.
- 6. Egoeren aurrekariak iragartzea. Musikak entzulea erne jartzen du gerta daitekeenaren aurrean, misterioa iragartzen dute sintonia batzuek, beldurrezko sentsazioa eragiten dute beste batzuek...; era berean, sintoniek ondorengo irratsaioa iragartzen digu, edo horren barruko atala.
- 7. Lotzeko, kateatzeko eta trantsizioak egiteko elementua izatea. Esan bezala, musikak puntuazio-zeinuek testuan duten funtzio bera izan dezake irratsaioaren barruan: atalak bereizi, erritmoa ezarri... Sakonago ikusiko dugu nola agertzen den musika irratsaioaren barruan kontakizunaren jarraitutasuna bermatzeko.

8. Osagai protagonista bera izatea. Musika-irratsaioetan ez ezik, gainerako irratsaioetan ere —albistegiak, kirol-emankizunak eta beste gutxi batzuk kenduta— musikak eginkizun nagusietarikoa izaten du irratsaioetan, horien tarte handia betez. Horregatik, musikaren aukeraketa ezin da aliritzira egin, hainbat irrati edo irratsaioetan musika-arduradun bat dago, eta horri dagokio musikarik egokiena bilatzea irratsaioaren edukiarekin bat egin dezan.

Musika, irrati-diskurtsoaren osagaia

Esan bezala, osagai nagusi moduan ager daiteke, irratsaio baten *live-motif* izanda, edo horren tarte handia betez.

- a. **Sintonia:** irratsaio zehatz batekin identifikatzen den musika izaten da. Entzun bezain pronto, entzuleak irratsaio zehatz batekin identifikatzen du —sintonia eta irratsaioa loturik baitaude— eta horretan datza bere garrantzia eta balioa. Beraz, funtzio semantikoa oso garrantzitsua da, musikak honakoa esan nahi baitu: orain hasiko da X irratsaioa (eta horrek dakarrena).
- b. **Adierazlea:** irratsaio batekin beharrean irratiarekin identifikatzen dugun sintonia da adierazlea.

Sintoniak eta adierazleak ez dira aldatzen, eta denbora pasatzeak aztarnak uzten ditu melodia zein erritmoetan, modei egokitu egin ohi zaizkie-eta. Beraz, ondo aukeratu behar dira irratsaioaren edo irratia markaren eramaile duen musika hori, horretan laburtuko baitu entzuleak irratsaioaren edo katearen edukia.

- c. **Kareta:** sintoniari irratsaioa aurkezten edo/eta agurtzen duen testua —izena edo esaldi bat normalean— gehitzen zaionean, kareta dugu.
 - Sarrera-kareta: irratsaioaren hasieran.
 - Irteera-kareta: irratsaioaren amaieran (hasierako bera edo beste bat izan daiteke)
- d. **Sarrera musikala:** irratsaio baten zati edo atal batera sartzeko balio duen musika da. Ideia edo irudi zehatzei lotuz, entzuleak badaki zein izango den hurrengo eszena edo gaia, inork espresuki iragarri baino lehen.
- e. **Itxiera musikala:** sarrerak datorren edukia aurreratzen duen moduan, itxieraren bidez, atala edo tarte ixten du.
- f. **Gortina musikala:** irratsaio baten sekuentziak, edukiak edo atalak be-reizten dituen tema musikal laburra da. 5 eta 15 segundo arteko iraupenaz, tarte batetik bestera egiteko trantsizioak egiteko balio du, eta batzuetan esatariak esan duenari buruz iruzkina ere eskaintzen du, txalotuz edo zentsuratuz (aurretik ezarritako eta entzuleek onartutako kodearen arabera, noski).

- g. **Musika-bolada:** gortina antzekoa, laburragoa izaten da. Irratsaioa osatzen duten tarteak bereizteko erabiltzen da. Izan ere, oso erabilia izaten da albistegietan —laburretan zein nagusietan—, albiste-blokeak edo atalak sailkatzeko. Aparteko puntuaren balioaz, irratidiskurtsoaren erritmoa eta jarraitutasuna ezartzen ditu.
- h. **Kolpe musikala:** oso musika-zati laburra da (bi edo hiru akorde soilik, gehienetan) eta gorantz doan tonu-modulazioan oinarritzen da. Bolada antzekoa, ezberdintasun nagusia azpimarratzeko duen balioan datza, hau da, tarteak banatu ez ezik, azken esaldia azpimarratzen du kolpe musikalak.
- i. **Tema musikala:** entzuten denean, musikak pertsonaia baten presentzia edo ekintza zehatz baten gertaera adierazten du.
- j. **Koltxoi musikala edo hondoko musika:** lehenengo planoan dauden soinu-baliabideak —ahotsa, gehienetan— lagunduz entzuten den musika dugu. Laguntzen edo bigarren plano batean kokatuta, baxuago entzuten da eta askotan entzuleak ez du oso kontzienteki jasotzen. Diskurtsoaren erritmoa markatzeaz gain, giroa edo atmosfera bat sortzeko baliagarria da.

Askotan erabiltzen dira musika-koltxoiak irratian, eta ez beti egoki. Lagundu beharrean, hitzaldia oztopatu ahal du hondoko musikak, ahozko diskurtsoa ulergaitz bihurtu edo erritmoa moteldu. Horregatik, oso garrantzitsua da lagundu nahi diogun testuari ondo egokitzen zaion musika aukeratzea, baita —esandakoarekin bat egin dezan— musikaren tarte ezberdinak (lasaiak, erritmodunak...) ondo aprobeitatzeko ere.

Bi aholku musika-koltxoiak aukeratzeko orduan: abestirik gabeko tarteak hobetsiko dugu, eta testuarekin batera entzungo dugu (behar ditugun probak eginez) emanaldiaren edo grabaketaren aurretik.

1.3. HOTSAK

Hotsa edo zarata artikulatu gabea den soinua da, nahasgarria eta gutxi gorabehera ozena. Alde batetik, hitzik sortzen ez duen soinua da hotsa: karraskatze, txistu eta beste egintzetatik sortzen den soinua edo oihua. Beste alde batetik, berriz, hitzek osatutakoa izan daiteke hotsa, baina argitasun fonetikorik gabe entzuten ditugun berbak dira, esaterako umeen algara ikastolako patioan edo ikasleak txutxu-mutxuka eskola-aretoan (edo gutxienez horrela jasotzen ditugu irakasleok: hots, edo zehatzago, zarata moduan). Horiek guztiak banaka hartuta ulertzen diren aho-mezuak diren arren, guztiak batuta hotsa edo zarata bihurtzen dira. Hain zuzen ere, hori da egin behar dugun lehenengo banaketa, zeren eta hotsak bi motatakoak izan baitaitezke:

- zaratak edo desatseginak diren hotsak, komunikazioa oztopatzen dutenak, nahasgarriak...

- hotsak edo gauzek zein bizidunek berezkoak dituzten soinu ez-artikuluatuak: negarrak, barreak; horiek, berriz, ez dira beti desatseginak izaten.

Zarata informaziorako oztopo gisa

Hotsaren aspektu ezkorra da zarata; ordena baten aldaketa- edo nahasketa-elementua, informazioaren aurkakoa. Izan ere, informazio-teoriaren ikuspuntutik, honako hau da zarata: seinale zakar batzuk, txikiak zein handiak, edonola, edozein ordenatan, inolako erritmorik eta lehentasunik gabe aurkezten direnak. Seinaleak kanalean dituen zabaltasun ahalgarri guztiak aldi berean agertzen dira, imajina ditzakegun erritmo guztietan, eta, aldi berean, zaratak ez du batere erritmorik.

Bi zarata-mota bereiz ditzakegu nagusiki irratian: teknikoak, erabilitako ekipoetatik nahiz seinale eroalearen perturbazioetatik datozenak; eta semantikoak, zeinuen nahasketan sortzen direnak. Lehenengoen mezua entzutea oztopatzen dute eta semantikoek, aldiz, ulertzea. Zarata semantikoak erabilitako zeinuen esanguraren kodetze edo deskodetze okerraren ondorioz sortzen dira, ez soilik hitzen esanahiari dagokionez, baizik eta beste soinu-baliabideen (musika, hots edo isiltasunaren) erabilerari edo konbinaketari ere bai. Mezua ez da argia, eta entzuleak ez du bere osotasunean jasotzen edo ulertzen: oso konplexua edota metaforikoa delako, edo informazio-gehiegikeriaz josita dagoelako... Irratian, zarata ekiditen saiatzeko da errealizadorea edo esataria, eta mezuen argitasuna, xehetasuna eta zehaztasuna bilatzen du, bai erabilitako kontzeptuen aldetik bai soinu-muntaketaren aldetik ere.

Zaratak baztertuta, irratian saihestu behar baitira, atal honetan, hotsen balio informatibo zein espresiboaz hitz egingo dugu.

Hotsa, errealitatearen dokumentua

Hotsez inguraturik gaude. Tamalez soinu-kutsaduraz ohitzen ari gara, baina era berean oso hots ederrak entzuteko parada izaten dugu askotan: itsasoak harkaitzen aurka jotzean, euriarena, eta, zergatik ez, umeen algarra... Hots gehienei ez diegu ia arretarik jartzen, interes berezia sortzen digutenean izan ezik. Irratian ere askotan sartzen zaizkigu ia konturatu gabe, kaleko grabazioa dela, mendian zehar egindako txangoa dela, frontoian gaudela... Argazkietan nahi gabe agertzen diren hondoko elementuak bezala agertzen zaizkigu hots horiek: batzuk agerian beste batzuk, ordea, baztertuta. Askotan horietan erreparatu ere ez du egiten entzuleak, baina beste batzuetan informazio asko ere eskaintzen dizkiote: objektiboa (informazio hutsa) eta subjektiboa (adierazkorra).

Besteak beste, hotsen adierazkortasuna honako puntu hauetan laburbil dezakegu:

1. *Gertaera edo egoera bateko giroa azaltzeko erabili ahal dugu.* Irudia sortzen dute hotsek: ezin dugu ingurua ikusi, baina bai entzun. Informazio edo narrazio bateko hondo-funtzioa bete ahal du ere bai: adibidez, nola sinetsiko genuke futbol-partida bat azaltzen digun esatariaren kontakizuna hondoan zelaian gertatzen dena entzun gabe? (Ez digu emozio bera azaltzen telebistatik partida ikusi eta komentatu egiten digun kirol-esatariaren kontakizunak eta zelaian bertatik grabatutakoak, hotsak eta guzti).
2. *Informazioa, soinu-dokumentua izan daiteke hotsa bera.* Zenbait egoeratan, esandako hitzek bezainbeste informazio eskaintzen digute hotsek (irudiak mila hitzek baino gehiago azaldu ahal duen moduan, hotsek ere bete ahal dute irudiaren funtzioa; esaterako, kale-istiluen zuzeneko hotsek). Gaur, grabazio-sistema berriei esker (*mini-discak*, mp3 grabagailuak...) gero eta kalitate handiagoa duten kanpo-grabazioak lortzen dira eta, ondorioz, naturari buruzko hotsak eta antzekoak jasotzen dituzten dokumentalak eta tarteak ugaritu dira irratietan.
3. *Egintza, adierazpen edo gertaera bat azpimarratu edo osatzea.* Esaterako, txaloek jarraitzen diote bertsolariaren jardunari, Bertsolarien Txapelketako zuzeneko emanaldian; oihuek laguntzen diote joko zikina agerian utzi duenari. Gertaerarekin batera grabatuta, edo estudioan gehituta (efektuak) izan daitezke hots horiek, aldatzen dena ikuspuntua da: gertaeraren leku-koek adierazitako iritzia da lehenengoa; bigarrenen, aldiz, irati-ekoizleak iruzkindu egiten du bere diskurtsoa.
4. *Hitzen zein musikaren erredundantzia balioestea* (adibidez, merkataritzari buruzko iragarkian, bihotz-taupadak entzuten ditugu, eta esatariak dio: «*Dendak non, bizitza han...*»).
5. *Hitzak, musikak edo isiltasunak adierazten duenaren aurkakoa adieraz* dezakete hotsek, kontrapuntu moduan (adibidez, isiltasuna apurtzen duen irrintzia edo esandakoa gezurtatzen duen aho-puzkerra).
6. *Egoera bat indartzea, nahi den giroa lortu ahal izateko.* Beste hots batzuen barrutian sartzen den hotsa da hau, efektu bat nabarmenarazteko (adibidez, lehenengo planoan, kaioak entzuten ditugu, hondoan itsasoa, haizea..., hondartzako hotsak osatuz).

1.4. ISILTASUNA

Isiltasuna soinurik eza den arren, horrek ez du esan nahi ezer adierazten ez duenik. Aitzitik, oso esanguratsuak izaten dira isiltasunak. Ikasleen artean egindako ariketa batean oinarrituta, isiltasuna oso era ezberdinez jasotzen dugula ondorioztatu ahal dugu, gure egoera pertsonalak edo psikologikoak zein bestearekiko harremanak

bultzatuta. Oso hurbil sentitzen dugunaren isiltasuna onartzeko arazorik ez dugun bezala, harreman formalagoetan isiltasunak betetzen saiatzen gara (igogailuan, autoan, sendagilearen itxarongelan...). Era berean, bilaturiko isiltasunak segurtasuna eta lasaitasuna eskaintzen dizkigu; ustekabeen harrapatzen gaituenak, ordea, ikaratu egiten gaitu.

Hori dela eta, ondo erabiliz gero, adierazpen-ahalmen handiko baliabidea da isiltasuna irratian:

- a. Esatariak edo pertsonaiak dioena azpimarratzen du. Esandakoaz hausnarketa txiki bat egiteko aukera ematen dio isilaldi laburrak entzuleari. Gaueko irratsaioetan, gogoetarako uneak ugaritzen diren neurrian, isiluneak ere aniztu egiten dira. Elkarrizketetan ere, galdera-egileak isiltzen jakin behar du, elkarrizketatuari denbora emateko erantzuna pentsa dezan.
- b. Diskurtsoaren erritmoa moteltzen du isiltasunak. Horregatik, gaueko irratsaioetan asko erabiltzen dira isiluneak. Erritmo motela, pausa luzeagoak, hausnarketa edo gogoeta-uneak batera doaz intimitate-egoera sortzeko helburuan. Baliabide horien bidez, entzuleak badu pentsatzeko aukera bere bakardadean. Irratiak laguntzen dio, erritmo arinegirik ezarri gabe. Alderantziz, lasai egon daiteke, irrati-laguna du ondoan, askotan burkoaren azpian, atsedendiko garaian laguntzen. Izan ere, gauean —egun osoan lan egiten edota ikasten egon eta gero— gure biorritmoak moteldu egiten dira, eta entzuleek erritmo lasaia duen solasaldia nahiago dute, goizeko edo eguneko arintasuna baino.
- c. Era berean, isiltasuna objektiboki absentzia edo hutsa den arren, gure hautamen psikologikoan, berriz, presentzia azpimarratu ahal du. Esan bezala, hurbil dugunaren isiltasunak ez gaitu kezkatzen, eta onartzen dugu arazorik gabe. Ondorioz, esatariak astiroago hitz egiten duenean, horren hitzak indar handiagoz jasotzen ditu entzuleak, gertuago. Entzulearen eta esatariaren arteko distantzia psikologikoa motzagoa izaten da.
- d. Dramatizazio-baliabide moduan, balio handikoa da isiltasuna. Esandakoa azpimarratzeaz gain, tentsioa sortzen du, itxaron-egoera. Gizakiak modu askotan jasotzen ditu beste gizakien isiltasunak:
 1. Mehatxu modura, etsaiaren aurrean batez ere. Kontrakoa isilik dagoe-nean, egingo duen hurrengo urratsaren edo esango duen hitzaren zain geratzen gara. Kontakizun dramatikoetan, isiltasunak areagotu egiten du gertatuko denaren aurreko beldur-sentsazioa, etorriko denaren aurreko tentsioa...
 2. Lasaigarri modura. Esan dugun moduan, lagunaren isiltasuna, berriz, lasaitasunez jasotzen dugu.

3. Elkarren arteko konplizitate edo adiskidetasunaren isla ere izan daiteke isiltasuna, ez dago hitz egin beharrik gauzak berez ulertzen direnean.

1.5. IRRATI-DISKURTSOA

Aipaturiko soinu-baliabide horiek guztiak denbora-tarte batean garatzen dira irratsaio bat osatzeko. Gidoian garapen horren ordena eta erritmoa ezartzen da, eta espaziotasuna ere adierazten da soinu-planoen bidez. Horrek guztiak irrati-diskurtsoa osatzen du.

1.5.1. Erritmoa

Denboran, irratsaioak sekuentzian banatzen dira, eta sekuentzia horien konbinaketan ezartzen da diskurtsoarek erritmoa. Nahasketa hori irrati-muntaketan antolatzen da eta bertan tartekatzen diren isilune, trantsizio- eta inflexio-puntuak ezartzen dute erritmoa. Horretarako honako faktore hauek kontuan hartu behar ditugu:

- a. Edukien aniztasuna eta iraupena, baita horiek errepikatzen diren aldizkotasun edo periodikotasuna ere. Eduki asko eta errepikaturiko kadentzia batez azaltzen direnean, erritmoa arinagoa izaten da, eta bloke luze gutxitan banatzen denean, aldiz, moteldu egiten da.
- b. Esatarien irakurketa-abiadura edo hitz egiteko *tempoa*, baita parte hartzen duten esatarien kopurua ere. Azkarrago hitz egiten dutenean erritmoa ere arinagoa izaten da; era berean, bi esatarien arteko elkarrizketaren erritmoa bizkorragoa izaten da pertsona bakar baten bakarriketara baino.
- c. Edukien tratamendua: sakonagoa denean, erritmoa ere motelagoa izaten da, xehetasunetan gelditzen delako diskurtsoa. Titularrak edo azaleko aipamenak, berriz, erritmo arinagoko taxuerei dagozkie.
- d. Irratsaioaren taxuera. Orduaren, generoaren, parte hartzen duten esatari-kopuruaren, estiloaren edo zuzentzen zaion entzulearen arabera, erritmo ezberdinekoak dira irratsaioak: arinagoak goizekoak gauekoak baino, gazteei zuzendutakoak, helduentzakoak baino.
- e. Jarraitutasun-osagaiak. Sintoniek, musika-boladek eta beste osagai askok ezartzen dute irratsaio baten erritmoa. Betiere, gidoian ezartzen da.

1.5.2. Muntaketa

Irrati-muntaketa gidoian ezarritako jarraibideen arabera egiten da. Horretan idazten da ondoren soinuen bidez adieraziko den diskurtsoa. Era berean, soinuen bidez entzunezko dimentsiotik harago doan errealitatea eraikitzen da irrati-muntaketan. Ondorioz, entzuleak jasotako soinuen bidez unibertso osoa —hiru dimentsioduna, hotsez, soinuz, irudiz eta usainez betea— imajinatu behar du. Horregatik

oso garrantzitsua da irrati-baliabideen konbinazioa gertaera narratiboa aurrera eramateko orduan.

Izan ere, muntaketan, soinuak sekuentzia logikoaren arabera nahasten dira, aurretik egindako gidoiaren arabera. Horretarako, lehenago, balio duten materialak aukeratu eta behar ez direnak baztertzen ditu errealizadoreak, dagokion denborari egokitu behar baitizkio soinu-materialak. Era berean, eszenak sortu behar ditu, baita pertsonak, tokiak edo inguruak zein denborak zehaztu ere.

Alde batetik, irrati-muntaketan funtsezkoa da soinu-planoen, eszenen eta sekuentzien arteko lotura. Era ezberdinez “josi” ahal dira irratsaioan parte hartzen duten entzunezko baliabideak, baina beti ere jarraitutasuna edo *raccorda* galdu gabe:

- Soinuak bata bestearen atzetik jar daitezke edo koordinatu. Oinarritzko muntaketa da hau. Sekuentzia batek aurrekoari jarraitzen dio eta hurrengoaren aurrekoa da. Maila berean daude jarraian doazen soinuak, eta ebaketa-punturik egokiena aukeratu behar du muntaketaren arduradunak, saltorik gerta ez dadin.
- Bi soinuak urtu. Aurreko soinua poliki-poliki desagertuz doan heinean, hurrengoa agertuz doa, lehenengo mailara heldu arte. Une batez, gurutzatzen diren uenean, soinu biak maila berean entzuten dira.
- Soinu bat hutsera eraman (beltzera eraman). Soinua itzaliz doa astiro-astiro isiltzen den arte. Ez dira soinuak une batean nahasten, eta bat isiltzen denean soilik agertzen da jarraitzen diona.
- Soinuak aldi berean baina plano ezberdinetan nahastu. Hitza musikaren edo hotsen gainean; berba batzuk lehenengo planoan eta beste batzuk, berriz, hondoan... Plano ezberdinetan entzuten diren soinuek espaziotasun-sentsazioa sortu ahal dute: entzuleak soinu batzuk (indartsuenak edo zorrotzenak) hurbilago jasoko ditu; gainerakoak, berriz, hondoan edo urrutiago.

Nahasketa horietan guztietan, nahi ditugun baliabideak (hitzak, musika, hotsak...) erabili ahal ditugu trantsizioak egiteko, baina betiere, ongi zehaztuta agertuko dira gidoian.

Era berean, eta muntaketaren helburua soinu-baliabideak kontakizun, diskurtso bihurtzea denez, horren emaitza errealitatearen antza handia izango du, erreala balitz bezala jasoko du entzuleak, konbentzio batzuetan oinarrituta bada ere. Hala ere, errealitatearekiko harremanaren arabera, bi muntaketa-mota nagusi bereiz ditzakegu:

- a. Muntaketa errealista edo deskriptiboa: soinu-baliabide guztiak errealitatea imitatzen duen sekuentzia baten arabera nahasten dira. Errealitatea islatzen

du, batzuetan zuzenean jasotako errealitatea erakutsi ere. Erreportaje batean, bost minututan laburtu ahal dugu askoz gehiago irauten duen gertaera; kirol-emankizun batean, aldiz, zuzenean gertatzen dena azaltzen du esatariak, eta errealitatearen eta entzulearen arteko ia tartekaritza bakarra teknikoa da.

- b. Muntaketa kontzeptuala: errealitatea islatu beharrean, sentsazioak, giroak, ideiak edo kontzeptuak azaltzen dira soinuaren bidez. Soinuek ez dute existitzen den errealitatea islatzen, kode emozionalak edo animokoak sortzen baizik.

Eman dezagun udaberria azaldu nahi dugula; muntaketa errealdan, txoriak txioka, kilker-hotsak, eta mendian jasotako beste hots asko erabiliko genituzke; kontzeptualean, berriz, umearen negarrek, Vivaldi-ren *udaberriak* eta beste soinu batzuek adierazi ahal dute ideia bera.

Halaber, soinu-osagai edo sekuentzien ordena-antolamenduaren arabera, muntaketa-mota hauek bereiz ditzakegu:

1. *Muntaketa narratiboa*. Denboraren tratamenduari eta sekuentzien denbora-ordenari dagokiena.

Denboraren tratamenduaren arabera gerta daiteke gertaeren denbora eta emanaldiarena bat bera izatea (zuzeneko emanaldietan, esaterako); irati-denbora laburragoa izatea gertaerarena baino (ohikoena izaten da gertaera bat kontatzen dugunean), eta, azkenik, irati-denbora luzeagoa izan daiteke gertaerak berak iraun duena baino (gertaera bati buruzko azalpen ezberdinak, ikuspegi anitz edo azalpen ugariak eskaintzen direnean).

Ordenari dagokionez, narrazioak, kontakizunak gertaeraren ordena kronologikoari jarraitu ahal dio; denboran, atzera edo aurrera salto egin dezake errealdareak; edo, aldi berean azaldu ahal ditu zenbait gertaera, edo gertaera bakarra ikuspegi paraleloetatik, *karrusel* izeneko taxueraren arabera.

2. *Muntaketa ideologikoa*. Soinu-edukiak nahasten dira objektiboki ez dagoen esanahi berri bat azaltzeko asmoz. Testuingurutik ateratako soinuak, esanahi metaforikoa dutenak... nahasten dira inplizitua ez duten beste esanahi bat adierazteko asmoz.

3. *Muntaketa erritmikoa*. Soinu-osagaiak edo sekuentziak erritmo baten arabera konbinatzen dira (gidoian ezarritakoari jarraituz, betiere).

1.5.3. Denboraren eta lekuaren eraikuntza irratan

Irrati-muntaketan denborak eta lekuak islatu edo eraikitzen dira. Estudio edo ordenagailu batetik, irati-diskurtsoa denboran garatzen da, baita mundua islatu

ere. Mundu hori hiru dimentsiokoa da, eta dimentsio horiek guztiak adierazten dira soinuen bidez, eta ez soilik adierazi, baizik eta entzuleak horrela jaso ere.

Hotsak ingurua azaltzeko erabiltzen ditugula esan dugu arestian, baina ez dira nahiko, ordea, osotasunean adierazteko; soinuak hainbat planotan kokatzen baitira. Irratian bi plano nagusi bereizten dira: lehenengo plano eta bigarren plano edo hondoa. Lehenengo plano, berriz, bitan ere banatu ahal dugu: lehen-lehenengo plano (mikrofonotik oso gertu dago soinu-iturria, eta ez dago soinu-islarik) eta lehenengo plano edo plano ertaina (mikrofonotik gertu dagoen arren, beste soinu batzuk ere islatzen dira). Dramatikoetan eta ekoizpen berezietan plano orokorra ere aurkitu ahal dugu (soinu-iturria giro baten barruan kokatzen da eta soinu-islak nabaria da).

Plano ezberdinetan kokatzeaz gain, soinuak (subjektuak, objektuak) espazioan mugitzen dira eta mugimendu-sentsazioa eragiten dute. Horretarako honako baliabideak erabili ahal ditu irratietan:

- Soinu-iturria mikrofonotik urruntzea eta hurbiltzea. Gero eta gutxiago erabiltzen da teknika hau; aspaldian estudio handietan mugitzen ziren antzezleak, antzokian bezala, eta mikrofonoak jasotzen zuen distantzia-alaketak. Efektuak ere mikrofono aurrean egiten zituzten “hots-egile” profesionalak.
- Nahasketa-mahaian soinu-iturri bakoitzaren erregeleta manipulatzea: urrunago dauden soinuak ahulago entzun daitezkeen jaitziz, eta hurbilagoak, aldiz, ozenago entzuteko, igoz.
- Eskerretik eskuinerako eta alderantzizko mugimendua adierazteko, berriz, panoramikoak (PAN) mugitu behar ditu teknikariak.
- Mahaian ere, erreberberazioak, oihartzunak eta beste efektu batzuek ere sortzen dute espaziotasuna.
- Gaur egun, ordenagailuen bidez egindako efektu akustikoek sortzen dute espazio-itxura eta mugimendua. Sistema askok ahalbidetzen dute eszenatoki birtuala sortzea, eta efektu-biblioteka eskaintzen dute, baita norberak nahi dituenak sortzeko baliabideak ere.

Mugimendu horiek guztiek espazioa ezartzen dute eta zenbait perspektiba eskaintzen dizkigute, Pedro Bareak azaltzen duen moduan (Barea, 2000:149-152):

1. Soinu-perspektiba: soinu garbia eta ozena gertuago jasotzen dugu lausoa eta baxua baino.
2. Bolumen edo tamainuaren araberako perspektiba: ozenena da handiena; eta, gainera, hurbilago dagoela dirudi.

3. Perspektiba lineala: espazioaren muga markatzen dute hondoan dauden soinuek.
4. Perspektiba binokularra: bi belarrietatik jasotzen ditugu soinu guztiak; ondorioz, hurbilago dauden soinuak (zuzenago jasotzen ditugunak) bereizten ditugu urrutiago dauden aldean (zeharka entzuten ditugu), eta sakontasun-sentsazioaz lagunduta, eszenatokia irudikatu ahal dugu.
5. Mugimenduaren perspektiba: urrutiago dauden soinuak grabe eta trinkoagoak dira; hurbilago daudenak, berriz, zorrotzagoak. Esan bezala, perspektiba hori oso erraz lortzen da gaur egun ordenagailuen bidez (aurretik ezarritako soinu-parametroak manipulatu ahal ditugu: intentsitatea, tonua eta tinbrea bereziki).
6. Airezko edo urrutiko perspektiba: garbia, hurbila sentitzen dugu; lausoa, urrutian dagoena. Aldaketarik gabe jasotzen dugun soinuak, berriz, sentsazio faltsua eragin dezake entzulearengan, edo misterioa edo obsesioa adierazi.
7. Lausoaren perspektiba: argazkian bezala, lausoa hondoan dago eta lehenengo planoan, berriz, garbia.

Soinu-perspektiba edo ikuspegi horiek aldatuta, espazio oso bat irudikatzen du irrati-egileak, eta horrela jasotzen du entzuleak. Nahiz eta irudirik ez izan, entzundakoa imajinatzeko gai izaten da, eta askotan “ikusitakoaren” sentsazioa izango du irratia entzun eta gero.

Denborari dagokionez, irrati-emanaldia zuzenean gertatzen da; hala ere, zuzeneko emankizun horretan grabaturiko tarteak sartzen dira: adierazpenak, publizitatea, esketxak, efektuak... Muntaketan esan dugun moduan, askotan gertaeraren kontakizuna ez dator bat gertaeraren denbora berarekin, elipsiak, laburpenak, atzerako begiradak... maiz izaten dira irrati-diskurtsoan.

Hitzen bidezko azalpenetan laburpenak edo elipsiak egiteko arazorik ez dugun arren, bestelakorik gertatzen zaigu efektuen edo beste soinu-baliabideen bidez eszena batzuk azaldu behar ditugunean, batez ere lehenengo gidoiak egiten ditugunean. Efektuaren sekuentzia osoa aukeratzen dute askotan ikasleek 20 segundoko publizitate-iragarki bat sartzeko, batzuetan horren laurdena dirauena nahikoa den arren adierazi nahi dena adierazteko; beste batzuetan, esplizituegi adierazten dute musika-tarte labur edo bolada batez esan ahal dutena... Arazoa oso ohikoa izateaz gain, oso erraza da soluzioa: irratia arreta handiz entzutea eta denborak neurtzea, berehala konturatzen gara oso sekuentzia laburra esanguratsua eta aberatsa izan daitekeela diskurtsoaren barruan.

Ikasleek egindako iragarki bat honela hasten zen:

KONTROLA: AUTOAREN ZARATA + BALAZTADA + KOLPEA (7")
 MUSIKA LP (3") ETA LAGUNTZEN
 ESATARIA: Asegurua behar duzu? (...)

Iragarkiak 30 segundo iraun behar zuen. Eskerrak inork erosi behar ez zuenik, bestela kexatuko zen herena efektuek eta musikak osatzen dutela konturatuta (irradi-publizitatean denbora-tartea ordaintzen du iragarleak). Garai hartan irradian aseguru-enpresa batek antzeko iragarki bat egin zuen, honela hasten zen:

KONTROLA: AUTOAREN BALAZTADA + KOLPEA (3")
 MUSIKA LAGUNTZEN
 ESATARIA: Arazoak autoarekin? (...)

Bigarren adibidean, ideia aurrekoan bezain argi gelditzen da, sekuentziaren hasiera kenduta, eta bide batez denbora pixka bat irabazten du.

Gauza bera gertatzen da sekuentzia honetan:

**KONTROLA: POLIZIA-SIRENAK LAGUNTZEN ETA ESKILARAK
 IGOTZEN DITUZTEN PAUSOAK KORRIDOREAN + ATEKO
 TXIRRIKA + BESTE ALDETIK HURBILTZEN DIREN PAUSOAK
 LP ETA AMAITU**

NESKA (IRAGAZITA): Kaixo, nor da?

MUTILA: Ireki, Txomin naiz!

**KONTROLA: GILTZAREN HOTSA – ATEA IREKITZEKO HOTSA
 LP ETA AMAITU**

NESKA (AHOPEKA): Atxilotu zintuztela uste nuen. Oso beldur handia pasatu dut.

MUTILA: Zorte handia izan dut. Ihes egitea lortu dut. Ezkutatu hemen egun bitan, arren!

Asko sinplifikatu ahal dugu, ia informaziorik galdu gabe:

**KONTROLA: POLIZIA-SIRENAK LAGUNTZEN + KOLPEAK
 ATEAN LP ETA AMAITU**

MUTILA (ARNAS ESTUKA): Ireki, Txomin naiz!

**KONTROLA: ATEA IREKITZEKO ETA IXTEKO HOTSA LP ETA
 AMAITU**

NESKA (AHOPEKA): Atxilotu zintuztela uste nuen. Oso beldur handia pasatu dut.

MUTILA: Zorte handia izan dut. Ihes egiten lortu dut. Ezkutatu hemen egun bitan, arren!

Beste batzuetan, kontakizunean oso elipsi edo salto handiak daudenean, beste baliabide batzuk erabili ahal ditugu eszena batetik bestera igarotzeko. Adibidez, Aitzpea Goenagak eta Klaudia Badiolak idatzitako “*Eguneroko ogia*” irratinobela musika erabiltzen dute denbora-salto horiek adierazteko, antzokiko gortinak bezala ixten du eszena bat musikak, hurrengoan beste denbora batean eta eszenan kokatzeko. Soinu-efektuek ere eginkizun bera bete dezakete: adibidez, oilarraren kukurrukuak goizari paso eman ahal dio.

Boladek, sintoniek eta abarrek ere laguntzen dute irratsaioetako tarteak josteko denbora- eta espazio-salto horiek agerian gera ez daitezen, eta diskurtsoaren jarraitutasuna bermatzeko (horrela jasotzen du entzuleak, batasun moduan, eta ez zati solteez osaturikoa).

1.5.6. Egiantzekotasuna eta sinesgarritasuna

Irratiak irudikatzen duen errealitatea —soinuen bidezkoa— ez da errealitatea bera —hiru dimentsiokoa, usainez betea—, baina horrela balitz bezala jasotzen du entzuleak. Hori gerta dadin faktore batzuk kontuan hartu behar ditugu:

- a. Diskurtso naturala erabiltzen da: errealitatearen itxura du irrati-diskurtsoak, eta zentzumen bakarrari zuzenduta egon arren, guztiekin jasoko balu bezala bereganatzen du entzuleak. Gainera, erabiltzen den hizkuntzak ez du kode berezirik eskatzen; arazo fisikorik ez dugun guztiok ikasi dugu hitz egiten txikitan; beraz, ez dugu beste ikasketa berezirik behar izan.
- b. Kodeen ezagutza: irrati-diskurtsoan erabiltzen diren soinuak ezagunak dira; izan ere, hitza, musika edo hotsak, esan bezala, interpretatzen errazak dira entzuteko gaitasuna dugunontzako.
- c. Konbentzioak eta gureganatutako ohitura kulturalak: inoiz ez dugu musikarik entzuten hondo moduan gure bizitzaren pasadizo askotan, baina normaltzat onartzen dugu irratiko kontakizunetan (ikus-entzunezko azalpenetan bezalaxe). Ikasi dugu baliabide horiek diskurtso naturalean sartzen, eta ez digute harridurarik sortzen.
- d. Taxuerak: entzuleak ondo bereizten ditu albistegia, magazin, lehiaketa edo beste taxuera batzuk. Beraz, batzuk informatibotzat jotzen ditu eta beste batzuk, berriz, fikzio, iritzi edo entretenimendu hutsaltzat. Zailagoa da batzuetan iritziaren eta informazioaren arteko mugak bereiztea, edo informazioa eta publizitatea banatzea. Horregatik, irrati- eta irratsaio-arduradunek arreta bereziz zaindu behar dituzte bereizketa horiek sinesgarritasuna galdu nahi ez badute.
- e. Esatariak ezagunak egiten dira, egunero edo astero memento batzuk partekatzen ditu entzuleak haiekin. Entzuleak esatari batzuengan konfiantza du

eta ez du esaten dutena zalantzan jartzen; fio egiten da. Batzuetan, esatarien iruzkinak laguntzen diote errealitatea ezagutzen, argitzen edo ulertzen (informazioaz gain, errealitatea interpretatzeko laguntza ere eskatzen dio entzuleak iratiari komunikabide moduan).

- f. Baliabideen konbinazioa: soinu-film horretan elipsiak daude, planoekin jokatzeko da, soinu batzuek gure irudimenean jotzen dute... Ez da errealitatea, baina errealtzat jasotzen du entzuleak. Dena dela, baliabideen gehiegikeriak edo erabilera okerrak produktuaren sinesgarritasuna bertan behera utz dezake... Oso garrantzitsua da, beraz, horien konbinazio zehatza.

1.6. TEKNOLOGIA BERRIEK GIDOIAN ERAGINDAKO ALDAKETAK

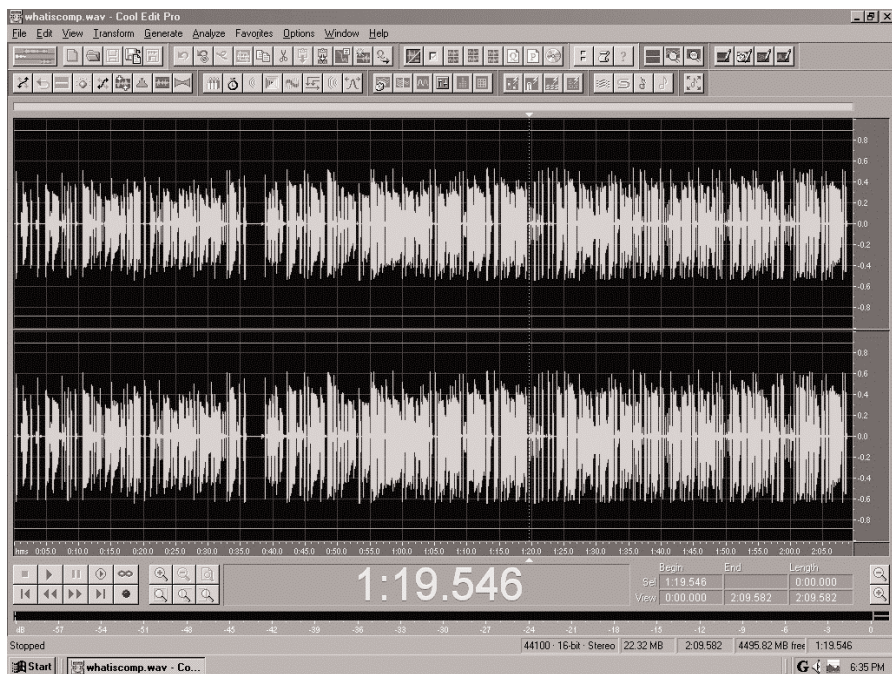
Idazgelan ez ezik, estudioan ere sartu dira teknologia berriak iratian. Gaur egun ordenagailua irati guztietan dago presente, eta asko dira eskaintzen dituen erabilerak, are gehiago horri Interneteko konexioa gehitzen badiogu.

Izan ere, ordenagailuak aldaketak eragin ditu gidoiaren eraketan bertan. Idazmakinen garaian, behar-beharrezkoa zen irratsaioan parte hartuko zuten osagai guztiak jakin eta zehaztu gidoia egin aurretik, agertuko ziren ordenan idatzi behar baitzituen gidoi-egileak paperean. Orain, berriz, aurretiko pautaren gainean, gidoi-egileak ez ditu eduki guztiak agertuko diren ordenan (linealki) idatzi behar ordena kronologikoa mantentzeko (*Word* bezalako editoreek aukera hori ematen dute aspaldi).

Horretaz gainera, idatzizko testuak ez ezik, soinuak ere sartu ahal ditu idazten ari den gidoian (irati-programa informatiko askok eskaintzen dute aukera hori); horrek, adibidez, erraztu du asko kazetarien lana adierazpenak jasotzen dituzten albisteetan. Programa batzuek beste eskaintza bat dute: testu guztiez gain, soinu horiek editoreari bidaltzeko aukera, horrek pautan edo eskaletan (magazinetan) sar ditzan. Horretarako nahikoa izaten da irratiko ordenagailu guztiak sarean egotea. Era berean, batzuetan pantailatik bertatik irakurri ahal du gidoia, telebistako *prompter* batean bezala.

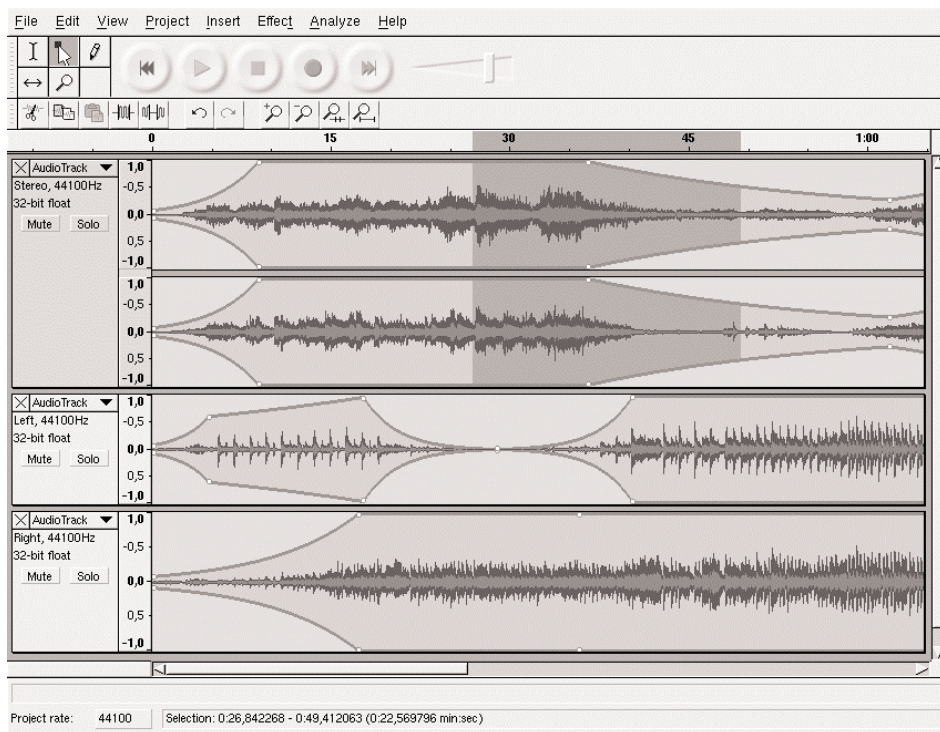
Interneteko konexioa izanda, eskaintzak areagotzen dira: amaraunean dagoen informazioa eskura izaten du irati-idazleak idazgelako ordenagailutik, soinu-informazioa barne.

Publizitate-arduradunen lana ere erraztu dute ordenagailuek. Iragarkiak artxibatzeaz gain, zenbatetan emititu diren eta zein egunetan edo ordutan jakin ahal dute arazorik gabe, baita bezeroari posta elektronikoz bidali ere.

Ordenagailuaren bidezko edizioak eragin zuzena izan du irrati-muntaketan

Informazioaren eta publizitatearen kudeaketan ez ezik, edizioan ere eragin handia izan du ordenagailua estudioan sartzeak. Adierazpide asko eta berriak zabandu ditu ordenagailuaren bidezko edizioak. Alde batetik, edizio digitala ez-lineala da, hau da, testu-editoreekin gertatzen den bezala, ez dira osagai guztiak agertuko diren ordena kronologikoan grabatu behar. Lehen, muntaketaren gidoia-
ren arabera egin behar zen edizioa, eta aldaketak sartzeko moduak beste euskarri batean grabatzea edo fisikoki moztea (filmetan bezala) eskatzen zuen; ezinezkoa zen eduki berririk tartekatzea, behin grabaketa eginda. Horrek beste ondorio bat zekarren: ebakitzeak edo beste zinta (bobina) batean grabatzeak soinu-kalitatean negatiboki eragiten zuen. Arazoa erdizka konpondu zuten DAT eta *mini-disc* bezalako sistemek, baina guztiz gainditu dute ordenagailuen bidezko editoreek. *Cool Edit*, *Adobe Audition*, *Sound Forge*, *Audacity*... badira ordenagailuan sartu ahal ditugun editore batzuk. Behin soinua grabatuta, *Wordek* testuetarako eskaintzen dituen aukerak ematen dizkigu: soinu-testua moztu, kopia, erantsi... ahal dugu, kalitate bikainez gainera. Horretaz aparte, zenbait efektu sartu ahal ditugu: tonuak aldatu, hainbat lekutako ezaugarri akustikoei egokitu eta askoz gehiago.

Pista anitzeko edizioak aukera anitz eskaintzen ditu soinuak nahasteko orduan

Aipaturiko editore askok beste aukera bat eskaintzen dute: pista anitzeko edizioa, alegia. Hau da, soinu-baliabideak pista ezberdinetan grabatu eta nahasketa-mahai birtual batekin nahastu, kalitate bikainez. Horrek laguntzen du asko, esaterako, hizkuntza bat baino gehiago darabiltzaten muntaketak egin behar direnean, lokuzioak besterik ez baitugu errepikatu beharko hizkuntza bakoitzeko. Esan daiteke beldurrik gabe muga bakarra dagoela soinu-edizioan: irudimena edo sormena. Dena den, eta teknologiak liluratuta, ez dugu ahaztu behar, ordenagailuak guk agindutakoa egingo duela, eta ideia onak dira gaur atzo bezain baliotsuak irati-diskurtsoan. Beraz, teknologiak aukera asko eskaini arren, gidoi on baten beharra izango dugu oraindik ere.

2. Gidoia

2.1. DEFINIZIOA, EGITURA ETA AURKEZPEN FORMALA. EREDUAK

«Irrati-bidearen ezaugarriak kontuan hartuta, irratsaio baten edukien eta kontakizunaren azalpen osoa» da gidoia J. Muñoz eta C. Gil adituen esanetan (Muñoz eta Gil, 1988). M. Cebrian Herreros-ek, berriz, honela definitzen du irrati-gidoia: «Hezurdura bat da, irratsaio bat osatzen duten ideiarenekin, kontzeptuen eta adierazpen-sistemaren azalpena». (Cebrian Herreros, 1994).

Irrati-gidoia, beraz, irratsaio baten idatzizko azalpena da. Bertan, soinuak hitzen bidez adierazten dira, agertuko diren ordenan ez ezik, ondo bereizita zein den alde literarioa (esango dena) eta teknikoa (parte hartzen duten iturrien zehaztapena).

Gidoia irratsaioaren aurreko urratsa da, horren hezurdura edo egitura nolabait esateko. Horren gainean eraikiko dugu saioa errealizazioan. Beraz, gidoian datza batzuetan irratsaioaren arrakasta edo porrota. Izan ere, batzuek kontrakoa ziurtatzen duten arren, zorian ezer uzten ez duen gidoia prestatzea hasiera-puntu hobeia izan daiteke dena inprobisazioan uztea baino. Freskotasuna galtzen dela argudiatzen dute gidoiaren aurkakoei, baina hori ez da egia izaten. Beharbada, esperientziarik edo segurtasunik ez duen esatariak testuak zehatz-mehatz irakurtzeko tentazioa izan dezake, baina, irratsaioz irratsaio, irakurtzetik esatera pasatzen den neurrian, gero eta naturalagoa izango da lokuzioa (antzezle onekin gertatzen den bezala). Aurretik testu edo jarraibide bat izateak segurtasuna eman ahal dio esatariari, baita zalantza-egoeretan erabili ahal duen salbatzaile bat ere.

Dena den, irratsaioaren arabera ez ezik, beste faktore batzuen arabera ere aukeratuko dugu erabiliko dugun gidoi-mota. Honako hauek dira gidoia baldintzatzen duten ezaugarriak:

1. Irratiaren estilo-liburua

Irratsaioa ez da isolaturiko elementua, irrati jakin baten parrillan sarturikoa baizik. Horregatik, eta programazioan koherentzia gordetzeko asmoz, irratsaio guztiek ezaugarri komun batzuk izango dituzte.

Programazioa blokeka antola daiteke edo mosaiko modukoa izan daiteke edo irrati-formula bati jarrai diezaioke. Lehenengo kasuan, luzera handiko magazinek betetzen ohi dituzte goizeko eta arratsaldeko tarterik handienak; mosaiko itxurako parrillean, aldiz, irratsaio bakoitzak berezko gidoiari jarraitzen dio, eta, irrati-formuletan, aurretik ezarritako kadentzia bati erantzuten dio edukien antolaketak (esaterako: aurkezpena + musika + iruzkina + musika + publizitatea...).

Era berean, katean publizitatea sartzen bada, iragarki-tarteen antolaketak (zein maiztasunez edo, zenbateko bloketan...) eragin zuzena izan ahal du irratsaio zehatz baten gidoian. Normalean, publizitate-tarteak argi bereizten diren arren, batzuetan irratsaioaren ataletan sartzen dira, beste soinu-iturri batzuen moduan (karetan edo sarreran...).

2. Irratsaio-mota edo taxuera

Hirugarren atalean ikusiko dugunez, irratsaio-mota bakoitzari gidoi-mota bana dagokio. Era berean, egunero egiten den irratsaio baten —albistegi edo magazin baten— gidoia sinpleagoa izango da, egun bateko programa bereziarena baino. Era berean, irratsaio batzuk oso gidoi finko edo itxian oinarritzen dira, eta beste batzuk, ordea, askatasun handiagoarekin antolatzen dira, irekiagoak dira. Badaude egon oso gidoi eskematikoari jarraitzen diotenak, elkarriketak edo entzuleen deietan oinarriturikoak, kasu.

3. Lan-taldea

Denbora luzez elkarrekin lanean diharduen lan-talde batek ez du konplexutasun handiko gidoirik beharko, gauza asko ulertutzat emateaz gain, esatarien eta teknikoen arteko harremanak ezaguturiko ohituretan edota keinuetan oinarritzen baitira. Horregatik, eskaleta bat nahikoa izaten da atal edo tarteen ordena eta kokapena jakiteko.

4. Sormena

Presak eta egunerokotasunak baldintzatzen dute gidoiaren eraketa. Salbuespenak salbuespen, sormena baino gehiago erabilgarritasuna izaten da gidoi-egileen helburua, eta horregatik behar baino ohikoagoak izaten dira formulen errepikapena, arrakasta frogatuko taxuerak... Dena den, egilearen estiloak eragin ahal du gidoian, bere “sinadura” jartzen duenean edo oso “berezkoa” denean. Irratian, oso gutxitan aurkitzen dira egilearen irratsaioak, azken urteotan horrelako proposamenak ugarituz doazen arren.

Gidoia egiteko orduan, nahi dugun eredua aukeratuko dugun arren, kontuan hartu behar dugu zein den helburua: irratsaioa errealizatzeko tresna baliagarria izatea, alegia. Horregatik, oso garrantzitsua da errealizazioan parte hartzen duten guztiek —esatariek eta teknikoez— ondo ulertzea.

Irratian erabiltzen diren gidoiak edukiaren eta diseinuaren edo egituraren arabera sailkatu ahal ditugu.

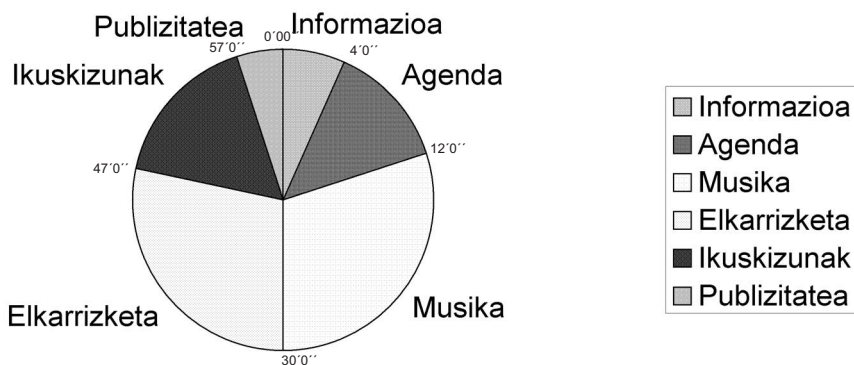
2.1.1. Gidoi-motak edukiaren arabera

Hot-clock edo parrillaren antolaketa

Gidoiaren aurreko eskema edo aurregidoia dugu hau. Itxura biribila du eta zatitan banatzen da —tarta edo gazta baten antzera—. Irratsaioa osatzen duen soinu-masa banatzen da bertan: albisteak, elkarrizketak, publizitate-tarteak, sarrerak, musika...

Hot-clock delakoa ezin da mintzalekutik kanpo erabili, eta bukatu gabeko eskematzat hartu behar da beti, eta ez gidoiaren ordezkotzat. Programazio-sistema automatizatuak erabili artean oso baliabide egokia zen autokontrolleko saioetan, edukiak ongi banatzeko orduan (aurretik ezarritako “arauen” arabera: zenbat musika, noiz publizitatea, nolako abestiak...). Gaur egun, berriz, ordenagailuak egiten du banaketa, baita horren adierazpen grafikoa ere (horretarako programa informatiko egokia badugu, behintzat).

Horren antzekoa da *minutado* izeneko gidoia. Hori ere aurregidoia kontsidera dezakegu, bertan edukiak eta iraupena besterik ez da jasotzen, eta helburua emandako denbora-tarteari egokitzea da, eta ez errealizazioan erabiltzea.

Pauta

Irratsaioaren jarraibidea ezartzen duen lehenengo hezurdura da pauta. Irratsaio orokorrari dagokio, eta etorkizunean aldaketak sartzeko aukera izango dugun arren, egingo duguna baliagarria izateko asmoz eratuko dugu. Horregatik, pautan bertan bi alde bereiziko ditugu:

- Alde literarioa: minuskulaz idatzitakoa.
- Alde teknikoa: letra larriz edo maiuskulaz idatzitakoa.

Bi motatako pautak erabili ohi dira irratan:

- a. Finkoa: pauta berdina erabiltzen da irratsaio guzietan. Egun bakoitzeko pauta aurrekoaren ereduaren gainean eratzen da. Aldaketak aurreikusita daude eta egunez egun edukiak dira ezberdinak, ez taxuerak. Albistegietan erabili ohi da.
- b. Irekia edo askea: eguneroko edukien arabera moldatzen dena. Abantailak ditu eguneroko irratsaioa gaurkotasunari moldatzeko orduan. Pauta irekiak magazineta erabiltzen dira maiz.

PAUTA
9:00 ALBISTEGIA
9:05 PUBLIZITATEA
9:08 SARRERA-KARETA
9:09 Aurkezpena – Edukien laburpena.
9:10 MUSIKA
9:14 Prentsaren laburpena: egunkarietako tokiko albisteak.
9:20 MUSIKA
9:24 Korrespontsalen gupila (eguneko albisterik garrantzitsuenak)
9:30 PUBLIZITATEA – BABESTURIKO SAIOA
9:32 Osasun-Txokoa: Eguneko gonbidatuen aurkezpena/elkarriketa
astelehenetan: azaleko arazoen espezialista
astearteetan: alergen espezialista
asteazkenetan: jaki ekologikoak eta belarrak
ostegunetan: umeen osasuna
ostiraletan: kirol osasuntsua egiteko aholkularitza
9:40 PUBLIZITATEA – BABESTURIKO SAIOA
9:42 Lehiaketaren aurkezpena (ostiraletan parte-hartzaileen arteko zozketa)
9:45 MUSIKA
9:49 Herri-elkarteen txokoa
astelehenetan: etxekoandreak
astearteetan: langabetuak
asteazkenetan: jubilatuzaharrak
ostegunetan: GKE/boluntarioak
ostiraletan: eskolak
10:00 ALBISTEGIA
10:05 PUBLIZITATEA
10:10 Eguneko gaiaren aurkezpena
10:12 Eguneko gaiaren inguruko tertulia (gonbidatu finkoak)
10:20 MUSIKA
10:24 Entzuleen iritzia planteaturiko gaiaren inguruan
10:30 PUBLIZITATEA
10:32 Eguneko gaiaren inguruko eztabaida/tertulia
10:40 Ondorioak eta laburpena
10: 42 MUSIKA
10:46 Elkarriketa (asteko pertsonaia lokalarekin)
11:00 ALBISTEGIA
11:05 PUBLIZITATEA
11:10 Lehiaketaren jarraipena
11:20 MUSIKA
11:24Irrati-serial laburra (aurreko egunaren laburpena eta gaurko pasadizoaren aurkezpena)
11:32 PUBLIZITATEA
11:35 MUSIKA
11:39 Erosketak
11:41 MERKATARITZA-GIDA (bertako dendariak)
11:43 Elkarriketa musikala
(GONBIDATUAK AUKERATURIKO MUSIKA)
11:58 Irratsaioaren laburpena eta agurra
11:59 IRTEERA-KARETA
12:00 ALBISTEGIA

Eskaleta

Antzerkiko *Scaletta* italiar hitzetik hartzen du izena gidoi-mota honek. Pauta irratsaio orokorrari dagokion moduan, eskaleta irratsaio zehatzari dagokio eta, horregatik, aurrekoa baino zehatzagoa da. Izan ere, pautan irratsaioaren egitura osatzen duten osagaiak agertzen dira eta eskaletan, berriz, egun zehatz batean azalduko diren osagai edo sekuentzia konkretuak.

Eskaletan irratsaioaren sekuentziak edo atalak agertzen dira, segundo eta minututan neurtuta eta kronologikoki ordenatuta. Oso sinplifikaturiko gidoia den arren, praktikoa izan dadin gidoian garaturiko edukiak sartzen dira. Horregatik, gidoi osoaren ordeztu erabili ohi da eguneroko emankizun edo irratsaio batzuetan.

Pautan ez bezala, eskaletan, alde literarioa eta teknikoa bereizteaz gain, azalpen teknikoak oso zehatzak izan daitezke.

Goizean goiz Martxoak 13, osteguna Campus Irratia	
<u>09:00:00</u>	<u>ALBISTEGIA</u>
<u>09:05:00</u>	<u>PUBLIZITATEA</u>
<u>09:08:00</u>	<u>SARRERA-KARETA (30")</u>
<u>09:08:30</u>	HIZL. 1.: Aurkezpena – Edukien laburpena (osteguna denez, GOGORATU, osasun-txokoan umeen eguna dela. Gaur, Amaia Errotaetxe pediatrikarak sukarrak nola tratatu azalduko digu) (1')
<u>09:09:30</u>	<u>KONTROLA: MUSIKA, XABIER MONTOIAREN 3.a LP (3' 30") ETA LOTU</u>
	<u>OSKORRIREN 7 KALE, LP (15") ETA LAGUNTZEN TITULARRAK ETA AGENDA (AMAITU</u>
	<u>ARTE)</u>
<u>09:12:45</u>	HIZL. 2. ETA HIZL. 3.: Prentsaren laburpena: tituluak eta <u>asteburuko agenda</u> (7')
<u>09:20:00</u>	<u>KONTROLA: MUSIKA, MIKEL URDANGARIN (Ez esan ezer) LP (3'37") ETA LOTU</u>
	<u>INDIKATIBO 3 (20") ETA AMAITU</u>
<u>09:24:00</u>	Korrespontsalen gupila : TELEFONO-KONEXIOA
	— Marian Etxezarreta (Gebo) (1'30")
	— Amaia Zubieta (Berango) (45")
	— Xabier Peña (Erandoi) (2')
	— Ester Sáez (Sopela-Barrika) (1'30") (6')
<u>09:30:00</u>	<u>PUBLIZITATEA-BABESTURIKO SAIOA (IBERDOLA SARRERA)</u>
<u>09:32:00</u>	HIZL. 1.: Osasun-Txokoaren aurkezpena. Amaia Errotaetxe pediatrikarak sukarrak hiltz egingo digu.
	KONTROLA: TELEFONOAK- (ENTZULEEN GALDERAK)
	AMAIK ERROTAETXEK: Gaiaren aurkezpena.
	(Galderak: zein da tenperatura "normala"? Beroa eman behar zaie? Uretan sartu?
	Jantzi ala biluzi? sukarrak jaisteko metodo naturalak...) (6')
<u>09:40:00</u>	<u>PUBLIZITATEA – BABESTURIKO SAIOA (IBERDOLA IRTEERA)</u>

Gidoi literarioa

Irratsaioaren alde argumentala edo literarioa soilik azaltzen duen gidoia da, azalpen teknikorik gabea. Esatari edo pertsonaia bakoitzak irakurri —edo esan— behar dituen testu osoak azaltzeaz gain, planoak eta parte hartzen dituzten soinu-baliabide batzuk ere jasotzen dira.

Gidoi literarioari azalpen teknikoak gehitzen dizkiogunean, gidoi teknikoak edo osoa dugu.

(AGENDA-KARETA)

ESAT.1: Antxeta Irratiak antolatzen dituen irrati-tailerretan parte hartu nahi baduzu, gaur duzu izena emateko azken eguna. Asteartean hasten dira tailerrak eta gutxienez hamar pertsonako taldea behar da abian jartzeko.

ESAT.2: Izena emateko Martindozenea gazte-lekura jo beharko duzu edo honako telefonora deitu: 943 621 ... Tailerrak asteartero egingo dira, arratsaldeko sei eta erdietatik zortzi eta erdietara.

(MUSIKA)

ESAT.1: Urretxun, bestalde, Gau-giroan izeneko tailerrak egingo dira hilaren 22tik 29ra bitartean, kultur etxean.

ESAT.2: Zakuak eta koktelak, henna tatuaiak, komikiz egindako diru-zorroak, konstelazioen istorioa eta english for traveling dira bertan eskainiko diren tailerrak.

ESAT.1: Parte hartu nahi baduzu, Urretxuko kultur etxean eman behar duzue izena aurretik.

(MUSIKA)

Gidoi teknikoak

Planoz plano agertzen den gidoi literarioa da, azalpen teknikoak ere gehituta dituen. Gidoi teknikoan xehetasun guztiak agertu behar dira: parte hartuko duten baliabide tekniko guztiak eta zein unetan eta ordenatan agertuko diren. Horregatik, gidoi osoa deitzen da batzuetan. Gidoi teknikoan literarioan azaldutako ohar orokorre dagozkien datu zehatzak gehitzen dira: soinu-iturria, autoreak, non hasi eta noraino, planoak, iraupena... Ondo bereizten dira azalpen literarioak —irakurri edo esan behar den testua— eta ohar teknikoak —kontrolari dagozkionak—; lehenengoak, letra arruntez; eta kontrolekoak, aldiz, maiuskulaz

KONTROLA: AGENDA-KARETA LP (10") ETA LOTU AGENDAREN SINTONIAREKIN LP (10") ETA LAGUNTZEN

ESAT.1: Antxeta Irratiak antolatzen dituen irrati-tailerretan parte hartu nahi baduzu, gaur duzu izena emateko azken eguna. Asteartean hasten dira tailerrak eta gutxienez hamar pertsonako taldea behar da abian jartzeko.

ESAT.2: Izena emateko Martindozenea gazte-lekura jo beharko duzu edo honako telefonora deitu: 943 621 ... Tailerrak asteartero egingo dira, arratsaldeko sei eta erdietatik zortzi eta erdietara.

KONTROLA: AGENDAREN SINTONIA LP (4'') ETA LAGUNTZEN

ESAT. 1: Urretxun, bestalde, Gau-giroan izeneko tailerrak egingo dira hilaren 22tik 29ra bitartean, kultur etxean.

ESAT.2: Zakuak eta koktelak, henna tatuaiak, komikiz egindako diru-zorroa, konstelazioen istorioa eta english for traveling dira bertan eskainiko diren tailerrak.

ESAT.1: Parte hartu nahi baduzu, Urretxuko kultur etxean eman behar duzue izena aurretik.

KONTROLA: AGENDAREN SINTONIA LP (4'') ETA LAGUNTZEN

(...)

2.1.2. Gidoi-motak diseinuaren arabera

Gidoi europarra

Antzerkian erabiltzen denaren antzekoa, bi zutabe nagusitan antolatzen du informazioa: ezkerraldekoan, azalpen teknikoak agertzen dira eta eskuinaldekoan, berriz, alde literarioa, testua (esatariek edo pertsonaiek esaten dutena). Hirugarren zutabe bat gehitu ahal zaio, ezker edo eskuinaldean: orduak edota denborak jasotzen dituen.

Erreportajearen gidoia		
ORDUA	KONTROLA	TESTUA
00:00"	CD-2 L.P. (15'') ETA LAGUNTZEN MIK.1 ETA MIK.2 L.P.	ESAT. 1: Guk euskaraz, zuk zergatik ez? Horixe bera galdetu zioten beren buruari Zornotzako barnetegian dauden ikasleek. Eta euskara ikasteari ekin zioten. Eta, asko kostata bada ere, esnatzen direnetik oheratu bitartean euskaraz ari dira. Horrela emango dute urte erdia, euskaldun osoak izan arte. ESAT. 2: Halekin bizi izan gara egun batez barnetegian. Lehenengo pertsonan ezagutu nahi izan dugu esperientzia. Ez da erraza izango, baina bost minututan azaltzen saiatuko gara.
00:35"	MD-2 TRACK-1 (JANTOKIKO HOTSA) L. P. (5'') ETA LAGUNTZEN INKESTAN ZEIHAR MIK. 1 ETA MIK.2 L. P.	ESAT. 1: Goizeko zortzi t'erdia dira. Ikasle gehienak gosaltzen ari dira. Gubi geratu dira ohean, eta horiek ere esnatuko dira laster. Eskolak bederatzi t'erdietan hasten dira, eta puntu-puntu egoten dira guztiak bertan. ESAT. 2: Irakasleak ez dauden arren, euskaraz ari dira guztiak txinbo-txinbo. Ez da erdararik aditzen.
00:45"	MD -1 TRACK-1 (MIKEL) MD -1 TRACK-2 (MARIASUN)	<i>Ez pentsa, zuek zaudetelako...</i> <i>... txipa aldatzea gogorra zaigu. (25'')</i> <i>Batzuetan ez zara konturatzen ze hizkuntzalan ari zaren...</i> <i>... Amak deitu zidanean, oso arraroa egin zitzaidan erdaraz egitea. (40'')</i>
01:10"	MIK.1 ETA MIK.2 L. P.	ESAT. 1: Serio hartzen dute ikasleek euskaraz hitz egiteko beharra. Frogatu dugunez, salatzen dira tranpak ez egiten, baina batzuetan ateratzen zaie esaldiren bat edo beste gaztelaniaz. ESAT. 2: Txinbo-txinbo gosatu dute, eta segituan, eskoletara. Hiru taldetan banatzen dira orain. Batzuek gramatika lantzen dute lehenengo orduan; beste batzuek, berriz, mintzamina, ahoko adierazpena eta ulemena; eta hirugarrenek, aditzak.
01:35"	CD -1 (ESTRIBILLOA) L. P. (20'') ETA AMAITU	
01:55"	MIK. 1	ESAT. 1: Talde guztiak hiru atletatik pasatzen dira, baina tartean badaude kafea hartzeko edo zigarro bat erretzeko uneak. Horietan ere mintzamina lantzen dutela dio irakasleak. Eta hori da, hain zuzen ere, barnetegiak eskaintzen duen berezitasuna, euskaltegi irekien aldean.

Gidoi amerikarra

Erabiliena irratsaio arruntetan, zutabe bakar batean aurkezten du informazioa. Irakurgaiak eta xehetasun teknikoak (oharrak arduradun teknikoarentzat) bata bestearen ondoan idazten dira, ongi bereizita —kontrolari dagozkionak, maiuskulaz; alde literarioa minuskulaz, normalean—. Komeni izaten da tarte zabala uztea bazterretan, beharrezkoak diren azalpen edo ohartxoak idatzi ahal izateko.

00'00" **KONTROLA: CD-2 LP (15') ETA LAGUNTZEN ESAT. 1 AMAITU ARTE**

00'15" **ESAT.1:** Guk euskaraz, zuk zergatik ez? Horixe bera galdetu zioten beren buruari Zornotzako barnetegian dauden ikasleek. Eta euskara ikasteari ekin zioten. Dagoeneko, seigarren mailan daude... Eta, asko kostata bada ere, esnatzen direnetik oheratu bitartean euskaraz ari dira, eta horrela emango dute urte erdia, euskaldun osoak izan arte.

ESAT.2: Haiekin bizi gara egun batez barnetegian. Lehenengo pertsonan ezagutu nahi izan dugu esperientzia. Ez da erraza izango, baina bost minututan azaltzen saiatuko gara.

00'35" **KONTROLA: M.D.2 TRAC-1 (JANTOKIKO ZARATA) LP (5'') ETA LAGUNTZEN INKESTA OSOAN ZEHAR.**

00'40" **ESAT.1:** Goizeko zortzi t'erdia dira. Ikasle gehienak gosaltzen ari dira. Gutxi geratu dira ohean, eta horiek ere esnatuko dira laster. Eskolak bederatzi t'erdietan hasten dira, eta puntu-puntu egoten dira guztiak ikasgelan.

ESAT.2: Irakasleak ez dauden arren, euskaraz ari dira guztiak txinto-txinto. Ez da erdararik aditzen.

00'45" **KONTROLA: M.D.1 TRAC-1 (MIKEL)**

Ez penitza, zuek zaudetelako...

... txipa aldatzea gogorra zaigu. (25')

01'05" **KONTROLA: M.D.1 TRAC-2 (MARIASUN)**

Batzuetan ez zara konturatzen ze hizkuntzaz ari zaren...

...Amak deitu zidanean, oso arraro egin zitzaidan erdaraz egitea. (20')

01'25" **ESAT.1:** Serio hartzen dute ikasleek euskaraz hitz egiteko beharra. Frogatu dugunez, tranpak ez egiten saiatzen dira, baina batzuetan ateratzen zaie esaldiren bat gaztelaniaz.

ESAT.2: Txinto-txinto gosaldi dute; eta, segituan, eskoletara. Hiru taldetan banatzen dira orain. Batzuek gramatika lantzen dute lehenengo orduan; beste batzuek, berriz, mintzarena, ahozko adierazpena, eta ulermena; eta hirugarren batzuek, aditzak.

01'35" **KONTROLA: CD-1 (ESTRIBILLOA) LP (20'') ETA AMAITU**

01'55" **ESAT.1:** Talde guztiak hiru ataletatik pasatzen dira, baina tartean badaude kafea hartzeko edo zigarrotxo bat erretzeko momentu batzuk. Horietan ere mintzarena lantzen dutela dio irakasleak. Eta hori da, hain zuzen ere, barnetegiak eskaintzen duen berezitasuna, euskaltegi irekien aldean.

02'02" **KONTROLA: M.D.1 TRAC-3 (IRAKASLEA)**

Horixe da, hain zuzen ere, hemen eskaintzen duguna, euskaraz bizitzeko...

... Euskaltegitik atera eta etxera edo lanera doaz, eta erdaraz egiten dute. (23')

02'25" **KONTROLA: M.D.2 TRAC-1 (JANTOKIKO ZARATA) LP (5'') ETA AMAITU**

02'30" **ESAT.2:** Eskolak amaitu eta jatera doaz. Gaur porrusalda, bakailaoa eta natillak daude. Ez da menu makala, ezta?

Muntaketa konplexuetarako gidoia

Aurreko bi ereduak baliagarriak dira edozein irratsaio egiteko orduan, baina batzuetan komeni da zehaztasun gehiago jartzea, pertsonaia asko dituzten edo plano ezberdinez garatzen diren soinu-muntaketetan, esaterako. Horietan, oso zehazki adieraziko dugu elementuen agerpena, eta beharrezkoa bada, soinu-iturri bakoitzari zutabe bana egokituko zaio.

KONTROLA	MIK.1 UMEEN KORUA	MIK.2 GIZON-AHOTSA	MIK.3 EMAKUME-AHOTSA
MIK. 1 LP (9°) ETA LAGUNTZEN MIK. 2 L. P.	Bat bider bost, bost. Bi bider bost, hamar. Hiru bider bost, hamabost. Lau bider bost, hogei. Bost bider bost, <u>hogeita bost</u> (INDAR GEHIAGOZ)	Bost urtetik ona European gauza asko aldatu dira. Hemendik aurrera hamar hernalde gehituko zaizkie orain dauden hamabostei, elkarrekin eta hoge hizkuntzatan hogeita bosteko Europa osatzeke	
MUSIKA LAGUNTZEN ETA MIK. 3 L. P.			Ekainaren hamahiruan dira Europako Legebiltzarreko Hauteskundeak. Altxatu ezazu zure ahotsa European.
MIK. 1 L.P.	(ALGARAN) Hori, hori!		

2.1.3. Gidoiaren egitura

Gidoia irratsaioaren idatzizko azalpena dela esan dugu. Horretan oinarrituko dira esatariak zein teknikariak errealizazio-prozesuan. Beraz, oso ulergarria izan behar du gidoiak. Horregatik oso inportantzia handia emango diogu horren aurkezpen formalari, horretan baitatza askotan gidoiaren arrakasta edo porrota. Ordenarik gabeko gidoiak, zeinetan ezin bereizi dugun zein den esan beharrekoa eta zein une bakoitzean sartu behar den soinu-iturria, porrotera eramango gaitu ia seguru.

Ondorioz, gidoiak argia izan behar du. Aipatu dugunez, bertan laburdurek, ikurrek, zirrimarrek, edo argia ez den tipografia erabiltzeak irakurketa oztopatu ahal du, eta, horrekin batera, zalantzak eta trabak sortu eta azaldu nahi dugun mezuaren ulermena eragotzi. Beraz, gidoiaren aurkezpen formala zainduko dugu ahal den garbiena izan dadin. Egia esan, lan hori nahiko erraztu dute testu-editoreek, batez ere zuzenketak edo aldaketak sartzeko orduan. Dena den, —inoiz eskuz egin behar badugu, bereziki— oso baliagarriak diren aholku batzuk emango ditugu:

- Gidoi guztiek zenbait datu izan behar dituzte goialdean, identifikaziorako beharrezkoak direnak: irratia, irratsaioa, atala, data, ordua, ekoizlea, errealizadorea, iraupena, esatariak, soinu-teknikaria...
- Goitik behera, gidoiak zutabetan banatzen dira (amerikarrean zutabe bakar batean; europarrean, berriz, bi edo gehiagotan). Horietan oso ondo zehaztu behar da zein diren KONTROL atalari dagozkion oharrak eta zein den testua edo alde literarioa. Horretaz gainera, denborak eta iraupenak ere idatzi behar dira.
- Zeharretara, esatariek edo antzezleek irakurri edo esan behar dituzten testuak agertzen dira. Antzertian bezala, aurretik testua nori dagokion azaldu behar du gidoi-egileak. ESAT.1, ESAT.2, e.a. Ohar edo xehetasun horiek letra larriz idatzi behar dira, ezkerrean, testutik ondo berezita.

ESAT.1: Kaixo, egun on! Martxoak hemeretzigarrena betetzen du gaur. Zorionak Joseba, Jose, Josefa, Pepe, Pepa eta aita guztioi. Zorionak bereziki gure lagun Jotxori, bere santu-eguna izateaz gain, urtebetetzea ospatzen baitu.

ESAT.2: Kaixo, Amaia, zuri ere bai. Ondo portatzen bazara, gozokiak emango dizkizut...

- Testuek sangraturik joan behar dute, orriaren ertzetik 10-12 espaziotara. Horrela eginez gero, nabarmenki agertuko dira, eta bazterrean oharrak idatzeko lekua izango du esatariak (zuzenean egin behar dituen aldaketak edo iruzkinak...).
- Testuak eta kontrolari dagozkion oharrak —unez une dagozkion soinu-iturriak— oso ondo bereizi behar dira. Zehaztapen teknikoak maiuskulaz idatziko ditugu eta testua, berriz, minuskulaz. Horretaz gainera, testu-editoreek aukera gehiago eskaintzen dituzte: beltzez idaztea, edo lauki baten barruan sartzea, azpimarratzea, kolore ezberdinetan idaztea... Hala ere, maiuskulaz eta minuskulaz egiten ohitzen bagara, inoiz ordenagailua matxuratzen bada, ez dugu besterik egin behar.
- Gidoian (pautan izan ezik) irratsaioan agertuko diren elementu guztiak azaldu behar ditu egileak, baita bakoitzari dagozkion zehaztapenak ere. Besteak beste honako datu hauek ager daitezke:
 - Soinu-iturriak: diskoak, ordenagailuaren artxiboa, minidiskoak, zintak (gero eta gutxiago), DVD, bideoa...
 - Mikrofonoak eta bakoitzari dagokion esataria (ESAT.1, ESAT.2... edo izena).
 - Gorabehera teknikoak: konexioak, telefono-deiak, grabaketak edo korteak, publizitatea...
 - Muntaketa: soinu-iturri bakoitza nola sartuko den, noiz, zein planotan, besteekiko harremana eta loturak...
 - Denborak eta iraupena: soinu-iturri bakoitza noiz sartzen den eta zenbat minutu edota segundo irauten duen.

Muntaketari dagokionez, hauexek dira gidoietan erabiltzen ditugun jarraibideak:

LP: Lehen Planoa. Soinu-iturria lehenengo planoan agertzen denean.

LAGUNTZEN: Soinu-iturria bigarren planoan edo koltxoi moduan agertzen denean, normalean, lehenengo planoan dagoen soinua baino baxuago entzuten da hondoan dagoen hori.

LOTU: Soinu-iturri bat aurrekoaren ondoren sartzen denean. Justaposizioa da bien arteko lotura.

URTU/NAHASTU: Aurreko soinu-iturria desagertzen den heinean, hurrengo sartzen da poliki-poliki. Instante batez biak plano berean entzuten dira.

DESAGERTU: Soinu-iturria emeki-emeki isiltzen denean.

AMAITU ETA BUKATU: Soinu-iturria amaitzen denean.

Aginte horiek ahal den neurrian soinu-iturri berria sartu aurretik idatziko ditugu.

Hau da:

KONTROL: MUSIKA LP (5") ETA LAGUNTZEN, TESTUAREKIN AMAITZEKO

ESAT.1: Egun on, lagunok. Berriz ere hemen gaituzue goiza elkarrekin pasatzeko (...)

Eta ez:

KONTROL: MUSIKA LP (5") ETA LAGUNTZEN

ESAT.1: Egun on, lagunok. Berriz ere hemen gaituzue goiza elkarrekin pasatzeko (...)

KONTROL: MUSIKA AMAITU ()*

Bigarrenean, instante batzuen desfasea egon daiteke musika amaitu behar den mementoaren eta teknikariak oharra irakurtzen duen denboraren artean. Aurrekoan, berriz, teknikariak badaki aurretik testuarekin batera amaitzen dela hondoko musika, eta estariak amaitzerakoan egingo dion keinua besterik ez du itxaron behar. Egia esan, eta teknologia berriei esker, gaur egun diskoak eta “korteak” **play** sakatu eta berehala entzuten dira, eta gero eta errazagoa izan daiteke desfase horiek saihestea.

Era berean, soinu-iturri bat sartzeko agintea ematen dugunean, noiz isiltzen den edo noiz amaitzen den esan behar dugu.

KONTROL: MUSIKA LP (5") ETA LAGUNTZEN

ESAT. 1: Egun on, lagunok. Berriz ere hemen gaituzue goiza elkarrekin pasatzeko (...)

KONTROL: MUSIKA LP (3") ETA LAGUNTZEN

ESAT.2.: Horiek dira gaurko prestatu ditugun plater batzuk (...)

KONTROL: MUSIKA LP (3") ETA AMAITU

Aurreko adibidean, musika hondoan egon da estariak hitz egiten zuten bitartean; bigarrenak bere testua amaitu eta gero, berriz, musika lehenengo planora doa, eta hiru segundo geroago amaitzen du.

Ikus daitekeenez, orain arteko adibideetan ez ditugu zehaztu esatariari dagozkion mikrofonoa eta planoak. Horietan suposatzen dugu esatariak beti lehenengo planoan dagoela, eta beste iturriak direla testuaren inguruan antolatzen direnak. Horrela izaten da irratsaio gehienetan, baina batzuetan behar-beharrezkoa izan daiteke esa-tariei buruzko zehetasun gehiago azaltzea, bereziki saio dramatikoetan edo plano ezberdinetan kokaturiko pertsonaiek parte hartzen duten saioetan.

Esaterako:

KONTROLA	MIK.1 UMEEN KORUA	MIK.2 GIZON-AHOTSA	Mik.3 EMAKUME-AHOTSA
MIK. 1 LP (9") ETA LAGUNTZEN MIK. 2 L. P.	Bat bider bost, bost. Bi bider bost, hamar. Hiru bider bost, hamabost. Lau bider bost, hogeia. Bost bider bost, hogeita bost (INDAR GEHIAGOZ).	Bost urtetik ona European gauza asko aldatu dira. Hemendik aurrera hamar herrialde gehituko zaizkie orain dauden hamabostei, elkarrekin eta hogeia hizkuntzatan hogeita bosteko Europa osatzeke.	
MUSIKA LAGUNTZEN ETA MIK. 3 L. P.			Ekainaren hamahiruan dira Europako Legebiltzarreko Hauteskundeak. Altxatu ezazu zure ahotsa European.
MIK. 1 L.P.	(ALGARAN) Hori, hori!		

III. IRRATSAIOEN ERAKETA

PRAKTIKOA: IDEIAK GIDOI

BIHURTU

Irratsaioa ez da jaiotzen sintonia entzuten hasten garenean, askoz aurretik baizik. Taldeka normalean, bakarka gutxiagotan, lan handia prestatu behar da soinu bihurtu baino lehen. Honako atal honetan ez diegu soinua jarriko, baina irratsaio ezberdinak egingo ditugu, ideiatik gidaira. Horretarako irratian nagusi diren irratsaio-mota zein genero batzuk aukeratu ditugu. Aditu batzuek bereizten dituzte irratsaio eta genero, beste batzuek, berriz, arazo metodologikoak aurkitzen dituzte bata zein bestea definitzeko orduan. Horregatik hemen taxuerez arituko gara, irrati-taxuerez hain zuzen ere. Esaterako, albistegietan zenbait informazio-genero lantzen dira: albistea, kronika, erreportajea edo elkarrizketa, esaterako. Aldi berean, elkarrizketa sailka dezakegu iritzi-genero moduan edo irratsaio-moten atalean...; berdin da, informazio- edo iritzi-generoa edo irratsaioa, elkarrizketa baten gidoiak taxuera batzuei jarraitzen die; beraz, hori gure aukeraketaren arrazoia.

Era berean, publizitatea sailkatzeko orduan, oso argi dugu gainerako programaziotik bereiziriko taxuera dela, ez dago hain argi, ordea, irratsaioa den ala ez (publizitate-saioak dauden arren), eta ez ginateke genero moduan sailkatzen ausartuko.

Kontzeptuen gainetik, hemen azaltzen duguna lagungarria izan dadin itxaropenaz idatzi dugula aitortu nahi dugu, hau da, irratsaioa egiteko, eredu moduan erabil dezan eskuliburu honen irakurleak.

1. Albistegietako gidoia

Kazetari-taldeak edo informazio-zerbitzuak arduratzen dira albistegiez. Informazioan oinarrituriko saioak dira, nahiz eta beste genero batzuk onartu: iritzi-generoak, alegia. Taxuera orokorreko irratietan, albistegiak irriti-markaren adierazleak izan ohi dira, batez ere kate komertzial handietan edo publikoetan; horregatik, giza eta teknika-baliabide asko erabiltzen dituzte erredakzio-geletan. Izan ere, lan-talde handienak osatu ohi dituzte irriti handietan. Irrati txikietan ere zaindu egiten dira albiste-zerbitzuak (ezin dutenean, aldiz, azpikontratatu egiten zaizkie agentzia edo beste kate batzuei).

Informazioa etengabe heltzen da irratira (eta oso gutxitan bada ere, kazetariak ere ateratzen dira informazio bila). Hainbat bidetatik helduta (prentsa-oharrak, teletipoak, Interneten edo berezko iturriak), idazgelan albistegietako arduradunek, editoreak edo ataletako buruek egin behar duten lehenengo lana da berri batzuk aukeratzea eta beste batzuk baztertzea. Egia esan, hemen azaltzen ditugun lanak nori dagozkion esango dugun arren, irakurleak kontuan hartu behar du irriti askotan, txikietan batez ere, lan horiek pertsona bakar batek egiten dituela, hau da, pertsona bakar bat izan daitekeela editorea, sailburua eta idazle-esataria... Beraz, garrantzitsuena da egin beharreko lana —eginkizuna—, eta ez hainbeste nork —pertsona zehatza— egiten duen.

Behin garatuko den informazioa aukeratuta, albiste edo gai bakoitza nork landuko duen erabakitzen da. Dena den, prozesuan hartzen diren erabaki guztiak aldatu ahal dira, gaurkotasunean aldaketak gertatzen diren neurrian, eta askotan lehenengo orduan aurreikusten ez zen informazio bat gerta daiteke nagusi albistegien orduan, datu berriek horrela eskatzen dutelako. Beste batzuetan, bat-batean albistegi guztia (aurreikusitako informazioak) hankaz gora jartzen duen zerbait gertatzen da. Gehienetan, berriz, aurreikusitako informazioez osaturiko albistegiak egiten dira, eta egunean zehar dauden prentsaurrekoez, aurkezpenez edo azalpenez beteta egoten dira; edukiei dagokienez, ez dira gehiegi bereizten irriti batetik bestera, eta ezberdintasuna informazioaren trataera (edo ikuspegia) litzateke.

Informazioa bildu eta gero, albistea idazteari ekingo dio kazetariak. Irrati-idazkerari buruzko atalean azaldu dugun moduan, irratiko idazkerak berezitasun batzuk ditu irakurtzeko testuen aldean; beraz, hasteko irriti-albistearen

berezitasunak azalduko ditugu. Ondoren, albistegiaren gidoia eratu aurretik, bertan sartu ahal ditugun beste informazio-generoak ere azalduko ditugu: kronika eta erreportajea, bereziki.

1.1. IRRATI-ALBISTEA

Berria edo albistea da informazio-genero nagusia. Gertaera baten oinarritzko kontakizun edo azalpena da. Baina gertaera guztiek ez dute albiste izateko maila nahikorik. Izan ere, albiste bihurtzeko gertaerak jendearentzako interesa izan behar du, edo ezohikoa den zerbait izan, edo... Ezaguna da esaera “zakurrak gizaki bati koska egitea” ez da albistea, alderantziz, hots, “gizakiak zakur bati koska egitea”, bai. Dena den, aspaldian berririk ez duten albisteak saltzen dizkigute kazetariak, eta benetako berri asko ezkutuan geratzen dira, jasotzen dituenak interesik ez duelako..., baina hori beste kontu bat da.

Prentsa-albistea idazteko orduan kontuan hartu behar dugun legea bost W-koa da; hau da, kazetariak honako galderei erantzunez hasi behar du albistea: *Who*, nork? *What*, zer? *When*, noiz? *Where*, non? eta *Why*, zergatik? Ondoren, beste datu batzuk azalduko ditu egunkariko orrian utzitako tokia bete arte. Era berean, informazioaren antolaketak buruz beherako piramidearen egiturari jarraitzen dio, hau da, informazio garrantzitsuenak hasieran eta kendu ahal diren datuak ondoren (hasieran, kazeten maketazio-arduradunek moztu ahal zituzten albisteen azken pasarteak, informazio-gakoa galdu gabe, egitura berezi horri esker. Gaur, behar ez den arren, egitura hori erabiltzen jarraitzen dute kazetariak).

Irratian, berriz, eta une oro albisteari buruzko datu berriak heltzen direlako, azken datua izango da beti berriaren abiapuntua; baina, entzule guztiek hasiera-hasieratik jarraitzerik ez dutenez, datu berriak eman ahala, egokia izaten da aurretik esandako datu batzuk berreskuratzea edo arestian emandako informazioa berriro azaltzea, hau da, informazio erredundantea eskaintzea, entzuleak informazioarik gal ez dezan. Horregatik, oso egokia izan daiteke honako egitura honi jarraitzea:

1. SARRERA EDO HASIERA: azken orduko datuak (informazio berriak) azalduko ditu kazetariak. Irrati-albistea oso lotuta dago gaurkotasunari. Izan ere, batzuetan azken datua ez da funtsezkoa, baina horretara heltzeko aukera emango digu.
2. W galderei erantzun ahal dio kazetariak, baina ez da beharrezkoa 5 W-ri erantzutea.
3. DATU ERREDUNDANTEAK eskainiko ditu ondoren, DATU BERRI batek jarraituko die horiei.
4. Eta horrela amaitu arte: DATU ERREDUNDANTEAK + DATU BERRIAK...
5. AMAIERA. Berriz ere, aipaturiko DATURIK GARRANTZITSUENAK (2/3 W) laburbilduko ditu, entzuleak albistea osotasunean jaso dezan.

- Hona hemen Euskadi Irratian grabaturiko albiste batek nola jarraitzen dion egitura horri:

1. AZKEN ORDUKO DATUA: egoera atentatuaren ondorioz, segurtasun neurriak.

Saudi Arabian tentsio handia dago larunbat gaueko atentatuaren ondorioz. Saudi Arabiako gobernuak segurtasun-neurri zorrotzak ezarri ditu atentatu gehiagoren beldurrez. La Meka hiri santuan lau mila eta seiehun (4.600) polizia atera ditu kalera. Ramadana amaitu bitartean atentatu gehiago gerta daitezkeela uste du Riad-eko gobernuak.

2. Era berean 3 W galderei erantzun die kazetariak lehenengo pasarte horretan: NON? Saudi Arabian; ZER? Tentsio-egoera/segurtasun-neurriak; NOIZ?: Ramadana amaitu bitartean.

3. Lehenengo pasarte honetan ere DATU ZAHAR BAT edo AURREKO ALBISTE bat ere aipatzen da: atentatu bat izan dela, alegia. Hori ere berreskuratzen du bigarren pasartean, hau da, datu berriak eman eta gero, INFORMAZIO ERREDUNDANTEA (AURRETIK EMANDAKOA) eskaintzen du kazetariak, entzuleak albiste osoa jaso dezan:

Larunbat gaueko atentatuan, hamazazpi pertsona hil eta ehun eta hogeita bi (122) **gertatu ziren** zauriturik. Bonba-autoa lehertu baino egun bat lehenago, atentatu bezperan, Estatu Batuek atera egin zituzten bertatik bere diplomatiko eta enbaxadako langile guztiak.

(Euskadi Irratia, 2003ko azaroaren 10ean).

- Ikus dezagun antzeko eskemari jarraitzen dion honako adibide hau:

1. ALBISTE BERRI BATI SARRERA, 3 W-ri erantzunez: Zer? Noiz? eta Non?

Hemen, Euskal Herrian, **istripu larria gaur goizean, Nafarroan**. (ZER/NOIZ/NON)

2. AZKENENGO DATUAK eta DATU ERREDUNDANTEAK

Bi pertsona hil dira Tuteran, **goizeko seietan izan den ezbeharrean**. Hil direnak, bata Cascante herrian bizi zen magrebiarra, eta bestea Zaragozako bizilaguna dira.

3. DATU ERREDUNDANTEA: entzule berriei zuzenduta, aurreko informazio bat berreskuratzen da.

Gogora dezagun bi kotxek jo dutela elkar aurrez aurre, Tuteran eta Cintruénigo arteko errepidean.

- Honako honetan, eskema pixka bat aldatzen den arren, antzekoa da: DATU BERRIA (gaur erabaki garrantzitsua Itoizko urtegiaren inguruan) eman eta gero, AURRETIKO DATUA (Nafarroako Gobernuak legean egin duen aldaketa) eta ALBISTEAREN MAMIA ERREPIKATU + DATU BERRIA (erabakiko du Estrasburgoko tribunalak+ noiz gertatuko den).

(...) Izan ere, Itoizko urtegiarentzat gaur erabaki garrantzitsua etor daiteke bertatik. Estrasburgoko giza eskubideen epaitegiak erabaki behar du azkenean Itoizko urtegia behar bezala egiten ari diren ala ez. Itoizen aurkako Koordinakundeak bere garaian esan zuen ez dela zilegi Nafarroako Gobernuak egin duena egitea, alegia, lege bat aldatzea epaitegi baten erabakia ez betetzeko. Hori zuzena den ala ez, horixe erabaki behar du Estrasburgoko tribunalak. Arratsaldeko ordu biak inguru espero dugu epaia (...).

(Euskadi Irratian grabatuta, 2004ko apirilaren 27an)

Irratiko albistean, protagonisten eta lekukoen hitzak edo zitak sartu ahal ditu kazetariak. Testuan zehar idatzirik sartzeaz gain —aurreko atalean esan bezala, ez dugu estilo zuzena erabiliko—, egilearen hitzak ere entzungai jarri ahal ditu. Ordenagailuei esker, ez dago bat ere eragozpenik horiek (soinuak) testuan sartzeko; hala ere, albistearen gidoian ere azalduko ditugu, maiuskulaz eta bereizita. Ahal badugu, adierazpenen hasiera- eta amaiera-hitzak idatziko ditugu, baita iraupena ere. Adibidez:

ESAT.: (...) protestaldiaren zergatiak azaltzen dizkigu Peio Aristi ikasleen ordezkariak:

KORTEA (PEIO ARISTI): Lanbide Heziketan oraindik oso urruti gaude...

... euskaraz ikasteko eskubidea bermatu arte. (16")

ESAT.: Euskaraz ikasteko eskubidea aldarrikatzeko hainbat ekitaldi antolatu dituzte ikasleek (...)

Albistearen barruan ez ezik, gidoian ere —editorearen pautan edo buletinaren gidoi literarioan— korte horiek azalduko ditu kazetariak, baita teknikoari noiz sartu azaldu ere (albistegi nagusietan, kontrolari emandako pautan).

b) Gaurkotasunari lotuta

Esan bezala, irriti-diskurtsoa oso loturik dago gaurkotasunari. Hori bera gertatzen da bereziki albistearekin. Metafora bat erabiliko dugu gaurkotasunarekiko lotura azaltzeko: imajina dezagun albisteak direla kazetariak arrantzatu behar dituzten arrainak. Prentsan argitaratutakoak lirake arrandegian dauden arrainak, hau da, bart edo goiz-goizaldean arrantzatuak; irratikoak, aldiz, itsasotik harrapatu berriak lirake, oraindik itsas-ontzian edo kainabera daudenak fresko-freskoak. Horregatik, irratian datu okerrak edo zehazgabeak eskaintzen dira batzuetan, informazioa heldu ahala zuzentzen diren informazioak, hain zuzen ere.

Imajina dezagun gure herriko alkateak prentsaurreko batera deitzen gaituela aurtengo aurrekontuak aurkezteko, baita udalerrian egingo diren azpiegitura-lanak iragartzeko ere. Agerpena goizeko 10etan izango da, eta hori, prentsaurrekoan aurkeztea albiste da, urtean behin egiten baita aurrekontuen azalpena.

Goizeko 9etako albistegian, horixe izan daiteke albiste: alkateak prentsaurrekoan udal-aurrekontuak aurkeztuko dituela, alegia. Hurrengo albistegian, 10etan, berriz, albiste litzateke ea ekitaldia hasi den ala berandu dabilzan (alkatea agertu den ala ez, zinegotziak lagunduta ala bakarrik...). Hori ez badaki, baieztatu ez badu, esatariak ezin du esan “hasi dela”, baizik eta “hastear dagoela” edo “hastekotan da...”, badaezpada.

Adibideari jarraituz, eman dezagun alkateak aurrekontuak eta egin beharreko lanak aurkeztu dituela... Hortik aurrera, hori da albiste, hots, dirua zertan gastatu den, besterik gertatu ezean (esaterako, udal-langileen protesta-ekitaldi bat edo...), baita horren inguruan, gainerako politikariek —oposiziokoek— edo hiritarrek dituzten iritzia. Halaber, kazetariak arlo bakoitzari buruzko informazio gehiago landu ahal du eta, prentsaurrekoa goizean albiste baten ere, ez litzateke eguerdiko berria izango. Inolaz ere eguerdian ez genuke albiste hasiko: “Gaur goizean alkateak udal-aurrekontuak aurkeztu ditu prentsa aurrean...” Datu hori, berriz, informazioaren garapenean eman beharko da, baina ez da hasiera-puntua, datu “zaharra” baita.

Hori da, hain zuzen, ikasleei asko kostatzen zaiena: albiste zein den bereiztea. Ikus ditzagun adibide hauek; honela hasi zuten ikasle bik albiste bera:

Euskal Herriko Aizkolari Txapelketako kanporaketa egin zen atzo Etxarri Aranatzan (...)

Euskal Herriko Aizkolari txapelketarako kanporaketaren ondoren sei aizkolarik hartuko dute parte Donezteben jokatu den finalean (...)

Hirugarren bat era zehatzagoaz hasi zen, batez ere kontuan hartuta Olasagastiren kanporaketa ustekabea izan zela. Egokiagoa, beraz, honako hau:

Euskal Herriko Aizkolari Txapelketako finala hilaren 26an jokatu da Donezteben, eta bertan ez da Joxemari Olasagasti egongo. Izan ere, atzo Etxarri Aranatzeko kanporaketan, Olasagasti ez baitzen lehenengo seien artean sailkatu.

(Ikasleen lanak, 2003/4 ikasturtean)

Lehenengo adibidean, *atzo* izenondoak datu hori zaharra dela agerian uzteaz gain, argi dago hor ez dagoela berritasunik. Kanporaketa egin eta gero, albiste, informazio berria, bigarren adibidean azalduakoa da, kopuruarekin batera izenak ere azaltzen baditu kazetariak.

c) *Prentsa-albiste, irrati-albiste*

Egunkariak informazio-iturri gisa erabili ohi dira irratietan, telebistak, Internet edo gainerako irratia erabiltzen diren moduan. Era berean, kontuan hartu behar da irrati-albiste prentsa idatziko berriari oinarritu dela, prentsakoa izan baita irrati-generoaren erreferentea. Horrek ez du esan nahi, ordea, irrati-albisteak egunkarietako berrietatik sortu behar direnik edo irrati-idazketa prentsaren idazketaren moldaketa besterik ez denik.

Gutxitan, aldiz, albiste bera ematen da, eta idatzizko testua ahozkoari moldatzeaz gain, informazioa ere irratian esateko moduan antolatu behar da, baita datu-metaketa baztertu ere (gehiago jakin edo gaian sakondu nahi duenak beti izango du hurrengo eguneko egunkarian irakurtzeko aukera), entzuleak ezin izango baititu oroimenean gorde.

Atal honetan, prentsa- eta irrati-albisteen arteko antzak eta desberdintasunak daudela kontuan hartuta, hurrengo adibidearen bidez prentsan agertutako albiste baten moldaketa proposatzen dugu. Ikasleek egin zuten aurretik, eta lan horretan oinarrituko gara zalan-tza edo oker batzuk argitzeko.

Albiste *Berria* egunkaritik hartu genuen:

Herrialde pobreetan minutuan andre bat hiltzen da erditzean

OMEk dio heriotza horietako asko saihesta daitezkeela osasun arloko beharginak hobeto prestatuta

Ainara Argoitia – Donostia

OME Osasunerako Mundu Erakundeak amen heriotza-tasaren gaineko txostena aurkeztu zuen atzo, Genevan. Zenbakien atzean jarri dio izenburua, «garatzeko bidean dauden herrialdeetan», minutuan emakume bat hiltzen dela haurraz erditzean. Andre horien beharrak aztertu dituzte OMEk eta Arrisku Barik Ama Izateko Batasunak, txostenean.

Berriz ere, datu larriak argitaratu dituzte. Horien arabera, urtero, zortzi milioi emakumek arazoak izaten dituzte haurdunaldi denboran, eta haietatik milioi erdi inguru erditzean hiltzen dira. «Datua bera larria da, baina are larriagoa da arazo horietako asko erraz saihesteko modukoak direla jakinda», dio horren inguruan txostenak. Kasu gehienetan, odol-jarioen, infekzioen, asaldura hipertentsioen, abortu arriskutsu baten edo traba askoko erditze baten ondorioz hiltzen dira emakumeak. Hala ere, arazo horiek urteetan irautearen arrazoia bat beste bat dela diote; «Osasun-laguntzarik eza edota kalitate eskaseko laguntza». Zentzu horretan, beharrak askotarikoak direla dio. Larriena, baina, emakumeen heriotza-kausen erregistrorik ez egotea dela nabarmendu du. OMEk uste du ama izatean hiltzen diren emakumeen erdiak soilik zenbatzen direla gaur, «garatzeko bidean dauden herrialdeetan». Are gehiago, 62

herrialdeetan ez dute amen heriotza-tasaren inguruko daturik. «Emakumeen heriotzak zenbatzen ez badira, ematen du ez dagoela arazorik. Izurri isil bat da», salatu dute txostenaren egileek. Beste behar batzuk ere identifikatu dituzte, hala ere. OMEk dio herrialde pobreetan emagin gisa aritzen diren andreen prestakuntza ez dela ona, eta horregatik, zaila dela amek arazorik ez izatea, erditzean zein umea izan ostean. Herrialde industrializatueta sanitare-iragazle tekniko titulua behar da emagin izateko.

Mendebaldeko herrietako eta «garatzeko bidean dauden herrietako» errealtateak, baina, «guztiz ezberdinak» dira horretan ere. «Garatzeko bidean» diren zenbait eskualdetan, esate baterako, hamasei emakumetik bat hiltzen da erditzean, gehienetan osasun-laguntzarik jaso ez duelako. Herrialde industrializatueta, aldiz, 2.500 emakumetik bat hiltzen da. Zentzu horretan, daturik larrienak Saharaz hegoaldeko Afrikakoak eta Asia erdialdekoak dira. Horren harira dio haurdunaldi denboran hiltzeko arriskua ehun aldiz handiagoa dela herrialde pobreetan.

Milurteko erronkak

«Onartezina da emakumeen erditzen hiltzea. Heriotza horiek saihesta daitezke, baita herrialde pobreenetan ere. Ahalegin bat egin behar dugu eta elkarlana sustatu, ez dadin emakume gehiago hil», dio. Munduko herrialde gehienek 2000. urteko Milurteko Goi Bileran hitzartutako helburuak betetzeko konpromisoa agertu dute. Besteak beste, amen heriotza-tasa hiru laurden murrizteko adostu dira. Horren inguruan, OMEk eta Arrisku Barik Ama Izateko Batasunak esan dute konpromisoak betetzeko unea iritsi dela. «Nazioarteari dagokio munduko herri aberatsen eta pobreen arteko leizea murriztea», gehitu du.

Asmo horrekin, kanpaina berri bat abiatu zuen atzo OMEk. «Garatzeko bidean dauden herrietan» osasun arloan lanean dihardutenak prestatu nahi ditu, eta bereziki emaginak. Zeregin horretarako, baina, 10 milioi dolar beharko dituela iragarri du. Diru hori prestakuntzarako ez ezik, pertsona horien jarraipena egiteko ere erabiliko dute. 20 herritan hasiko dira lanean.

(Berria, 2004ko irailaren 20an)

Izenburuan esaten digu kazetariak bere ustez zein den albiste nagusia: “Herrialde pobreetan minutuan andre bat hiltzen da erditzean”, baita azpitituluan dioena ere: “OMEk dio heriotza horietako asko saihesta daitezkeela osasun arloko beharginak hobeto prestatuta”. Batetik edo bestetik abiatu ahal ziren ikasleak, baina batek hasiera hau aukeratu zuen:

OMEk, Osasunerako Munduko Erakundeak, eta Arrisku Barik Ama Izateko Batasunak amen heriotzaren tasaren gaineko txosten bat prestatu dute. (...) (*)

OMEk txosten asko aurkezten dituela kontuan hartuta, badirudi hori ez dela albiste edo informazio nagusia: izan ere, txosten bat objektu orokorra da; zehatza, berriz, horren edukia litzateke, eta horretatik (esaten denetik) abiatu behar dugu informazioa lantzeko.

Beste batzuek, berriz, testuan zehar agertzen den datu berria azpimarratu zuten albistearen hasieran, alegia: OMEk abian jarriko zuen kanpaina,

Osasunerako Mundu Erakundeak amen heriotza-tasaren **gaineke txostena aurkeztu ostean**, kanpaina berri bat abiatu berri du. (...)

...

Gaur hasi da Osasunerako Mundu Erakundeak abiatutako kanpaina amen heriotza tasa gutxitzeko edo saihesteko, erditzean. Horretarako garatutako herrietan emaginak prestatuko dituzte, **20 herritan lan egin dezaten** (...)

...

Osasunerako Mundu Erakundeak herrialde pobreetan osasun arloan lanean diharduenak, eta bereziki emaginak, prestatzeko kanpaina abian jarri du, Arrisku Barik Ama Izateko Batasunarekin batera Genevan aurkeztutako amen heriotza-tasa handiaren inguruko **txostena ezagutu ondoren**. (...)

Zilegi da datu horretatik hastea, baina ez aurretik idatzitako adibideetan bezala, horietan ematen diren datuak ez baitira oso zehatzak: kanpaina ez da abian jarri txostena aurkeztu ostean (agian kronologikoki bai), eta 20 herritan hasiko dira lanean emagin horiek, baina ez da hori kanpainaren helburua, hirugarren munduko emakumeentzako osasun-baliabideak hobetzea baizik.

Hona hemen gure proposamena —ez da aukera bakarra—. Egunkariko kaze-taria abiatu zen informazio beretik abiatuko gara irrati-albiste idazteko orduan:

TXOSTENAREN DATU LARRIA (ZER) + NORK (OME-K ETA AMA...) + NOIZ (ATZO...)

Minutuan emakume bat hiltzen da haurraz erditzean, garatzeko bidean dauden herrialdeetan Osasuneko Mundu Erakundeak eta Arrisku Barik Ama Izateko Batasunak atzo Genevan aurkeztutako txostenaren arabera. Datu larria, baina are larriagoa, gainera, kontuan hartuta horietako heriotza asko erraz saihesteko modukoak direla.

DATU BERRIA (ZERGATIK HILTZEN) + NON (HERRI POBREETAN) + IRTENBIDEA (KANPAINA)

Odoljarioen, infekzioen, asaldura hipertentsioen, abortu arriskutsu baten edo traba askoko erditze baten ondorioz hiltzen dira emakumeak herrialde pobreetan, hori dio txostenak. Izan ere, urtero, zortzi milioi emakumek arazoak izaten dituzte

haurdunaldian, eta horietako milioi erdi inguru hiltzen dira erditzean. Garatzeko bidean diren zenbait eskualdetan, hamasei emakumetik bat hiltzen da erditzean; herrialde industrializatuetan, aldiz, bi mila eta bostehunetik bat. Daturik larrienak Saharaz hegoaldeko Afrikakoak eta Asia erdialdekoak dira.

Aipatu bezala, arazo horiek guztiak konponduko lirateke, ordea, emakumeen osasunaz arduratzen direnak, emaginak bereziki, ondo prestatuta izanez gero. Hori dela eta, kanpaina berri bat abiatu zuen Osasun Erakundeak atzo. Zeregin horretarako, 10 milioi dolar beharko dituela iragarri du. Diru hori prestakuntzarako ez ezik, hezituriko profesionalen jarraipena egiteko ere erabiliko dute. Kanpaina horrekin, gauzatzen hasiko da bi milagarren urtean Milurteko Goi Bileran munduko herrialde gehienek hartu zuten konpromisoa: amen heriotza hiru laurden murriztea.

1.2. IRRATI-KRONIKA

Informazio-generoa den arren, albisteak baino askeagoa da kronika, informazioa tratatzeko orduan. Kronika-egileak ikusi duen gertaera baten kontakizuna eskaintzen dio entzuleari, gertaeraren lekuko zuzena izan delako. Ikuspegi subjektiboa agerian dagoen arren, ez du iritzirik ematen, ez du iruzkinik egiten, baina lehenengo pertsona hitz egin dezake. Horretaz gain, kronika-egileen izena ere ezagutzen da, normalean “sinatu” egiten baitu kronika-egileak, eta izen-abizenek aurkezten du irratsaioaren gidoiak. Gaiaren arabera, baditugu kirol-kronikak, korrespontsalen kronika, kronika soziala, kronika arrosa, kronika beltza...

AURKEZLEA: Iñaki Guridi, non zaude?

KRONIKA-EGILEA: Leioako unibertsitatean jarraitzen dugu, baina hemen dena ez da ikastea izaten, dena kafetegia ez da. Gauza osasuntsuak egiteko aukerak ere badaude, eta hori eskaintzen da, besteak beste, ireki berri eta inauguratu berri den eraikin handi batean. Polikiroldegi erraldoia badago hemen, Leioako Campusari pega-pega eginda, eta inauguratu berri da eta hau ezagutzera etorri gara, eta ezagutzen lagunduko digu...

Euskadi Irratia, 05-02-25

1.3. ERREPORTAJEA

Informazio-generorik askeena da erreportajea. Gaurkotasunari loturiko giza interesa duen gertaera bat azaltzen da. Erreportajearen ezaugarriak aipagarrienak estilo zuzena eta askatasuna dira; izan ere, bai gaiari zein trataerari dagokienez, idazleak askatasunaz jokatzeko aukera du. Iraupenari dagokionez, 2 eta 5 minutuko tarteak izan ohi dira erreportajea, gaiaren interesaren eta baliabideen erabileraren —erritmoaren— arabera (denboraren pertzepzioa oso subjektiboa izaten da irratian; eta luzeegia gerta daiteke bi minutu inguruko erreportaje aspergarria, eta, berriz, oso arina hamar minutu irautean duen tarte interesgarria).

Era berean, erreportaje batean, gertaerari buruzko ikuspegi edo ikuspuntu ugari eskaini ahal dira, eta horregatik aurretik egindako dokumentazio-lanean eta datu-metaketan oinarritzen da. Beraz, muntaketa-lana ezinbestekoa da eta, gainera, funtsezkoa, emaitza ona izan dadin.

Gidoiari dagokionez, ez dago eskema itxirik, eta baliabideen erabilera onartzen du taxuerak: musika hondoan edo tartekatuta, hotsak edo efektuak, isiltasuna eta, nola ez, hitza. Narratzaileak ordena kronologikoan edo beste ordena baten arabera azal dezake gertaera, edo protagonistek azaldu, edo lekukoek... edo guztiok batera.

Hasiera on batek entzulearen arreta erakarri behar du. Irakasle batek behin proposatu zuen hasteko oso deigarria den esaldi bat erabiltzea. Adibidez:

ESAT.1: (OIHUKA) Butano!! Butano!!!

ESAT.2.: (OIHUKA ETA LOGURA ADIERAZIZ). Bat, lehenengo ezkerre!!!

ESAT.3: Goizeko bederatzia dira. Jose Antoniok bi ordu daramatza lanean. Euria ari du. Santo Domingotik etorri zen duela hamar urte. Hamar urte luze horietan, ez ditu etxeak ikusi...

Beste hasiera egokia izan daiteke gaiari loturiko abesti bat, hotsez beteriko eszena bat... hau da, soinu- edo irrati-baliabideez baliatuta daiteke kazetaria, eta ez hitzez soilik, erreportajea hasteko orduan.

Guk, hemen, euskarazko barnetegiari buruzko erreportaje bat proposatzen dizuegu, baita horren gidoia ere. Aurretik, bertan parte hartzen duten soinu-baliabideak zehazten dira, baita zein euskarritan grabatu diren ere.

ERREPORTAJE BATEN GIDOIA

Izenburua: egun batean euskaltegian.

Iraupena: 5'

Esatari 2: ESAT.1: emakumezkoa.

ESAT.2: gizonezkoa.

Soinu-iturriak:

MINIDISK-1: IKASLEEN INKESTAK (15")

MINIDISK-2: JANTOKIKO GRABAKETAK (gosaria – bazkaria)

ESKOLA BAT (ordubete)

CD1: BALDINTZAK ETA SUBJUNTIBOAK...

CD2: GUK EUSKARAZ (URKO)

CD3: GOZATEGI ANAIK: EMOIZTAZUZ MUSUTXUEK...

00':00" **KONTROLA: CD-2 LP (15') ETA LAGUNTZEN ESAT. 1 AMAITU ARTE**

00':15" **ESAT.1:** Guk euskaraz, zuk zergatik ez? Horixe bera galdetu zioten beren buruari Zornotzako barnetegian dauden ikasleek. Eta euskara ikasteari ekin zioten. Dagoeneko, seigarren mailan daude... Eta, asko kostata bada ere, esnatzen direnetik oheratu bitartean euskaraz ari dira, eta horrela emango dute urte erdia, euskaldun osoak izan arte.

ESAT.2: Haiekin bizi gara egun batez barnetegian. Lehenengo pertsona ezagutu nahi izan dugu esperientzia. Ez da erraza izango, baina bost minututan azaltzen saiatuko gara.

00':35" **KONTROLA: M.D.2 TRAC-1 (JANTOKIKO ZARATA) LP (5'') ETA LAGUNTZEN INKESTA OSOAN ZEHAZ.**

00':40" **ESAT.1:** Goizeko zortzi t'erdia dira. Ikasle gehienak gosaltzen ari dira. Gubxi geratu dira ohean, eta horiek ere esnatuko dira laster. Eskolak bederatzi t'erdietan hasten dira, eta puntu-puntu egoten dira guztiak ikasgelan.

ESAT.2: Irakasleak ez dauden arren, euskaraz ari dira guztiak txintxo-txintxo. Ez da erdararik aditzen.

00':45" **KONTROLA: M.D.1 TRAC-1 (MIKEL)**

Ez pentsa, zuek zaudetelako...

... txipa aldatzea gogorra zaigu. (25'')

01':05" **KONTROLA: M.D.1 TRAC-2 (MARIASUN)**

Batzuetan ez zara konturatzen ze hizkuntzaz ari zaren...

... Amak deitu zidanean, oso arraro egin zitzaidan erdaraz egitea. (20'')

01':25" **ESAT.1:** Serio hartzen dute ikasleek euskaraz hitz egiteko beharra. Frogatu dugunez, tranpak ez egiten saiatzen dira, baina batzuetan ateratzen zaie esaldiren bat gaztelaniaz.

ESAT.2: Txintxo-txintxo gosaldutute; eta, segituan, eskoletara. Hiru taldetan banatzen dira orain. Batzuek gramatika lantzen dute lehenengo orduan; beste batzuek, berriz, mintzamina, ahoko adierazpena, eta ulermen; eta hirugarren batzuek, aditzak.

01':35" **KONTROLA: CD-1 (ESTRIBILLOA) LP (20'') ETA AMAITU**

01':55" **ESAT.1:** Talde guztiak hiru atletatik pasatzen dira, baina tartean badaude kafea hartzeko edo zigarrotxo bat erretzeko momentu batzuk. Horietan ere mintzamina lantzen dutela dio irakasleak. Eta hori da, hain zuzen ere, barnetegiak eskaintzen duen berezitasuna, eskalategi irekien aldean.

02':02" **KONTROLA: M.D.1 TRAC-3 (IRAKASLEA)**

Horixe da, hain zuzen ere, hemen eskaintzen duguna, euskaraz bizitzeko...

... Euskaltegitik atera eta etxera edo lanera doaz, eta erdaraz egiten dute. (23'')

02':25" **KONTROLA: M.D.2 TRAC-1 (JANTOKIKO ZARATA) LP (5'') ETA AMAITU**

02':30" **ESAT.2:** Eskolak amaitu eta jatera doaz. Gaur porrusalda, bakailaoa eta natillak daude. Ez da menu makala, ezta?

ESAT.1: Goxoa benetan! Hori esan digute ikasleek, oso ondo jaten dutela aitortzen digute, eta horrexegatik bakarrik animatzen dute jendea hona etortzera.

02:35" KONTROLA: CD-1 (ESTRIBILLOA) LP (20') ETA AMAITU

02:55" ESAT.2: Arratsaldean tailerrak daude. Siesta laburtzua egin eta gero, tailer ezberdinetan parte hartzen dute ikasleek: dantza, esku-lanak, literatura... Bakoitzak aukeratu ahal du gustuko duena.

ESAT.1: Sei t'erdietan amaitzen dira tailerrak. Hortik aurrera norberak planifika dezake atsedenaldia nahi duen moduan.

03:03" KONTROLA: M.D.1 TRAC-4 (MAITE)

Hortik eta afaldu arte, normalean ingurutik paseatzera joaten gara...

... talde gehienetan euskaraz egiten da. (22")

03:25" KONTROLA: M.D.1 TRAC-5 (ENEKO)

Lagunak egiten dira, eta batzuetan zaila da sentitzen duzuna euskaraz esatea...

... Nik lagunei deitzen diet gaztelaniaz egin ahal izateko. Baina ez esan Ixabeli. (24")

03:49" ESAT.2: Nik banuen zalantza bat: ligatzen da barnetegietan?

03:50" KONTROLA: CD-3 (Emoizatzuz...) LP (10') ETA LAGUNTZEN ERANTZUNAK

DAUDEN BITARTEAN

04:00" KONTROLA: M.D.1 TRAC-6 (HARITZ)

Ez nekien euskaraz hainbeste ligatzen zenik...

... eta laguntzeko eskatzen diozu neska bati.. (21")

04:21" KONTROLA: M.D.1 TRAC-7 (ZURINE)

Ez dakit nik...,

...batzuetan zer esan ez dakizu-eta. (16")

04:37" ESAT.1: Afaldu eta gero, normalean ez dira ateratzen; hurrengo egunean oso goiz esnatu behar dira eta. Batzuek telebista ikusten dute, baina gehienek hurrengo egunerako dituzten etxeko lanak amaitzen dituzte, edo errepaso bat ematen diote ikasitakoari, edo irakurtzen dute..., oheratu baino lehen.

ESAT.2: Eta ohean?

ESAT.1: Hori ez digute kontatu. Baina, badakizu, hizkuntzak ere ikasten dira...

ESAT.2: Hor utziko dugu, badaezpada.

ESAT.1: Bihar berriz arituko dira egun osoan euskaraz... Eta horrela ostiralera bitartean. Barikuetan etxera joan ohi dira. Gehienak erdaraz arituko dira asteburuan zehar, baina saiatzen dira euskaraz jarraitzen... Baina zaila da, lagunaren arteko ohiturak aldatzea eskatzen baitu askotan...

04:50" KONTROLA: CD-2 LP (10") ETA AMAITU

1.4. ALBISTE-BULETINA

Albiste-buletina 3-5 minutu irauten duen albistegi laburra dugu. Orduro eman ohi da irrati gehienetan —ordu puntuetan edo orduerdiko tarteetan—, eta oro har esatari bakarrak —batzuetan, bik— irakurtzen du.

Buletinetan, aurretik garatutako edo ondoren sakonduko diren albisteei buruzko azken datuak azaldu ohi dira, eta albistegiak egiten dituen kazetari-taldeak berak idazten ditu. Orduz ordu, gaurkotasunari, azken orduko datuari, egokitu behar zaio informazioa buletineta; behar baino gehiagotan, berriz, informazio berdina errepikatu egiten dute kazetariak buletin guztietan, moldaketa gutxi sartuta (gerta liteke, albiste batzuk buletin batean “sartu” eta hurrengoan “irtetea”, aldaketak izan direlako itxura emateko...).

Berriak antolatzeko orduan, azken unean gertatutakoa —gaurkotasunaren arabera, beraz— lehenezten da, aurretik esandakoen gainean. Dena den, eta esandakoa errepikatzen dugula jakin arren, ez dugu ahaztu behar beti entzulea kokatu behar dugula eta, gutxienez, datu berria eman eta gero, gertaeraren laburpen bat egin. Albistea jarraitu duen kazetariak ez du ezer “jakintzat” eman behar, orduro albistea eman izanak ez baitu esan nahi entzuleak guztietan aditu duenik (egunean zehar entzuleak “joan-etorrian” dabilta: batzuek sintonizatu eta beste batzuek, ordea, une horretan itzaltzen dute irratia...).

Oso albiste ezberdinak azaltzen dira buletin batean, eta hala ere, kontakizun jarraitua edo koherentea lortzen du egileak. Horretarako, funtsezkoak dira albiste batetik edo gai batetik bestera “josteko” erabiltzen dituen trantsizioak. Hurrengo bi orrialdeetan eskaintzen dugun adibidean azpimarratu ditugu trantsizio horiek; batzuetan esaldi bat, beste batzuetan hitz bat besterik ez da behar lekuz, denboraz edo gaiez aldatzeko.

Buletinaren aldaera nagusi bi ditugu: albiste-aurrerapena eta albiste-laburpena.

- **Albiste-aurrerapena** normalean eguerdiko edo gaueko albistegi nagusiaren aurreko orduan eskaini ohi da, eta horretan garatuko diren albiste garrantzitsuenak eskaintzen dira, laburtuta bada ere. Esatari batek gidatuta, berak bakarrik irakurri ahal ditu berriak edo, irrati handiagotetan bereziki, kazetariei laburtzeko eskatu.
- **Albiste-laburpena**, berriz, albistegi nagusiaren ondoren eskaini ohi da, eta horretan garaturiko berri inportanteenak laburtzen dituzte kazetariak.

Gidoiari dagokionez, albisteen testuen gainetik (gidoi literarioa), ohar teknikoak —korteak, konexioak...— zehazten dira. Buletinen ekoizpena eguneroko errutinetan sartzan denez, ez zaio teknikoari horren gidoi zehatzik ematen, baina oso komenigarria izaten da sartuko diren grabaketen edo egin beharreko konexioen zerrenda ematea, saioa hasi aurretik.

Era berean, eta ez nahasteko, ohitura ona da buletin en albisteak antolatu eta zenbatzea agertuko diren ordenan.

Hurrengo orrialdean informazio-buletin baten adibidea dugu, Euskadi Irratitik grabatuta:

ALBISTEGIETAKO SARRERA-KARETA

Gabon guztioi. Goizaldeko ordu bata da.

Mundu guztian zehar Juan Pablo Bigarrenaren aldeko mezak eta otoitzak ari dira nagusitzen **azken ordu hauetan**; Amerikako Estatu Batuetan, Mexikon edo Cracovian adibide batzuk jartzeagatik. Azken hiri horretan izendatu zuten artzapezpiku Karol Wojtila, eta jende asko bildu da bertako gotzaitegiaren aurrean errezoan.

Munduko beste tokietan ez ezik, Vatikanon bertan ere jendetza handia dago. Iluntze partean San Pedro plazan berrogeita hamar bat mila lagun zeudela esan du poliziak, guztiak zer gertatuko zain, heriotzaren notizia noiz iritsiko zain. Une honetan, jendea errezoan ari da, kandelak piztuta eta isilean. Momentuz, hala ere, ez dago nobedaderik. Vatikanotik azken mediku-partearen arabera, arnasa hartzeko arazoak eta giltzurrunetako infekzioa izan dira azken orduetan Aita Santuaren osasuna okertzea ekarri dutenak. Esan bezala, zain dago Vatikanoko bikarioak esan baitu Jainkoak gaur gabean irekiko dizkiola Zeruko ateak Aita Santuari. Eta bien bitartean, haren ordezkotza prestatzeko lanetan ari dira kardinalak eta gotzainak Erroman. Orain gutxi heldu da Vatikanora Joseph Ratzinger kardinala. Vatikanoko estatuko zuzendaritza une honetan bi pertsonaren esku baitago: bat bera da, eta bestea, Camarlengo, edo Eduardo Martinez espainiarrak betetzen duen kargua momentu honetan.

Hori da momentu honetako gai nagusia, baina beste gai batzuk ere baditu aktualitateak, eta, etxera etorri, politika gaietan aipatu behar dugu Auzitegi Konstituzionalak Aukera Guztiak hautesle-elkartearen zerrendak atzera bota ondoren, Euskal Herrialdeetako Alderdi Komunistak bere zerrendak eskaini dituela haiek zeukaten egitasmoa kanpainan defendatzeko. Herritarren aukera izan dezaten demokraziaren eta eskubide zibil eta politikoen aldeko boza emateko. Entzun Nekane Erauskin hautagaia:

KORTEA: (Hiru herrialdeetako jendetzari...
 Eredut baten alde bozkatzeko).

Aukera Guztiak hautesle-elkartek haserre hartu du Konstituzionalak euren egitasmoa zapuztu izana, baina aldi berean pozik agertu dira alderdi komunistak lekukoa hartu duelako. Batasunak ere Mahai Nazionala elkartu zuen atzo iluntzean, eta baseekin aztertuko dute auzia, apirilaren 17ko hauteskundeetan botoa norentzat eskatu beharra daukatelako. Erabakia gaur, hilaren 2an, jakinaraziko dute ziurrenik, baina, Arnaldo Otegi esan du oso begi onez hartu dutela Euskal Herrialdeetako Alderdi Komunistak eman duen pausoa.

Jarraian, ekonomi gaia, beste behin ere petrolioaren prezioak gora egin duelako. Errekor berria jarri du gaur Texasko petrolio-upelak eta saioa amaitzerako berrogeita hamazazpi dola eta hogeita zazpi zentabotan kotizatu da, saioan zehar, hala ere, berrogeita zazpi dolar eta hirurogeita hamar zentaboraino iritsi da. Gasolinaren prezioa ere igo egin da, eta neurri batean horrek ekarri du petrolio-upelaren garestitzea ere.

Eta kiroletan, pilota-kontuak aipatu behar ditugu. Duela ordu batzuk, ostiral gauez, hasi da eskuko buruz buruko pilota-txapelketa Amurrion. Lehen mailako txapelketako bi aurreneko protagonistak Juantxo Koka eta Aritz Berraondo izan dira. **Partida duela ordu erdi inguru amaitu da** eta Kokak irabazi du: hogeita bi eta hamazazpi. Partida horren aurretik, bigarren mailakoa jokatu dute Albizuk eta Pinedok, eta Pinedok irabazi du: hogeita bi eta hemezortzi.

Oraingoz besterik ez, hurrengo albiste-saioa goizaldeko ordu bietan, eta bitartean, Interneten, www.eitb24.com, duzue informazio guztia.

ALBISTEGIETAKO IRTEERA-KARETA

(Euskadi Irratia, 05-04-02)

1.5. ALBISTEGI BATEN ANTOLAKETA ETA GIDOIA: EDITOREAREN PAUTA

Albistegietako kazetari-taldea etengabe ari da eratzen heltzen diren albisteak (idazten ez ezik, adierazpenen grabaketak edo muntaketak ere egiten ditu). Berri horiek guztiak buletinetan aurreratu edo laburtzen dira egunean zehar, eta sakontzeko ordua heltzen da albistegi nagusietan. Izan ere, irrati gehienetan, hiru albistegi nagusi eskaintzen dira, gosaldur, bazkaldu eta afaltzeko orduekin bat eginez. Horietan, albisteak sakonean eskaintzen dira, baita beste taxuera batzuk ere: erreportajeak, kronikak, elkarrizketak, eta tertuliak edo iruzkinak (ez guztietan).

Albistegietako editoreak erabakitzen du zeintzuk diren sartuko dituen berriak, baita ordena eta trataera (sakonagoa edo arinagoa) ere. Guztiak bildu eta gero, editorearen pautan idazten ditu dagokien ordenan, baita dagozkien ohar teknikoak (korteak, konexioak...) sartuta ere. Teknikoarentzat nahikoa da pauta hori, baina editoreak aurkezpenak gehituko ditu berak erabiliko duen pautan: atal batetik besterako trantsizioak, parte hartzen dutenen sarrera...

Albistegietan atal finkoak zein saioz saio aldatu ahal direnak aurkitzen ditugu. Dena den, zilegi da aldaerak sartzea, eta mugak norberak jarri ahal ditu: duela urte batzuk ia pentsaezina zen albistegietan publizitatea sartzea, gaur egun, aldiz, albistegi nagusi gehienetan babesturiko tartek sartu dira: aseguruak, elektrizitate-enpresek edo jogurtek aurkezten dituzte kirol-tartek edo eguraldiari buruzko informazioa...

Atal finkoen artean, hona hemen ohikoenak:

- a. Kareta: informazio-saioen sintonia finkatzen da denboran, irrati-kateetan. Karetan, esaldi baten bidez aurkezten (sarrera-kareta) edo agurtzen digute (irteera-kareta) saioa: “Getxo Irratia, informazio zerbitzuak”, “Hau izan da orduz orduko albistegiaren emankizuna” motako esaldiak aurkitzen ditugu karetetan, normalean oso ahots grabeak (gizonezkoak gehienetan) esanda.
- b. Aurkezpena. Irratsaioaren aurkezpenean, gaurkotasunezko albisteen laburpena egin ahal du editoreak, edo garatuko diren albiste batzuk aurreratu. Batzuetan, “azaleko” edo “lehen orriko” albistearekin has daiteke zuzenean, ondoren beste batzuk sartzeko (eta ez da nahitaez, kontakizunarekin hasi behar, baizik eta eguneko albistearen “hotsekin” has daiteke...). Beste batzuetan, norbaiten adierazpenek ireki ahal dute albistegia... Ikusten denez, aukera anitz daude, baina hori bai, beti agurtu beharko du esatariak, baita ordua esan ere (karetan azaltzen ez bada, behintzat)
- c. Sumario edo titular nagusien atala ere aurkitu ahal dugu albistegian. Sintoniaren gainean edo musika-koltxoirik gabe, atalez ataleko albisterik garrantzitsuenak laburtu egiten dira titularretan (titularren bateria deritzo horri). Irratian, titularrak ez dira esaldi bakar batean laburtzen, alta, para-grafo batekoak izan daitezke. Era berean, titularrak ez ezik, sumarioan albistearen laburpena ere (adierazpenak barne) sartzen da hainbat albistegian.
- d. Hainbat ataletan banatzen dira albisteak: politika, gizartea, ekonomia, kirola, kultura (beti azkena)... egunkarietan erabiltzen den antzeko sailkapenari jarraituz (esan bezala, prentsa idatzia izan da irrati-informazioaren erreferente nagusia hasiera-hasieratik). Atal batetik besterako trantsizioen bidez, albistegiko editoreak saioaren osotasuna, kontakizunaren jarraitutasuna, bermatzen du. Julio Ibarra telebistako albistegietako editoreak egindako elkarrizketa batean aitortzen zuenez, editoreak gaurkotasunaren errelatoa azaltzen du ordu erdi edo ordubete batez, kontakizun hori koherentea izan dadin, funtsezkoa da atal bakoitza ondo sartzea, osotasunari “jostea”, mozketak nabaritu gabe. Lokarri moduan, editorearen hitzak zein boladak edo antzeko baliabideak erabil daitezke. Era berean, hainbat atalek izan ahal dute berezko kareta edo sintonia: eguraldia, trafikoa, kirolak...

Horiek atal finkoak dira baina beste tarte batzuk sar daitezke albistegi nagusian. Hemen batzuk azalduko ditugun arren, gidoi-egileen esku uzten dugu berriak gehitzeko aukera. Aipatu dugun bezala, gero eta maizago agertzen da publizitatea albistegietan. Informazio-arduradunen sinesgarritasuna kolokan jarriko ote zuten beldurra gaindituta, edo horren gainetik, sartu dira iragarkiak informazio-saioetan. Egia esan, babesle moduan agertzen dira, eta gehienetan atal gehigarrietan, edo ideologikoki “kutsagarria” ez den informazioetan: kirolan, kulturean, eguraldian, errepideen egoerari buruzkoan...

Era berean, aipaturiko eduki osagarri horiek —lehen mailako informaziotzat joko ez genituzkeenak— sar daitezke albistegietatik bereizitako azpiataletan. Hau da, nahiz eta albistegiarekin batera ematen diren edukiak diren, kareta edo sintonia propioarekin eskaintzen dira, bereizirik eta zerbitzu gisa.

Horietaz aparte, albistegi askoren ondoren, iritzi-tarteak eskaintzen dira, esandako informazioari lotuta: tertuliak, zutabe edo iruzkinak, sakoneko elkarriizketak. Era berean, eta bereziki informazio-jarioa jaisten den garaietan (udan, oporraldietan...), erreportajeak eta elkarriizketak gehitzen zaizkio albistegiari, parrillan dagokion denbora-tartea betetzeko asmoz.

Esan bezala, informazio-saioaren edo albistegiaren editoreari dagokio pauta egitea. Bi egingo ditu, bat teknikoari emango dio: albisteak agertuko diren ordena eta tartekatuko diren soinu-baliabideak (korteak, boladak, sintoniak, kareta, publizitate-tarteak...) sartuko ditu. Editoreak berak beste bat erabiliko du, eta, teknikoak dituen azalpen teknikoez gain, bertan atal guztien aurkezpenak sartuko ditu albistegiaren arduradunak.

Arestian esan dugun moduan, gaur egun eta teknologia berriei esker, pauta horiek automatikoki atera daitezke ordenagailutik mintza-lekuan eta kontrol-gelan, paperetik pasatu gabe, eta, azken unean aldaketak sartu ahal dira, albistegiaren gidoi osoa (ordena eta egitura) hankaz gora jarri barik.

Hurrengo orrialdeetan albistegiaren editorearen pauta baten adibidea eskaintzen dugu.

(IKASLEEN LANETATIK ATERATAKO ADIBIDEA. 2003.EKO ABENDUAN)

13:00:25: EDITOREA: Egurdi on, Unibertsitateko irratiko entzuleoi!

Horretaz sakonago mintzatuko gara hurrengo minutuetan... Orain, beste albiste batzuk, titularetan.

uztea bertan behera utzi eta gero.

parte hartuko iragarri du Ibarrak.

indarrean jartzen denean.

bart galdū eta gero.

gaurtik aurrera Euskalduna ontziola zenaren kaian.

13:02:00 KONTROLA: BOLADA

Nafarroan.

ESAT.1: 1. eta 2. albisteak (errepidea + greba)

KORTE 1: (Greba bertan behera...
... protesta gehiago eginen ditugu).

ESAT.3: 4. albistea (Atutxa, Knor eta Bilbaoren aurkako epaiketa)

KORTE 2: <i>(Hau guztia trisia eta mingarra... ... gobernaren ebazpenaren arabera).</i>	
ESAT 4: 5. albistea (Polizia-operazioa)	
KORTE 3: <i>(Araldiko Otegi: Madrilak horria politikoa galtu du... ... errepresioa da gerta zen zaron hasia bakarra)</i>	
ESAT 4: 6. albistea (Alegriaren tortura-saieketak)	
13.07.00] KONTROLA. BOLADA EDITOREA: Estatu espainiarraren, beriz, Juan Carlos I. barra sozialistaren adierazpenak ez dira ondo hartu bere alderdian, Katalunako hauteskunde-kampanian indar guztiak metatu nahi dituen gara honetan. Honek eta beste albisteak, Martin Araluzek kontatzen dizkigu jarraian.	
ESAT 5: 7. albistea (Ibarren adierazpenak)	
KORTE 4: <i>(Rodríguez Ibarra: Ezin da Estatuaren batasuna... ... joango ez nuzela iragarri diot Rodríguez Zapatero-ri)</i>	
ESAT 5: 8. albistea (Wanninkhof kasua)	
13.08.30] KONTROLA. BOLADA EDITOREA: Hasieran esan dugun legez, Turkian eta Iraken gertatu diren hiru atentatu dira albiste nazioarte mailan. Dagoeneko hogei zazpi hilabete eta ehunka zauritu zenbatzen dira Istanbulen eta Irakeko Damasko hirian izandako erasoetan. Horren azken ordua dekarikigu Arrate Urnaneuk	
ESAT 6: 9. albistea (Turkia eta Irakeko atentatuak).	
ESAT 6: 10. albistea (Bush-en bisita Londonen).	
ESAT 7: 11. albistea (Palestina/Israel).	
13.13.00] KONTROLA. BOLADA EDITOREA: Kiroletan, osteguna den arren, futbola izango dugu mintzagai nagusi. Hala ere, Australian jokoa den Errugbi-xapelketak bere tokioa izango du gure saioan. Jon Odrizola txirrindulariaren impresioak ere jaso ditugu Keirne taldearekin urtebeteko kontratua sinatu ostean. Horren kronika, Mikel Saez-en eskutik.	
ESAT 8: 12. albistea (Eurokopa)	
ESAT 8: 13. albistea (Errugbia)	
ESAT 8: 14. albistea (Jon Odrizola Keirnen)	
KORTE 5: <i>(Bira handien artean, Tourra eta Vueltak... ... eta Euskal Herriko probak ere egingo dituzte)</i>	
ESAT 8: 15. albistea (Trau Baskonia)	
13.17.00] KONTROLA. BOLADA EDITOREA: Itxasadarra Itxas Museoa zabalduko du. Bilbok eskaintzen duen aukera kulturala, Euskalduna orizioa zegoen tokian dago kokatuta, eta, gaur inauguratu eta gero, bibliotekak zein kanpotik etorritakoei ikusi ahal izango dute. Hurrengo hamabost egunetan, gainera, bertako kaian dagoen bergarri holandar bat ere bisita dezake hura hurbiltzen denak. Hori, beraz, gure agendara gehitu behar dugun beste ekitaldi bat. Kultur arloko erredaktoreek emango digute horren guztien berri hurrengo minutuetan.	

ESAT. 9. 16. albistea (Itasadarra museoa).

ESAT. 9. 17. albistea (Michel Jackson).

13.18.30 KONTROLA. AGENDA SINTONIA LP (10') ETA LAGUNTZEN

HIZ. 10. Hurrengo orduetako begira, planik ez duzuentzako, aisiadiaz gozatzeko hainbat ekintza interesgarri proposatzen dizuegu gure agendan.

KONTROLA. AGENDA SINTONIA LP (10') ETA LAGUNTZEN

HIZ. 10. Musika emanaldia...

KONTROLA. AGENDA SINTONIA LP (5') ETA LAGUNTZEN

HIZ. 10. Antzerkigintzaen esparnura joz...

KONTROLA. AGENDA SINTONIA LP (5') ETA AMATU.

13.20.00 KONTROLA. EGURALDIAROLADA

EDITOREA: Eguraldiari dagokionez, modelak eta oslatzeak izango dira nagusi egunean zehar... (45')

13.20.45 KONTROLA. TOKIKO ALBISTEEN KARETA (20') - ALBISTEGIETAKO SINTONIA LP (5') ETA LAGUNTZEN

EDITOREA: Orain, gure inguru hurbilean gertatu diren albisteak izango dira mintzagai. Unibertsitatean, gatazka alpatu behar bada ere, festaz ere hitz egingo ditugue gure lankeak, bihar ospatuko den makro-festaz hain zuzen ere. Ondoren, herritz herriko brian, tokian tokiko gertatu diren albisteak ekarriko dizkigute.

KONTROLA. ALBISTEGIETAKO SINTONIA LP (5') ETA LAGUNTZEN

ESAT. 11. 20. albistea (Manifestazioa)

KORTE 6. (Mama katelegira helizetan...

... Ertzain asko zeuden)

KONTROLA. ALBISTEGIETAKO SINTONIA LP (5') ETA LAGUNTZEN

ESAT. 11. 21. albistea (Mediaberrit).

KONTROLA. ALBISTEGIETAKO SINTONIA LP (5') ETA LAGUNTZEN

ESAT. 11. 22. albistea (Drogak).

KONTROLA. ALBISTEGIETAKO SINTONIA LP (5') ETA LAGUNTZEN

ESAT. 11. 23. albistea (Makrotesta)

KONTROLA. ALBISTEGIETAKO SINTONIA LP (5') ETA LAGUNTZEN

ESAT. 12. 24. albistea (Olatzuri)

KONTROLA. ALBISTEGIETAKO SINTONIA LP (5') ETA LAGUNTZEN

ESAT. 12. 25. albistea (Ondarroa).

KONTROLA. ALBISTEGIETAKO SINTONIA LP (5') ETA LAGUNTZEN

ESAT. 12. 26. albistea (Geltxo)

KONTROLA. ALBISTEGIETAKO SINTONIA LP (5') ETA LAGUNTZEN

EDITOREA: Oraingoz, horixe da osteguneko goizak eman duena. Gu bagaz, baina arratsaldeko lankeak jarraitzen dute hurrengo orduetan egunak ekarriko duenaren berri zuzena zuei eskaintzeko. Onduro, hitzordua duzue hainbat, biharrean, ongi izan. Agur.

13.29. 40 KONTROLA. ALBISTEGIETAKO IRTEERA-KARETA (20') ETA AMATU

2. Magazinak, urratsez urrats

Magazina izaten da irrati gehienetako irratsaio nagusia. Iraupenari dagokionez, luzea izaten da, eta goizeko ala arratsaldeko tarterik handiena betetzen du. Taxuera mistokoa da magazina, beste taxuera asko onartzen dituelako: informazioa, denbora-pasakoak, kultura, ikuskizunak, iritziak, elkarrizketak... Era berean, zuzenean garatu arren, grabaturiko tarte asko onartzen ditu. Gaiari dagokionez, aniztasuna da magazinaren ezaugarria, eta beharrezko eskakizun bakarra, hauxe: gaurkotasunari loturiko gaiak jorratzea. Taxueren, tekniken eta edukien nahastea den arren, irratsaio oso moduan jasotzen du entzuleak, eta ez tarte soltez beteriko “ontzia” balitz bezala. Jarraitutasuna edo osotasun-sentsazio hori lortzeko zenbait baliabide erabili ahal ditugu:

- a. Esatari gidaria: atalez atal irratsaioa “josten” doa. Gainerako esatari, gonbidatu edo entzuleei eginiko elkarrizketen bidez, parte-hartzaileak sartzen eta kanporatzen ditu irratsaioan zehar; era berean, atalak edo tarteak aurkezten ditu eta trantsizioak modu naturalean egin daitezen lan egiten du.
- b. Musika izan daiteke atalen arteko lokarria. *Live-motif* funtzionatu ahal du musikak irratsaio bakoitzean, edo, bestela, zeinu-funtzioa bete, batez ere, sintonia, bolada eta beste motatako *jingle*etan.
- c. Gaurkotasunezko gai baten edo monografia baten aurkezpena eta garapena irratsaioan zehar. Hau da, hasieran planteatu eta horren inguruan entzuleei galdetu, gonbidatuak ekarri, elkarrizketak antolatu...

Edukien antolaketari dagokionez, oso kontuan hartu behar dugu magazinaren iraupena. Izan ere, entzuleen arreta mantendu nahi badugu, hasieratik amaitu arte eskaini behar dizkiogu “harrapatzeko” tarteak, hau da, interesa mantendu behar dugu saio osoan zehar, baita edukien oreka ere (ezin dugu pisutsua hasieran jarri eta ondoren ia edukirik edo interesik gabekoa...). Horretarako teknika batzuk erabili ahal ditu editoreak:

- Hasieran interes handiko gai bat planteatu eta ondoren horretaz hitz egingo dutela aurreratu. Era berean, gonbidatu interesgarrien presentzia iragarri eta elkarrizketa azken ordurako utzi.

- Lehiaketa bat planteatu hasieran, baina irtenbidea amaierako utzi, noizbehinka gogoratuz, pista berriak eskainiz... Telefono edo modan dagoen SMS mezuen bidezko parte-hartzea izan daiteke erreklamo egokia, batez ere, ondoren zozketa baten bidez saritzen bada.
- Erritmoa mantendu, edukien aniztasunaren bidez, albisteak, kronikak eta elkarrizketak sartuz, baita inkestak, esketxak eta entzuleen deiak ere.
- Ahal den neurrian, umorezko esketxak, sormen-lanak eta erakargarriak izan daitezkeen eduki bitxiak sartu (ez soilik, bitxiak testuari dagokionez, soinuen-balibideei dagokienez ere bai).
- Entzuleen parte-hartzea bultzatu, ez soilik lehiaketetan edo iritzi-tarteetan, baizik eta irratsaioan bertan ere: haiek izan daitezen berri-emaileak (telefonoz, e-mailez, eta —zergatik ez?—, soinuen bidezko muntaketez), tarteen edo zati batzuen egileak, edo edukien diseinu-egileak (ahal den neurrian). Errazagoa da hau lortzea tokiko irratietan, kate handietan baino. Bide batez, herritarren parte-hartzea bultzatuz, entzuleriaren fideltasuna ere lortu ahal du irratsaioak.
- Topikoetan edo besteek egiten dituzten egituren kopietan erori beharrean, eskema klasikoetatik ateratzen saiatu, batez ere, edukien tratamenduari dagokionez (zergatik albisteen bidez azaldu gaurkotasunezko gaiak?). Interesgarriak izan daitezke protagonistek lehenengo pertsona egindako kontakizunak..., era berean, albistegietan garatu ezin diren informazioak sakontzeko parada izan dezake magazin baten editoreak...

2.1. IRRATSAIOA, URRATSEZ URRATS

Hasiera-hasieratik abiatuko gara. Irratsaioa zertaz egingo dugun aukeratu behar dugu lehendik, hau da, **gai orokorra** ezarriko dugu: informazio-saio bat, zinemari buruzkoa, kultura orokortasunean hartuko duena, umorezkoa, ala denetatik zerbait izango duen irratsaioa. Ez da erraza, eta, gainera, zalantzak zalantza, beharbada geroxeago aldatuko dugun erabakia hartuko dugu lehenengo epe horretan. Berdin da, behintzat abian gaude.

Hurrengo urratsak edukiak zehaztera eramango gaitu. Zertaz arituko garen jakin ondoren, gaia edo tema zehazteko ordua da. Esaterako, erabaki badugu zinemaz arituko garela edota zinemari buruzko saio bat egingo dugula; horrek aukera anitz zabaltzen dizkigu: zinemari buruzko informazio-saio bat egin dezakegu, edo soinu-bandei buruzko tarte musikala, tertulia bat... Beharbada, denetarik sartuz zinemari buruzko magazina egitea erabakitzen dugu. Bigarren erabaki horri **gai tematikoa** izendatzen diogu.

Behin gai orokorra eta tematikoa finkatu ditugula, **gai poetikoa** ezarriko dugu, hots, eduki horiek nola agertuko diren edo nola aurkeztuko ditugun erabaki behar dugu azken urrats horretan. Esan bezala, zinemari buruzko magazin bat egingo dugu; baina, nolakoa?

Idazten hasi baino lehenagoko azken urrats horretan oso kontuan hartu behar dugu nori zuzendutako saioa egin nahi dugun, baita beste faktore batzuek ere baldintzatuko dutela aukeraturiko taxuera edo generoa.

Zinemari buruzko adituek egindako irratsaio asko daudela ikusita, estilo informala izango duen saioa egin nahi dugu. Gainera, gazteei zuzenduko diegu, Unibertsitateko Irratian sartuko dugulako. Oso argi dugun beste irizpidea hau da: irratsaioa gura dugu eta ez zinemari buruzko eskola. Hona helduta, oso lan-metodo interesgarria izan daiteke ideia-gurpil bat egitea: irratsaioan parte hartuko dutenek txandaka ideia bana bota eta, norbaitek guztiak jaso eta gero, interesgarrienak landu eta besteak baztertu (edo, badaezpada baztertutako ideiak kaxoi batean gorde, berreskuratu beharko bagenu gal ez daitezen...).

Eman dezagun erabaki hauek hartu ditugula: musikari eskainiko diogu tarte nagusia, hau da, *live-motif* izango da musika. Irratsaio bakoitzean zinemarako musika egin duten konpositoreen lanak edo gai bati loturiko soinu-bandak erabiliko ditugu saio osoari koherentzia emateko. Beste alde batetik, bi esatarik izango dute irratsaioa aurrera eramateko ardura/erantzukizuna/erronka eta gainerako guztiak atal banaz arduratuko dira. Astean behin, ostegunetan, eskainiko dugu gaueko bederatzieta, oso ordu lasaia iruditzen baitzaigu (albistegiak daude telebistan). Bi orduko iraupena izango du gure irratsaioak, denbora laburragoan ez dugu izango nahi dugun guztia sartzeko astirik eta gehiago luzatzea sartu nahi ditugun edukiak artifizialki luzatzea izan daiteke.

- Gai orokorra: zinemari buruzko irratsaioa.
- Gai tematikoa: zinemari buruzko magazina.
- Gai poetikoa: musika *live-motif* duen bi orduko saioa.

Hori finkatuta, irratsaioaren izena erabakitzea geratzen zaigu. Ez da lan erraza hau ere. Batzuek entzuleei dei egiten diete, haiek jar dezaten, horrela izendatu zuten Euskadi Irratiak eguerdian eskaintzen duen *Aperitif*. Mariano Ferrer-ek *El kiosko de la Rosi* zabaltzen zuen egunero Herri Irratitik, Donostiako Etorbidean dagoen Rosiren Kioskoari izena uzteko eskatu eta gero. Euskadi Irratiko *Kulturtekek* oso argi uzten zuen zertaz ari ziren arratsaldero; eta *Mezulariak* kazetarien lana zein den azaltzen omen du. *Bulebar* edo *Faktoria*, izen orokorrak; *Hiru Erregeen Mahaia*, nahiz eta mendia baino protagonistagoa izan futbola; edo *Arratsaldekoa*, besterik gabe... Izena asmatzea ez da lan makala, eta saria batzuetan lanak merezi duena baino txikiagoa.

Hori guztia ezarrita, hurrengo pausoak honakoak ditugu:

- Irratsaio orokorrari dagokion pauta idatzi behar da. Pauta hori irratsaio guztietarako baliagarria izan behar da, eta horregatik, saioaren tarte nagusiak ezartzen dira, baina oraindik edukiak zehaztu gabe. Bai, ordea, zehaztu ahal ditugu egunez egun magazineta aldatu ahal diren tarteak edo atalak. Adibidez, demagun egunero osasun-txokoa sartuko dugula, baina egun bakoitzean gai ezberdinari utziko diogula tokia: astelehenetan, elikaduraz arituko gara; asteartetan, berriz, umeen osasunaz, eta horrela, egun guztietan arlo bati eskainia... Hori zehaztuko dugu pautan, gai konketuak aipatu barik. Zinemari buruzko irratsaioarekin jarraituz, atal nagusiak zehaztuko ditugu, baita dagozkien edukiak ere (finkoak eta aste batetik bestera aldatzen direnak zehaztuko ditugu).
- Pautan oinarrituta, emanaldiari dagokion eskaleta idatziko du magazinaren editoreak (edo arduradunak). Eskaletan eduki zehatzak sartzen dira: testuak, muntaketak, diskoak... Teknikoari eskaleta tekniko eskainiko dio editoreak, eta berak aurkezpenak eta trantsizioak idatziko ditu erabiliko duen eskaletan.
- Eskaletan bertan, edo hortik kanpo, irratsaioan parte hartzen duten guztiek dagokien atalaren gidoi literarioa idatziko dute. Era berean, tarte bakoitzaren gidoi osoa eratu ahal dute sail bakoitzeko arduradunek. Horiek ez dira eskaletan barruan sartzen, baina esaldi edo hitz batez horren aipamena egingo du. (Adibidez: Maritxuren kronika —zuzenean— edo KRONIKA —aurretik grabaturikoa—).

Hurrengo orrialdeetan magazin baten pauta aurkezten dugu. Ondoren, hone-tan oinarriturik, magazinaren eskaleta eratu dugu. Albistegian bezala, magazinaren eskaletan, zenbait ataletako sarrerak edo aurkezpenak idatzi ditugu:

PAUTA

9:00 ALBISTEGIA
 9:05 PUBLIZITATEA
 9:08 SARRERA-KARETA
 9:09 Aurkezpena – Edukien laburpena.
 9:10 MUSIKA
 9:14 Prentsaren laburpena: egunkarietako tokiko albisteak.
 9:20 MUSIKA
 9:24 Korrespontsalen gupila (eguneko albisterik garrantzitsuenak)
 9:30 PUBLIZITATEA - BABESTURIKO SAIOA
 9:32 Osasun-Txokoa: Eguneko gonbidatuen aurkezpena/elkarriketa
 astelehenetan: azaleko arazoan espezialista
 asteartean: allergien espezialista
 asteazkenetan: jaki ekologikoak eta belarrak
 ostegunetan: umeen osasuna
 ostiraletan: kirol osasuntsua egiteko aholkularitza
 9:40 PUBLIZITATEA – BABESTURIKO SAIOA
 9:42 Lehiaketaren aurkezpena (ostiraletan parte-hartzaileen arteko zozketa)
 9:45 MUSIKA
 9:49 Herri-elkarteen txokoa
 astelehenetan: etxekoandreak
 asteartean: langabetuak
 asteazkenetan: jubilatua/zaharrak
 ostegunetan: GKE/boluntarioak
 ostiraletan: eskolak
 10:00 ALBISTEGIA
 10:05 PUBLIZITATEA
 10:10 Eguneko gaiaren aurkezpena
 10:12 Eguneko gaiaren inguruko tertulia (gonbidatu finkoak)
 10:20 MUSIKA
 10:24 Entzuleen iritzia planteaturiko gaiaren inguruan
 10:30 PUBLIZITATEA
 10:32 Eguneko gaiaren inguruko eztabaida/tertulia
 10:40 Ondorioak eta laburpena
 10: 42 MUSIKA
 10:46 Elkarriketa (asteko pertsonaia lokalarekin)
 11:00 ALBISTEGIA
 11:05 PUBLIZITATEA
 11:10 Lehiaketaren jarraipena
 11:20 MUSIKA
 11:24 Irrati-serial laburra (aurreko egunaren laburpena eta gaurko pasadizoaren aurkezpena)
 11:32 PUBLIZITATEA
 11:35 MUSIKA
 11:39 Erosketak
 11:41 MERKATARITZA-GIDA (bertako dendariak)
 11:43 Elkarriketa musikala
 (GONBIDATUAK AUKERATURIKO MUSIKA)
 11:58 Irratsaioaren laburpena eta agurra
 11:59 IRTEERA-KARETA
 12:00 ALBISTEGIA

Horretan oinarrituta, eskaleta hau eratu dugu:

Goizean goiz magazina

Martxoaren 13a, osteguna

Campus Irratia

(IKASLEEK EGINDAKO LANETATIK ATERATAKO ADIBIDEA).

09:00:00 ALBISTEGIA

09:05:00 PUBLIZITATEA

09:08:00 SARRERA-KARETA (30")

09:08:30 ESAT.1: Aurkezpena – Edukien laburpena (osteguna denez, GOGORATU, osasun-txokoan umeen eguna dela. Gaur, Amaia Errotaetxe pediatriak azalduko digu zer egin sukarraren aurrean. (1')

09:09:30 KONTROLA: XABIER MONTOIAREN 3. TRACK LP (3' 30") ETA LOTU OSKORRIREN 7 KALE. LP (15") ETA LAGUNTZEN TITULARRAK ETA AGENDA AMAITU ARTE

09:12:45 ESAT.2 ETA ESAT.3: Prentsaren laburpena: titularrak eta asteburuko agenda. (7')

09:20:00 KONTROLA: MUSIKA, MIKEL URDAINGARIN (Ez esan ezer) LP (3'37") ETA LOTU INDIKATIBO 3 (20") ETA AMAITU

09:24:00 Korrespontsalen gupila : TELEFONO-KONEXIOA

— Marian Etxezarreta (Getxo) (1'30")

— Amaia Zubieta (Berango) (45")

— Xabier Peña (Erandio) (2')

— Ester Saez (Sopela-Barrika) (1'30") (6')

09:30:00 PUBLIZITATEA-BABESTURIKO SAIOA (IBERDROLA SARRERA)

09:32:00 ESAT.1: Osasun-txokoaren aurkezpena. Amaia Errotaetxe pediatriak sukarrak hitz egingo digu.

KONTROLA: TELEFONOA- (Entzuleen galderak)

AMAIA ERROTAETXEK: Gaiaren aurkezpena.

(Galderak: zein da tenperatura "normala"? Beroa eman behar zaie? Uretan sartu? Gehiago jantzi ala biluztu?

Sukarra jaisteko metodo naturalak...) (6')

09:40:00 PUBLIZITATEA – BABESTURIKO SAIOA (IBERDROLA IRTEERA)

09:42:00 ESAT.1: Lehiaketaren aurkezpena.

Gaurko galdera honako hau da: Zergatik diote batzuek irratia komunikabide beroa dela? Ez dugu erantzun zientifikorik bilatzen, baizik eta okurreteak, sinpatikoak, bereziak.... zuek asmatutakoak

Erantzunak honako telefono honetan: 902 46 46 23 (ERREPIKATU).

(GOGORATU) Erantzungailuan, erantzunaz gain, telefonoa ondo eta argi esan behar duzue, guk deitzeko. Beti bezala, hamaiketako albisteen ondoren egongo gara zuekin eta zuen erantzunik orijinalenak entzungo ditugu.

Bitartean, Biarritzetik, Peio Agirre marrazkilariak azaltzen digu berak zergatik uste duen irratia beroa dela.

Dirudienez, gauero oheratzen da gurekin: Entzun ditzagun Peioren azalpenak:

KONTROLA: ERANTZUNGAILUAREN GRABAKETA (Peio Agirreraren erantzuna)

09:45:00 KONTROLA: MIKEL LABOAK TXORIA TXORI LP (4'23") ETA AMAITU

09:49:00 Herri-elkarteen txokoa.

KONTROLA: SAHARAKO MUSIKA SOLASALADIA LAGUNTZEN (ESATARIAK ESATEN DUENEAN, LP-RA)

ESAT.1: Gaur, Saharako errefuxiatuen aldeko Getxoko ordezkaria den Karmele Zabaleta dator. Saharan egon da, errefuxiatuen zelai batean. Bertan ume gorrekin daramaten programa aurkeztuko du, baita uda honetan Getxora ekarriko dituzten haurrekin egingo dituzten ekitaldiak ere azalduko ditu.

— Karmele Zabaletaren aurkezpena (Getxotarra. Ume sahararrak izan ditu etxean azkenengo hiru udetan. Saharara joan zen Gabonetan. Orain Getxoko Udalarekin egonaldi berezia antolatzen ari da ume gorrei zuzenduta. Egoitza bilatzen ari dira...)

— (Galderak: Saharan ikusi duenaren testigantza. Zein da oraingo honetan egin nahi dutena. Nola dauden emandako urratsak. Zein da udalarekiko harremana. Familiek ekarri dituzte umeak ala ez...?)

10:00:00 ALBISTEGIA

10:05:00 PUBLIZITATEA

10:10:00 ESAT.1: Eguneko gaiaren aurkezpena eta tertuliaren aurkezpena.

(Sarrera) Eta Saharako berotasun lehorretik, itsasoaren hezitasunera goaz bigarren ordu honetan. Hain zuzen ere, *Prestige* petrolio-ontziaren hondoratzeari mintzatuko gara orain gure eguneroko solaskideekin. Zehazki, istripuak gure hondartzetara ekarri dituen kalteak, kontuan hartuta udaberria hastear dagoela, eta eguraldiaren hobekuntzarekin batera, gure hareatzek gero eta hiritar gehiago jasoko dutela hemendik aurrera.

Gonbidatuen aurkezpena

Antonio Gartzia, Etnia Gitana elkartearen presidentea.

Amaia Amorrortu, Andra-erretxeko andreen elkartearen ordezkaria.

Txente Prieto, Lizeoko zuzendaria.

Arantza Santxex, Udal Azokako saltzailea. (2)

10:12:00 Eguneko gaiaren inguruko eztabaida/tertuliaren lehenengo parte.

— Hondartzak garbi daude? Epe laburrean egongo dira?

— Boluntarioak ala garbitzaile profesionalak?

— Eko-zerga bat beharko da?

— Salaketa epaitegien aurrean: noren aurka.

— Engainatu gaituzte?

10:20:00 KONTROLA: MUSIKA

10:24:00 Entzuleen iritzia planteaturiko gaiaren inguruan

KONTROLA: TELEFONOA

10:30:00 PUBLIZITATEA

10:32:00 Eguneko gaiaren inguruko eztabaida/tertulia (jarraipena) (8')

10:40:00 Esandakoaren ondorioak eta laburpena

10:42:00 KONTROLA. MUSIKA

10:46:00 ESAT.1 ETA ESAT.4: Elkarriketa (asteko pertsonaia lokalarekin).

Gaur: Laura Mintegi (12')

10:58:00 Bigarren orduaren laburpena eta ondorengo orduaren aurrerapena.

11:00 ALBISTEGIA

11:05 PUBLIZITATEA

11:10:00 Lehiaketaren jarraipena (gogoratu galdera: zergatik deitzen dute komunikabide beroa irratia? Ez dugu erantzun zientifikorik bilatzen, baizik eta orijinalak, sinpatikoak, bereziak..., zuek asmatutakoak...)

Erantzunak honako telefono honetan: 902 46 46 23 (ERREPIKATU).

KONTROLA: TELEFONO-DEIAK (ZUZENEAN)

Amitzean, gogoratu erantzungailua irekita gelditzen dela honako telefonoan:

902 46 46 23 (ERREPIKATU).

11:20:00 MUSIKA

11:24:00 Irrati-serial laburra: NIREA NIRE (5. ATALA)

ESAT.1: Aurreko egunaren laburpena eta gaurko pasadizoaren aurkezpena (1')

KONTROLA: NIREA NIRE (5. ATALA) (7')

11:32 PUBLIZITATEA

11:35:00 MUSIKA

11:39:00 ESAT.2: Erosketak (gaur: udaberria prestatzen).

11:41:00 MERKATARITZA-GIDA (bertako dendariak).

11:43:00 ESAT.1 ETA ESAT.4: Elkarriketa musikala (Mikel Goñi pilotaria)

(GONBIDATUAK AUKERATURIKO MUSIKA)

11:55:00 ESAT.1, ESAT.2 ETA ESAT.3: Irratsaioaren laburpena eta agurra

KONTROLA: AUKERATURIKO TARTEEN GRABAKETAREN EMANALDIA (4' 30")

11:59:30 IRTEERA-KARETA

12:00:00 ALBISTEGIA

2.2. AURKEZPENAK ETA TRANTSIZIOAK

Irratsaioan sartuko ditugun edukiez gain, ondo antolatu behar dira aurkezpenak, atal batetik edo ordu batetik besterako trantsizioak eta atalen sarrerak zein itxierak, baita irratsaioaren agurrak ere. Erraza dirudien arren, ez da zoriaren mende utzi ahal dugun lana, bestela, topikoetan erortzeko arriskua dago. Honako sarrerak eta agurrak soil-soilik besterik esaterik ez dugunean (bat-bateko diskurtsoan) edota zer esan jakin gabe (ideiarik gabe) gaudenean erabiliko ditugu (eta horietan ere, saiatu ez giten):

Kaixo jaun-andreok... irratsaioari hasiera emango diogu.
 Eta hurrengo atalari paso emango diogu...
 Gaurkotasunaren errepasoa egingo dugu hurrengo...
 Irratsaioaren bigarren orduari ekingo diogu...
 Hau izan da dena gaurkoz...
 Ezinbestez, gure gaurko irratsaioari amaiera emango diogu...

Aurrekoa entzunda, norbaitek pentsa dezake hasiera- eta amaiera-formulak lurretik bota ditugula. Irratietan gehiegi erabiltzen diren esaldiak edo kliseak dira horiek, eta ahal dugun neurrian, hobeto saihestea, topikoegiak izan nahi ez badugu, behintzat. Arretaz entzuten badugu, konturatuko gara nola oso gutxitan erabiltzen dituzten horrelakoak ofizio handiko esatariek, eta nola modu naturalean agurtzen duten, edo igarotzen diren irratsaioaren atal batetik bestera, tarte guztiak josiz puntadarik agerian utzi gabe. Hori lortu behar dugu guk: ikusezina den hariak lotu behar ditu magazinaren atal guztiak, baina aldi berean ondo bereizi behar du entzuleak noiz hasi eta noiz amaitzen den tarte bat.

- Irratsaioa aurkezteko, irudimena erabil dezakegu, edo, aitzitik, argumentuz beteriko azalpenak eman, honako bi adibide hauetan bezala:

KARETA

ESAT: Eguedion lagunok. Zer moduz? Ai aita saioan zaudete eta gaude. Beraz, prestatu zaitezte eta prestatu itzazue zuen belarriak ondo entzuteko, laister hasiko baikara

MUSIKA LP ETA LAGUNTZEN

ESAT: Ai aita! Haurrei buruzko irratsaio zabala, haurren munduarekin lotura zuzena edo zeharkakoa duen saiorik dotore eta potenteena hemen, non eta Bilbo Hiria Irratian.

MUSIKA LP ETA LAGUNTZEN

ESAT: Ai aita saioan gaude. Egia da, baina inauteri bezperan ere bai. Eta, zelan dago mozarroa? Nik neuk nirea ia ia amaituta daukat. Eta, zuek?

MUKIKA LP ETA LAGUNTZEN

ESAT: Hori dela eta, gaurko saio honetan inauteriei buruz mintzatuko gara, jakina, baina hori beranduxeago izango da, aurretik beste gai batzuk jorratu behar ditugu.

(Bilbo Hiria Irratia)

ESAT: Gabon guztioi, zer moduz? Kantaita, hemen, herri musiken txokoa Euskadi Irratian. Orain asteburu eta jaiegunetan zuengana iristen dena. (...) Baina gaurko saioari hasiera emateko beste musikari euskaldun bat aukeratu dugu. Hau orain arte tekniko-lanetan eta ekoizpen-lanetan ezagutu dugu, Mikel Fernandez jauna. Orain Mikel F Krutxaga sinatzen du berak, eta konposatzailea badela erakusten du Sun Glace diskoa hau dela medio. Zazpi zatitan aletuta dago datorren lan bat, Sun Glace harezko erlojua edo izango litzateke itzulpena euskaraz. Bertan ere zera guztia bai teknikari eta programatzaile eta ekoizle jakinduria guztiz isurtzen du bertan. Entzun dezagun lehenengo atala....

(Euskadi Irratia, 2005-01-23)

Ez daude gaizki, baina “indarrez” sartuta dirudite. Lehenengoan, oso hizkera artifiziala erabiltzen du esatariak, originala izaten saiatu arren; bigarrenean, berriz, esaldi eginak erabiltzen ditu, ikasitako diskurtsoa balitz bezala.

Aurkezpenaren edo irratsaioaren sarreraren arazoa kareta deigarria erabiliz konpontzen dute batzuek, baina badaude beste hasiera egokiak:

- Norbaiten esaldi edo aipamena, poema edo beste testu bat irakurtzea, edo protagonista baten (edo askoren) hitzekin hastea...
- Soinu-muntaketa baten bidez gai nagusia aurkeztea, edo irratsaioan entzungo diren soinen laburpena egitea (aurrerapen moduan).
- Gai nagusiarekin edo elkarrizketatuko den pertsonaiarekin zerikusia duen abesti edo soinua erabiltzea.
- Irratsaioaren sumario batekin hastea, sintoniaren gainean edo egitura berezia erabilia...

Baliabide horiek lagunduta, askoz errazagoa izango da irratsaioaren hasiera, eta natural agertzen ez bagara ere, ez arduratu, entzuleak barkatuko du sarrera gustukoa badu, testu edo muntaketa ederrak liluratuko baitu. Hori bai, kontuan hartu behar duzu, irratsaio bakar batean ez ezik, inspirazioak iraun behar duela, eta askok dioten moduan, inspirazio bakarra da lanak ematen duena (ez da berez etortzen).

Aurkezpen edo sarreraren arazoa konponduta, atal batetik besterako sarrerak edo igarobideak prestatu beharko ditu magazinaren gidariak edo editoreak. Horiek ere modu naturalez eraman behar gaituzte batetik bestera, jarraitutasuna apurtu barik eta oso nabariak izan gabe. Beti ere, zalantzatan bagaude, biderik onena, zehatzena edo sinpleena litzateke.

Adibide honetan, ikaslea “korapilatu” da hurrengo atalaren aurkezpenean. Sinpleago egin lezake:

Eta orain zenbait astetan zehar atal honen berririk gabe egon eta gero, bueltan datorkigu gure lagun Anderrek gidatzen duen “Bertsioak” atala. Dagoeneko sekzio honen ingurukoak ahaztuta eduki, edota lehen aldiz entzuten duzuenontzako, jakin ezazue gure kolaboratzaile fidela den Anderrek, historian zehar famatua egin den pieza handi haietako bat hartu, eta gaur eguneko talde batek bertsionatutako konposizioa dakarkigula. (...)

(Ikasleen lanak, 2003ko otsailean)

Zenbait astetan Anderren berririk gabe egon eta gero, bueltan datorkigu gidatzen duen “Bertsioak” atalarekin. Dagoeneko sekzio honen ingurukoak ahaztuta dituzuenentzat, edota lehen aldiz entzuten duzuenok jakin ezazue gure kolaboratzaile fidel Anderrek dakarkigula famatua egin den pieza handi haietako bat hartu eta gaur eguneko talde batek bertsionatutako konposizioa (...)

Betiere, ikasteko biderik onena profesionalek nola egiten duten ikertzea da eta horiek emandako irtenbideetan oinarritu gureak ere.

Euskadi Irratiko *Ipurtargiak* gaueko magazinetik hartu dugu bigarren orduaren aurkezpen hau (lehenengo ordutik bigarrenenerako igarobidea):

Kaixo eta Gabon denoi berriz ere, goizaldeko ordu bata eta lau minutu pasatxo dira, eta ordu biak arte hementxe topatuko gaituzu, Euskadi Irratiko sintonian, kanpaikada bi entzuten dituzuenean, orduan agurtu zaigu denbora. Baina aurretik zozketa egingo dugu. Beraz, arretaz entzun eta parte hartu, aste honetako zerrendan sartzeko garaiz zabiltzala...

(Euskadi Irratia, 05-04-02)

Euskadi Irratian jadanik emititzen ez den *Goizean Behin* irratsaiotik hartu dugun honako adibide honetan, gai berria aurkezteaz gain, esatariak aurreko eguneko irratsaioarekin lotzen du:

MUSIKA LAGUNTZEN

ESAT.1 (GIZON.): Hamaikak eta hogeita bi minutu. Gure berriemaile bereziak, J. J. Altunak, jarri gintuen gaurko gaiari begira. Atzo aritu zitzaigun bera zenbait galdera eta aitorpen egiten gida-baimenaren inguruan. Gogora dezagun:

J. J. ALTUNAREN ADIERAZPENAK

ESAT.1: Bigarrenean zergatik kale egin zuen ere esan zigun, eta bosgarrenean lortu zuela gida-baimena aitortu zigun J. J. Altunak, askoren kontsolagarri.

Eta galdera bat ere egin zigun guztioi, zuei guztioi.

J. J. ALTUNA: Zenbatgarrenean atera zenuten zuek, deitzen duzuenok, gidatzeko baimena?

ESAT.1: Galdera horri makina batek erantzun zioten, baina galdera horrek beste ondorio bat ere izan zuen gurean

ESAT.2 (EMAK.): Alegia, zergatik dugu gida-baimena, lehenbizikoan edo hamaikagarrenean aterata berdin dio, zergatik dugun gida-baimena, gero ez badugu autorik hartzen edo gidatzen? Gidatzeko baimena gure barruak ez badigu ematen, beldurrak eraginda.

MUSIKA LP (5") ETA LAGUNTZEN ETA AMAITU ELKARRIZKETA HASTERAKOAN

ESAT.1: Lehenbizikoan ala halakoren batean aterata, gerta liteke gidatzeko beldurra sortzea, gerta liteke eta gertatzen da.

ESAT. 2: Uste baino jende gehiagok ezin izaten du kotxea hartu, ikaragarri larria sortzen zaie bolantearen aurrean, askotan bolantea hartu behar pentsatze hutsarekin, gainera.

ESAT.1: Fobia bat da gidatzeari beldurra izatearen hau; bere izena du, gainera, fobia honek: amaxofobia.

ESAT.2: Beste fobia batzuen inguruan egin izan dugun bezala, argibide eta laguntza eske jotzea pentsatu dugu Mikel Elizondo psikologoarengana.

ESAT.1: Mikel Elizondo, aspaldiko. Egun on!

TELEFONO-KONEXIOA MIKEL ELIZONDOREKIN.

(Euskadi Irratia)

Saioaren amaierak ere garrantzia handia du. Hasieran, irratsaioa aurkeztu dugun moduan; bukatzeko agurtu beharko dugu. Era berean, ez dago batere gaizki izan-dakoaren edo esandakoaren laburpentxo bat egitea, bai hitzez bai soinuaren bidez (irratsaioaren unerik garrantzitsuenen muntaketa...). *Goizean Behin* magazinean autokritika ere egin ohi zuten eta euskarari egindako "erasoak" edo erakusten zituzten amaieran, telebistako "toma faltsuak" moduan. Beste batzuetan, berriz, irratsaioa amaitu arren, taldeak lan egiten jarraitzen duela gogorarazten da, baita entzuleak parte hartzera gonbidatu ere, 2005eko urtarrilaren 23ko *Norteko Ferrokarrila* saioaren amaiera honetan bezalaxe:

ESAT.1 (EMAK.): Norteko Ferrokarrila azken geltokira iritsi da. Geltoki askotan egin dugu gelditxoa gaur: genetikaren arloan, zabor-genea izan dugu mintzagai; euskal ikerketan, etorkizuneko autoa, eta Piriniotan ere izan gara, Canelle-ren kumearen berri izateko.

ESAT.2 (GIZON.): Eskerrak, beraz, geltoki horietan lagun izan ditugunei, Garazi Andonegi eta Ana Galarragari besteak beste.

ESAT.1: Badakizue gurekin harremanetan jar zaitezketela nahi baduzue. Horretarako daukagu norteko@elhuyar.com helbidea.

ESAT.2: Teknikari lanean Joselu Aranburu aritu da, eta mikro aurrean, Nagore Rementeria eta Guillermo Roa. Ondo izan, eta datorren astera arte.

SINTONIA LP ETA AMAITU.

(Euskadi Irratia, 05-1-23)

3. Irratsaio dramatikoaren idatzizko antzezpena

Irratiaren sorreran, istorioak kontatzeko komunikabide bikaina iruditu zitzairen garaiko idazleei. Asko izan dira hortik aurrera irratiarako lanak egin edo egokitu dituztenak. 1923an, BBCK irratiarako espresuki egindako lehenengo antzezlanak eskaini zuen, Shakespeare-ren *Erregeen gaua* obraren moldaketa hain zuzen ere. Hilabete batzuk aurrerago, Richard Hughes-ek *Danger* lana idatzi zuen, irratiarako idatzitako lehenengo obra. Samuel Becket edo Bertold Brecht idazle ospetsuek ere irrati-antzezlanak idatzi zituzten, besteak beste. Baina, zalantzarik gabe, irradiaren historian leku berezia duen antzezlanak Orson Welles-en *Munduen Gerra* izan zen, 1939an iparramerikarrak izutu zituenak.

Gurean, ezagunak dira Euskadi Irratiak eskaintzen zituen Antzoki Ilunak¹. Besteak beste, Arantza Iturbe eta Harkaitz Cano idazle ezagunek idatzi edo egokitu dituzte irratiarako antzezlanak.

Dena den, eta entzuleen gustukoa izan arren, irratietatik desagertzen ari den generoa da dramatikoa, eta publizitatean edo beste saioen barruan —esketx moduan normalean— soilik aurkitzen ditugu horren adibideak, salbuespen batzuk kenduta. Harrigarria da kontuan hartuta teknologia berriei esker gaur inoiz baino errazago eta merkeago egin daitezkeela halako ekoizpenak, eta ez dugu uste ideia falta dagoenik...

Irratsaio dramatikoek ekintza bat azaltzen dute bertan parte hartzen duten pertsonaien bidez eta giro eta antzeztoki egoki batean kokatuta. Era berean, entzumenaren bidez jaso arren, mundu osoa irudikatzen du entzuleak saio dramatikoa entzutean. Beraz, eskaintzen den informazioaz gainera, adierazten diren sentsazioek leku handia dute saio dramatikoetan. Giro-hotsek eta efektuek, deskribapenek, musikaren eta hitzaren erabilera espresiboak laguntzen dute diskurtso dramatikoa garatzen eta finkatzen.

Ahotsak ere bereziak dira saio dramatikoetan. Manuel Espin-en ustez, bi osagaik dute garrantzia saio dramatikoetan: narratzaileak eta antzezleak.

1. Antzoki Ilunaren antzezlanen soinu-artxiboak aurkitu ahal ditugu HABEren web orrialdean: www.habe.org.ikaslearengunea/antzokiiluna/index,hab.

- Narratzailearen azalpenak deskriptibo eta iradokitzailea izan behar du. Horrekin batera, irakurketari ematen dion emozioak eta efektu bereziek giro berezia sortzeko ahalmena izan behar dute. Era berean, narratzaileak eszena azaldu ez ezik, sentimenduak ere adierazi behar ditu, eta suspensea, harridura eta beste emozio batzuk sentiarazi behar dizkio entzuleari, eszenarekin bat eginez.
- Antzezleen ahotsa pertsonaien nortasuna agerian uzteaz gain, ikusi ezin den ekintza imajinatzeko osagai funtsezkoa da. Ahots erakargarriak pertsonaia onekin lotzen diren bitartean, gaiztoek ahots zatarra izan ohi dute. Entzuleen eta pertsonaien arteko lotura edo hurbiltasun sentimentala oso garrantzitsua da, entzuleak pertsonaiaren bizipenak bizi behar ditu, berarekin sufritu eta alaitu...

Beste alde batetik, saio dramatikoetan elkarrizketak garrantzi handia du istorioa aurrera eramane eta lekuak zein pertsonaiak deskribatzeko orduan (Barea eta Montalvillo, 1992:84). Izan ere, pertsonaien arteko elkarrizketak: (a) historia darama aurrera; (b) entzuleari datuak eta ikusi ezin dituen gertaerak azaltzen dizkio; (c) pertsonaien ezaugarriak agerian uzten ditu —itxura eta portaera edo nortasun-ezaugarriak—; (d) pertsonaien arteko harremanak ezartzen ditu; (e) pertsonaiak errealak, naturalak eta sinesgarriak izan daitezzen laguntzen du; (f) pertsonaien eta istoriaren arteko gatazka agerian uzten du, eta (g) egintzak argitzen ditu.

Soinu-efektuek eta musikak ere eginkizun garrantzitsua dute saio dramatikoetan, batez ere giroa edo eszenatokia sortzeko orduan. Egoera bakoitzari dagozkion soinuak jartzeak sinesgarritasuna ematen dio antzeztan ari den istorioari, eta era berean, kontakizuna aurrera eramateko laguntzen dute inguruko hotsek (deskribapen batzuk aurreztu ahal ditu narratzaileak). Musikak, objektiboki agertzeaz gain, bigarren funtzio bat izaten du: suspensea, ikara, umorea, misterioa edo beste sententzio bat sortzeko erabili ahal baita saio dramatikoan (girotze-funtzioa, alegia).

3.1. DRAMATIKO-MOTAK

Denbora-iraupenari dagokionez, bi motatako dramatikoak bereiz daitezke:

- a. Antzezlan bakarrik: autonomia propioa dute, egun berean hasi eta amaitzen dira, unitate bakarra osatzen dutelako (dokudramak, esketxak...)
- b. Seriedunak: saio dramatikoan azaldutako ekintza atalez atal garatzen da, ez dira hasi eta amaitu saio berean, baizik eta egunez egun (orduz ordu, kasu batzuetan) garatzen dira. Alde batetik, atal bakoitzean ekintza edo istorio berriak sortzen dira baina aurrekoarekiko jarraitutasuna dago; era berean, eta hurrengo entzun dezagun, ekintzak ez dira atalean amaitzen, eta horrela hurrengoan zer gertatuko zain uzten dute entzulea gidoilariak (suspensea sortuz).

Beste alde batetik, lan dramatikoak jatorrizkoak izan daitezke, hau da, irratirako idatziak eta irрати-hizkuntza erabiltzen dutenak eta entzuteko idatzita daudenak; edo, bestela, antzerti-lanen edo testu literarioen egokitzen edo moldaketak, ikus-teko edo irakurtzeko jaioak, baina irрати-hizkuntzari egokituak.

Irrati-nobelak eta serialak

Irrati-nobela irratirako espresuki idatzitako atalez atal garatzen den narrazio edo kontakizun dramatikoa da.

Irrati-seriala horren aldaera da; atalez atal garatzeaz gain, irрати-nobela baino luzeagoa da, eta beti ataleko ekintzaren bat edo beste amaitu gabe gelditzen da, hurrengo atalean irtenbidea ezagutuko dugulako promesaz (EITB leko *Goenkale* teleaioan bezala).

Dokudrama

Informazio- eta fikzio-generoen artean kokaturiko irratsaioa da dokudrama. Gertaera errealak azaltzen dira lekukoen eta protagonisten hitzetan; zati batzuk narrazio-estiloa erabiliz kontatzen dira eta, beste batzuk, berriz, antzeztuta (batzuetan, protagonistek antzeztu beharrean, antzezleek egiten dute gertaeraren antzezpena). Dokudrama telebistan oso erabilia den generoa da; hala ere, irratican ere aurki dezakegu, batez ere gertaera baten lekukotasunik ez dagoenean.

Muntaketa oso garrantzitsua da. Irratsaio osoa jatorrizko grabazioen inguruan eratzen da. Tarte asko estudiotik kanpo grabatzeaz gain, lekukoen edo protagonisten hizkera eta azalpena errespetatzen ditu egileak, ahal duen sinesgarritasun eta egiantzekotasun handiena lortzeko asmoz.

Esketxak

Irratsaio askotan, magazinetan gehienbat, esketxak tartekatzen dira. Esketxak saio dramatiko laburrak dira, normalean umorezkoak eta istorio osoa (hasi eta amaitzen duena) azaltzen dutenak. Gehienetan, gaurkotasunari loturiko gertaerak antzezten dituzte eta askotan editorialaren edo iruzkinaren iritzi-funtzioa dute. Behin baino gehiagotan antzezleek politika edo gizarte arloko pertsonaia ezagunak imitatzen dituzte (horretarako oso ahots-nolakotasun bereziak izan behar dituzte). SER irрати-kate espainiarrean, “El Guiñol” izeneko saio-tartean, espainiar Estatuko politikariak eta pertsonaia ezagunak imitatzen dituzte antzezleek.

Horren aldaerak ditugu hainbat irratsaiotan parte hartzen duten fikziozko pertsonaiak. Fikziozko pertsonaiak irratsaioan “sartzen” dira, entzuleak balira bezala, baina esatariarekiko solasaldian gaurkotasun-gai bat edo batzuk iruzkindu egiten dituzte. Batzuetan, esatariak azaltzen ez duen ikuspuntua (ez oso zuzena politikoki) agertzen du pertsonaiak, eztabaida sortzeko asmoz. Horrelako pertsonaien adibidea Euskadi Irratican dugu J. J. Altuna tolosarra da, hain zuzen ere. Berak laguntzen dio askotan esatariari gai bat aurkezteko, bere “bizipenak” azaltzen dituelako.

Egokipen edo moldaketak

Zenbait antzezlan edo nobela egokitzen dira irratian emititzeko. Moldaketetan, idatzizko testua soinu-diskurtso bihurtzen du egokitzaileak. Horren adibidea eskainiko dugu aurrerago.

3.2. SAIO DRAMATIKOAREN GIDOIA

Saio dramatikoan, lehenengo pausoa istorioa idaztea da. Hasi eta amaituko den antzezlan bakarra bada, osoa idatziko dugu; denboran garatu ahal den istorioa izateko sortzen badugu, gutxienez istorioaren nondik norakoak eta pertsonaiak ezarriko ditugu, lehenengo atal batzuk idatzi aurretik. Batean zein bestean, parte hartuko duten pertsonaien ezaugarriak ere finkatuko ditugu, baita bizitza-curriculum bat eratu ere.

Istorio baten kontakizunak baditu hiru tarte nagusi: hasiera, korapiloa eta ondorioa. Eskema horri jarraituta garatuko ditugu ekintzak; atalez atal garatzen diren lanetan, berriz, egun batetik bestera, ekintza batzuk itxi edo amaituko dira eta beste batzuk, aldiz, bukatu gabe geratuko dira, hurrengo batean itxi arte. Era berean, idazleak soilik ezagutzen dituen ezaugarri edo pasadizo batzuk gordeko ditu behar dituen sartzeko, eta horrela misterio edo suspensea lortu ahalko du (ez dira oso esplizituak izan behar hasiera-hasieratik). Tentsioa, drama, umorea eta beste baliabide batzuk konbinatu beharko ditu gidoigileak entzuleak arreta gal ez dezan. Beraz, ez da lan erraza saio dramatiko on bat egitea, hasieratik amaitu arte mantendu behar baitu idazleak entzulearen interesa, soinua baliabide bakarra izanda.

Aurretik lan hori eginda idatzi behar du istorioa, saio dramatikoaren gidoi nagusia literarioa baita, eta horretan oinarrituko da ondoren gidoi tekniko edo osoa eratzeke. Esatari askok parte hartzen dutenez, oso egokia izaten da bakoitzari dagokion mikrofonoa ondo zehaztea, eta beharrezkoa denean, gidoigileak argi adieraziko du soinu-iturri bakoitzaren planoak. Saio dramatikoak muntaketa konplexuak izaten direnez, gidoiaren eredu europarra izaten da egokiena.

Irratia: Unibertsitateko Irratia

Data: 2003/2004 ikasturtea

Irratsaioa:

Iraupena:

Zuzendaria:

Antzezleak:

Ordua	SOINU – ITURRIA	Edukia	PLANOA	Iraupena
00':00"	ORD. TRACK 0001	KARETA	L.P.	20"
00':20"	MIK.11	TXORI: <i>(IKARATUTA)</i> Harrapatu nau! Harrapatu nau!	L.P.	5"
00':25"	MIK.12	NARRATZAILEA: Txoriren oihu ikaratuak entzunda, Shary eta Michael bultzatuz eta tximista bezala jaisten hasi zen Greg, besteak geldi eta aho zabalik utzita. Eskailera istant batean jaitsi zuen.	L.P.	20"
00':45"	MIK.13	GREG: <i>(OIHUKA)</i> Hemen naiz, Txori. Zerduzu?	L.P.	5"
00':50"	CD-EFEKTUAK 27. TRACK	BIHOTZ –TAUPADAK	L.P. ETA HONDOAN narratzailea amaitu arte	4"
00':54"	MIK.12	NARRATZAILEA: Eskailera bukatzean gelditu zen, muskulu guztiak beldurak gogorturik. Erotuta bezala hasi zitzaizkion begiak lagunaren bila, sotoko argizuloetatik sartzen zen argilun hartan.	L.P.	20"
01':14"	MIK.13	GREG: <i>(IKARATUTA ETA ARNASESTUKA. OSO URDURI)</i> Txori?	L.P.	2"
01':16"	MIK.12	NARRATZAILEA: Han zen, lasai-lasai, buruz behera jarritako zakar-kaxa batean eserita, hankak gurutzatuta, eta bere txori aurpegi hartan irribarre zabala zuela.	L.P.	15"
00':31"	MIK. 11	TXORI <i>(XUABE ETA LASAI. IRONIAZ)</i> : Sartu dizuet!!	L.P.	3"

3.3. MOLDAKETA BATEN GIDOIA

Literatur lanak irakurrita izateko idazten diren moduan, antzerti-lanak publikoaren aurrean antzezteko sortzen dituzte idazleek. Beraz, lehenengo kasuan, egileak narrazioan bertan azaltzen ditu pertsonaien ezaugarriak eta inguruaren deskribapenak, eta irakurleak elementu horiekin irudi mentala egiten du. Antzertian, berriz, eszenatokia, pertsonaien itxurak eta ikus-osagai askok laguntzen dute gertaeraren narrazioa aurrera eramaten.

Elementu horiek guztiak —ikusi edo irakurri ahal direnak— agertu behar dira irratirako egokituriko lan horretan. Beraz, ikusi ahal ditugun hainbat osagai, soinuen bidez adierazi behar ditu gidoigileak. Txoritxoaren abestiek udaberria heldu dela agerian uzten badute ere, nola bereizi egun argi bat eta lainoturik dagoen beste bat; nola azaldu pertsonaia batek duen keinu berezia... Datu batzuk narratzailearen ahotan jarriko ditugu, baina beste batzuk, berriz, soinu-efektuen edo elkarriketen bidez azalduko dira, jatorrizko testuan agertu ez arren. Era berean, testu literarioak irradi-hizkuntzara, ahozko hizkuntzara moldatu beharko dira, baina betiere jatorrizko lanaren zentzua galdu gabe.

Hona hemen, Harkaitz Canok Euskadi Irratirako egin zuen Joan Mari Irigoienek *Babilonia* eleberriaren tarte baten egokitzapena:

(...)

Hitzari zion beldur hori bere aitari jazotakotik zetorkion, Azaolako Leontzio haserre bizian etorri zitzaion hartan.

– Hi, Zirilo, orain ere hortxe ibili dituk hire behi madarikatu horiek gure artotik gizentzen. Hurrengoan erne ibil hadi, bestela biraoa botako diat-eta! –esan zion Leontziok Zirilori, honen emaztearen eta Ziprianoren aurrean.

– Beldur handia zioat nik hire biraoari...

– Ez e? Ba katuak eraman diezaala noizbait begia! Amen! –eta hori esanda, Babiloniatik alde egin zuen Leontziok, Zirilo Garayalde barre-algaraz erantzuten ziola.

– Zergatik egin diozu barre? –esan zion emazteak—. Ez al dakizu hitzak ere bideak egiten dituela?

– Behin kasu egin nizun, usorik botatzea galerazi zenidanean, haietakoaren bat Izipiritu Santua izan zitekeelakoan. Geroztik ongi damututa nago! Eta orain, harekin nahikoa ez eta barre egitea ere galerazi behar ote didazu?

Zirilo Garayalde, Ziprianoren aita, inguruetako ehiztaririk ezagunena zen, lanera ere eskopeta aldamenean zuela joateko ohitura zuen, eta horrela, Ziprianorekin batera otea biltzen ziharduen egun batean, oilagorra ikusi eta atzetik joan zitzaion; Ziprianok handik berehala tiro bat entzun zuen, baina aita ez zetorrela ikusirik, haren bila joan eta zerraldo idoro zuen, begia husturik.

(...)

(Irigoien, J. M. (1989): *Babilonia*, Elkar, Donostia, 21-22. or.)

KONTROLA	MIK.1 NARRATZ.	MIK. 2 LEONTZIO	MIK. 3 ZIRILO	MIK. 4 GABRIELA
MUSIKA LAGUNTZEN NARRATZAILEAK HITZ EGITEN DUEN BITARTEAN MIK.1LP TXIO-HOTSAK LAGUNTZEN ESZENA OSOAN ZEHAR MANDOEN PAUSO-HOTSAK (2") MIK.2 LP ETA AMAITU MIK.3 LP ETA AMAITU MIK.2 LP ETA AMAITU MIK.2 ETA MIK.3 LP GURDIA ETA MANDOAREN HOTSUA URRUNTZEN (2") MIK.4 LP ETA AMAITU MIK.3 LP ETA AMAITU MIK.4 LP ETA AMAITU MIK.3 LP ETA AMAITU MUSIKA LP (1") ETA LAGUNTZEN NARRATZAILEARI MIK.1 LP ETA AMAITU	Nire aitona Zirilo hitz egiten hasi beharko nuke ezer baino lehen, eta nola agertu zitzaion Azaolako Leontzio egun hartan haserre bizian. Gure aitona, gure aita Ziprianorekin otea biltzera joan zen egun batean, oilagorra bat ikusi eta atzetik joan zitzaion. Zipriano gure aitak tiro bat entzun zuen, baina Zirilo ez zetorren. Haren bila abiatu zenean, zerraldo aurkitu zuen gure aitak aitona Zirilo, begia husturik.	(HASERRE) Hi, Zirilo, orain ere hortxe ibili dituk hire behi madarikatu horiek gure artotik gizentzen. Hurrengoan erne ibil hadi, bestela biraola botako diat-eta! Ez e? Ba katuak eraman diezaala noizbait begia! (ISILUNEA) Amen! Ia! (MANDOEI)	(IRONIKO) Beldur handia zioat nik hire biraolari, Leontzio! (BARRE OZENA) Ja, ja, ja... Behin kasu egin nizun, usorik botatzea galarazi zenidanean, haietakoren bat Izpiritu Santua izan zitekeelakoan. Geroztik ongi damututa nago! Eta orain, harekin nahikoa ez eta barre egitea ere galarazi behar ote didazu? Tira, tira. Gabriela, mesedez! Egon lasai, emakumea. Eskopeta besoaren luzapena dun. Enborrari adarra luzapena zaion moduan.	Zergatik egin diozu barre, Zirilo? Ez al dakizu hitzak ere bideak egiten dituela Hori da hori ehiza gosea! Inguruetan ez da izango zu bezala lanera eskopeta aldean duela joaten denik. Ziprianorekin otea biltzera zoazenean ere, eskopeta aldean. Beti eskopeta aldean. Egunen baten ezbeharren bat izango dugu.

3.4. SAIO DRAMATIKOETAKO PERTSONAIAK

Esan bezala, pertsonaiek gertaera aurrera daramate saio dramatikoetan. Antzezleek antzeztuta, ahotsaren bidez ezagutzen ditugu eta, ondorioz, bat etorri behar du ahotsak irudikatu nahi dugun pertsonarekin. Horregatik, pertsonaien ezaugarriak ondo zehaztu behar ditu idazleak, ahal dituen zehaztasun gehien emanez:

- a. Ezaugarri fisiologikoak (sexua, adina, pisua, altuera, begien kolorea, ilea, azala, janzkera, akats fisikoak, gaixotasunak...)
- b. Ezaugarri psikologikoak (nortasuna, sexu-bizitza, balio moralak, porrotak, jarrera, trebetasunak, porrotak...)
- c. Ezaugarri soziologikoak (gizarte-maila, ikasketak, lanbidea, zaletasunak, egoera zibila, familia, erlijioa, joera politiko edo ideologiko...)

Deskribapenak oso zehatza izan behar du; hala ere istorioan edo narrazioan ez dira guztiak batera azaldu behar, eta ekintzak eskatu ahala agertuko dira ezaugarri batzuk. Horregatik, idazleak pertsonaia bakoitzaren curriculum osoa eratu arren, istorioaren garapenean behar dituen ezaugarriak soilik azalduko ditu. Era berean, erakutsitako ezaugarriek edo nolakotasunek horiekin bat egin beharko dute etorkizunean ere. Izan ere, pertsonaia batengan aldaketa sakonak sartu nahi izanez gero (gaiztoa dena, “on” bihurtu, adibidez) justifikatu beharko du, (esaterako, amnesia edo istripu baten bidez...).

Hizkerak bat egin behar du pertsonaiarekin. Ez da sinesgarria irakaslea balitz bezala hitz egiten duen puta bat edo horrek bezala hitz egiten duen maila altuko dama bat. Horretaz gainera, errealizadoreak ondo aukeratu behar ditu antzezleak, eta ahotsak —antzematen den ezaugarri bakarra— pertsonaiaren ezaugarriekin bat egin behar du. Pertsonaia nagusiak oso markatuta dauden bitartean, bigarren mailakoak, berriz, pertsona berak egin ahal ditu, baina entzulea konturatuko ez den moduan (doinu edo tinbreak aldatuz, edota denboran oso urrunduta dauden eszenetan).

Esan den moduan, denboran pertsonaia mantentzen denean pertsonaiaren izaera eta sinesgarritasuna mantendu behar da; beraz, ekintzei aurre egiteko orduan aurreko egoeretan izan duen jarrera kontuan hartu behar du gidoigileak.

Pertsonaia-kopuruari dagokionez, entzuleak ondo identifikatzen dituen pertsonaia nagusi gutxi izatea da aukerarik onena, gehiegi egoteak identifikatzeko arazoak sortuko lituzke eta (kontuan hartu behar da, entzumenaren bidez soilik jasoko duela informazioa, eta ezin izango duela berrirakurri pertsonaia nor den jakiteko).

3.5. *SINESGARRITASUNAREN ARAZOA, ISTORIOAREN BARNE-KOHERENTZIA ETA KONBIKZIO KULTURALAK*

Orson Welles-en *Munduen Gerra* irratiratu zutenean, 1938an, antza, izua ikaragarria izen zen Estatu Batuetako biztanleen artean, ehunka atera ziren errepedeetara ihes egiteko asmoz, estralurtarrak Lurra inbaditzen ari zirelakoan. Sinesgaitza dirudi hirugarren milurtearen atarian gaudenean; dagoeneko mota askotako estralurtarrak ikusi ditugu (zomorroen, sugandilen edo gizaki miragarrien antza dutenak ikusi ere), aingeruak (klasikoek marraztu zituztenak baino erreagoak, baina betiere hegodunak), etorkizuneko munstroak, eta gizaki zibernetikoak zein erroto sentiberak... Ezerk ez gaitu harritzen, eta existitzen ez denak badu ezagutzen dugun itxura. Asmatutako pertsonaiak benetakoak bezain sinesgarriak dira, batez ere, filmei esker.

Beste alde batetik, irratia entzumenari soilik jotzen dion arren, aditzen dugunean, zentzumen gehiagorekin jaso dugulako sentsazioa dugu. Hori lortzeko, ezinbestekoa da soinu-baliabideak bikain erabiltzea, irudiak osatzeko helburuz, batez ere efektu bereziak. Ezagunak izateaz gain, koherenteak izan behar dira. Bitxia dirudien arren, batzuetan soinu artifizialak benetakoak baino ezagunagoak izaten dira entzuleentzat, eta behin baino gehiagotan soinu-asmatzaileek irudimenaz gain, eskura dutena erabili behar izaten dute soinuak asmatzeko, eta ondoren —eta ondorioz— hori izan da erabilitako soinua, errealtatetik grabatutakoa baino erreala goa baita (esaterako, balek “*bang*” egiten zuten *western*-etan, hobeto ematen zuelako, eta ondorioz hori izan da tiro-hotsaren soinu kulturalki onartua; era berean, Orson Welles-en *Munduen Gerra* martizianoen ontzietako atea tornuka irekitzen zen, hori baitzen eskura zuten efektua).

Musikari dagokionez, hondo moduan onartzen dugu arazorik gabe. Bizitzan, maitemintzen garenean ez ditugu biolinak edo arpak entzuten, baina amodiozko eszena girotzeko sinesgarria suertatzen da musika erabiltzea. Naturaltasun osoz jasotzen du entzuleak, eta ez lekuz kanpo dagoen soinutzat, erreala ez den arren. Gauza bera gertatzen da, azalpen edo kontakizunetan sartzen diren laburpen, elipsi eta saltoekin. Halaber, soinu-planoen aldaketa (kameraren mugimendua bezala) onartzen du entzuleak, nahiz eta bera ez den mugitzen.

Egiantzekotasun-itxura lortzeko behar-beharrezkoa da entzuleak eta idazleak (gidoigileak) kodeak ezagutzea eta konpartitzea, baita kontakizunaren barnekoherentzia mantentzea ere. Hau da, onar dezan, entzuleak ikusi behar du nola garatzen den diskurtsoa. Irratiaren kasuan, horrek errealtatearekiko antza handia mantentzen du, soinuak ezagutzen baititu entzuleak, eta hitzen bidez adierazitakoa hizkuntza naturalaren antzekoa da (ez du irakurtzen edo irudia interpretatzen jakin behar ezagutzeko).

Baina, hori ez da nahikoa. Azalpenak berak sinesgarria izan behar du, nahiz eta fikziozkoa izan eta pertsonaia fantastikoz beteta egon. Horretarako, idazleak oso kontuan hartu behar ditu entzuleak ezagutzen dituen kodeak eta horietara hurbildu... eta osagai ezezaguna edo berria sartzen duenean, ezagunekin azaldu (inork ez daki Zeruak soinurik duen —existitzen denik ere ez dute askok sinesen—, baina ez da batere bitxia izaten aingeruen arpek adieraztea Zeruan gaudela, horrela ikasi baitugu kulturalki. Segur aski, beste kultura batzuetan —tradizio kristaurik ez dutenetan, alegia— Zeruaren ideia soinuz azaltzeko beste baliabide bat erabiltzen da).

Horietaz gainera, ekintzen artean koherentzia gorde behar du gidoiaren idazleak. Denboran saltoak ematen baditu, horiek pertsonaia guztietan ez ezik, inguruan ere eragin behar dituzte aldaketak. Espazioak ere, ondo definitzeaz gain, errealak izan behar dira, edo, gutxienez, egiantzekoak (nahiz eta ez existitu), eta asmatzen ditugunak, ez dira ezagugaitzak izan behar; horretarako, literaturaren eta zinearen tradizioan oinarritzea ez da batere ideia txarra.

Beraz, istorioa idaztean aipaturiko ezaugarriak kontuan hartu behar ditu idazleak, eta horretarako oso trikimailu ona izan daiteke pertsonaiak ondo definitzea, denboran nola aldatuko liratekeen kontuan hartuta (nahiz eta gero ez egin), baita antzeztokiak eta istorioaren garapena bera zehaztea ere. Ondoren, gertatuko diren aldaketek edo sarrerek (pertsonaiarenak edo gertaerenak) ere koherentzia mantendu beharko dute aurretik ezarritakoekiko.

Pertsonaien atalean esan dugun moduan, horien ahotsa dugu ezagutzeko ezaugarri bakarra eta, beraz, ezinbestekoa da horrek bat egitea pertsonaiaren nolakotasunarekin, baita bakoitzak bere hizkera edo mintzaira propioa izatea, ondo bereizteko. Antzezle ezagunen erabilerak oztopatu ahal du istorio baten sinesgarritasuna, entzuleak duen irudiak eta pertsonaiak bat egiten ez badute; bestetan, aldiz, lagundu ahal du pertsonaiaren irudia finkatzeko.

Era berean, funtsezkoa da antzezleek transmititzen duten sinesgarritasuna. Pertsonaiaren hitzak esateaz gain, interpretatu behar ditu, bereak egin eta bereak balira bezala azaldu, irakurri gabe, dagokien sentimenduaz edo ñabarduraz.

Radio Vitoria irratian 1986an egin zuten *Munduen Gerraren* bertsioan aipaturiko elementu askok egin zuten kale: oso une larriak bizi arren, oso lasai irakurtzen zituzten “kazetariak” kronikak; begien bistan lagun bat hil izanak ez zuen korrespontsala gehiegi larritu (ahotsean ez zen nabaritu, behintzat) eta garai hartan espainiar Estatuko presidentea zen Felipe Gonzalez-en imitatzailerak ez zuen haren antzik (haren hizkerara ere ez zen hurbildu). Egoera absurdoek ere laguntzen zuten bertsioa zena parodia bihurtzen (beharbada horixe zen idazleek bilatzen zutena).

4. Gidoirik gabeko irratsaioen antolaketa

Aurreko irratsaio-mota guztietan esatariak edo komunikatzaileak ondo zehazten ditu edukiak eta horien agerpen-ordena zein iraupena. Hala ere, une batzuetan inprobisatu beharko ditu esango dituenak —aurreikusi gabeko gertaerak direla, gonbidatu baten falta dela, akats teknikoak direla...—. Ondoren azalduko ditugun irratsaioetan, berriz, ia ezinezkoa da jakitea zer gertatuko den; gehienez, hasi aurretik, iraupena eta protagonistak ezagutu ahal ditugu, eta batzuetan ordena ere bai. Zuzeneko emankizunetan, gertaerak ezartzen du irratsaioaren erritmoa eta ibilbidea; elkarriketetan, mahai-inguruetan eta tertulietan, aldiz, esatariak ezin ditu gonbidatuak gidatu, eta zer esango duten eta zein ordenatan jakin. Dena den, bai lehenengoetan zein besteetan, ez da dena aliritzira uzten, eta mikrofono aurrean jarri aurretik baldintza batzuk kontuan hartzen ditu esatariak:

- Denboraren —iraupenaren— kontrola. Zenbat minutu izango ditu elkarriketa egiteko, edo entzuleen deiak jasotzeko edo zuzeneko emankizuna eskaintzeko, adibidez...
- Nondik nora ezartzea: ibilbide bat egingo du aurretik; era berean, gako-hitzak edo esaldi batzuk azpimarratuko ditu, baita helburua —lortu nahi duen informazioa edo— ondo zehaztu ere.

4.1. KIROL-EMANKIZUN BATEN ANTOLAKETA

Dударик gabe, zuzeneko emanaldien artean kirol-emankizunak dira nagusi, eta horien artean, futbol-emankizunak. Zuzeneko emankizunetan esatariak gertatzen ari dena azaltzen dio entzuleari, normalean gertatzen ari den tokitik bertatik. Azalpena eta gertaera denbora berean gertatzeaz gain, esatariak ezin du jakin nola garatuko den (zer gertatuko den...); beraz, ezin dio aurretik planifikaturiko gidoi itxiari jarraitu, eta horren orde, ibilbidea edo nondik norakoa ezarriko duen eskema bat besterik ez du erabiliko. Horretan, emanaldian zehar tartekatuko dituen publizitate-tarteak, beste esatariekiko konexioak eta elkarriketak noiz gertatuko diren aurreikusiko ditu esatariak. Era berean, emankizunean zehar beharko dituen datu batzuk ere idatziko ditu. Izan ere, honako hauek proposatzen ditu J. M. Blanco-k (Blanco, 2001:67).

- a. Lehiaketari buruzkoak: historia, parte-hartzaileak, aurreko edizioen irabazleak, errekorrak, estatistikak, arautegia eta izandako aldaketak, baita erabili beharreko hitz teknikoak eta horien esanahia ere.

Era berean, antolaketa-egiturari dagozkion datuak ere bilduko ditu: karguak eta norberaren papera, erakunde kolaboratzaileak eta horien funtzioa.

Amaitzeko, parte hartzen dutenenengan emaitzak izan ahal duen eragina ere kontuan hartuko du esatariak.

- b. Protagonisten curriculuma edo kirol-ibilbidea ere idatziko du, baita agintari-iei zein gainerako partaideei buruzko informazioa edo ibilbidea.
- c. Antzektokiaz ere datu batzuk bilduko ditu esatariak gidoi horretan: zelaia-
ren edo kantzaren egoera, kokatuta dagoen herriaz, hiriaz edo, horrela
egokituz gero, estatuaz zenbait datu.

Datu horiek guztiak idaztea komeni izaten da, ezer ez uzteko zoriaren arabera. Jokoa ezer berezirik gertatzen ez denean, horietara jotzeko aukera izango dugu eta.

Blanco-k berak txantiloi bat egitea aholkatzen du. Bertan, jokalarien izenak (eta zenbakiak) eta zelaian bakoitzari dagokion kokapena ezartzeaz gain, datu berriak eta emaitza partzialak apuntatzeko tokia ere uztea komeni dela dio adituak. Halaber, joko-zelaiaren marrazkia egitea proposatzen du, eta horretan jokalariai edo parte-hartzaileak dagozkien tokietan kokatu.

4.2. ELKARRIZKETA

Elkarrizketa kazetari edo komunikatzaile baten eta pertsonaia baten arteko solasaldia da, bai gai bati buruz bai elkarrizketatuari berari buruz.

Balsebre-k egiten duen sailkapenaren arabera, honako elkarrizketa-motak bereiz ditzakegu (Balsebre, 1998):

- a. Elkarrizketa informatiboa. Horretan, kazetariak edo esatariak gertaera bati edo batzuei buruzko zehaztasunak ezagutzea du helburu.
- b. Elkarrizketa interpretatiboa. Horren bidez, elkarrizketatuak gertaera baten aurrean duen iritzia jakin nahi du galdetzaileak.
- c. Elkarrizketa emotiboa. Horren helburua elkarrizketatuaren emozio-erreakzioa ezagutzea da, gertaera baten aurrean. Aurreko bien osagarria da, eta ez du balio informatiborik, espresiboa baizik.

- d. Nortasun-elkarrizketa (edo pertsonaiaren elkarrizketa beste aditu batzuen hitzetan). Helburua da pertsonaia bat ezagutzea, bere bizitza, historia, nortasuna, profil psikologikoa... haren bizitzaren kontakizunaren bidez. Horretarako bizi-gertaera garrantzitsuenak edo esanguratsuenak, bere iritziak eta egoera batzuen aurrean duen portaera aztertzen ditu.

Guk, berriz, lehenengo hirurak gaiari buruzko elkarrizketa moduan sailkatuko genituzke; eta horien artean, bereiziko genituzke:

1. Edukiari edo gaiari buruzko elkarrizketa: aditu batek gai garrantzitsu bati buruz erantzuten du. Helburua gaiari buruz gehiago jakitea, sakontzea da.
2. Deklarazio edo azalpenak. Zenbait gairen inguruan, protagonistak, leku-koak, jakintsuak edo bozeramaileak duen informazioa edo iritzia ezagutu nahi dugu. Oso laburrak izan ohi dira eta askotan albiste baten barruan kokatzen dira.
3. Inkesta: gai bati buruz jende askori galdetzen diogunean. Ez da zundaketarekin nahasi behar. Inkestak ez ditu datu zientifikoak edo definitiboak eskaintzen; zundaketak, aldiz, oinarri zientifikoaren arabera egiten dira, eta ondorioak ezartzeko balio dute.

Pertsonaiari buruzko elkarrizketan edo nortasun-elkarrizketan, berriz, bi azpimota bereizten ditu Emma Rodero adituak (Rodero Anton, 2001:33):

- a. Erretratua: pertsonaiaren irudia osatzen saiatzen da elkarrizketa-egilea. Deskribapena oso inportantea da.
- b. Biografikoa: pertsonaiaren bizitza, lana eta merezimenduak azaltzen dira bertan.

Nola elkarrizketatu pertsona bat?

Erraza dirudien arren, pertsona bati elkarrizketa on bat egiteak lan handia eskatzen du, bai aurretik —prestaketan—, bai egiten ari garenean. Aurrez aurreko solasaldietan bezalaxe, elkarrizketatuak zer esango digun jakiterik ez badugu ere, gida moduan erabiliko dugun gidoi irekia egitea da aukerarik onena.

Horretarako, lehenik eta behin elkarrizketatuko dugun pertsonaiari buruz ahal dugun informazio gehiena bildu beharko dugu. Fakultatean 2003ko azaroan ospatu zen Kazetaritza eta Literaturari buruzko Lehenengo Kongresuan Arantza Iturbek azaldu zuen moduan, batzuetan beharrezkoa izaten da familia eta lagunak elkarrizketatzea pertsonaia ahal dugun hoberen ezagutzeko. Ingurukoek azaldutako anekdotak oso baliagarriak izan daitezke elkarrizketan txertatzeko.

Era berean, galdera bat planteatzeko orduan, ahal dugun modurik zehatzena aukeratuko dugu; horretarako, oso baliagarriak dira pertsonaiaren inguruan bildu

ditugun datuak. Esaterako, elkarrizketatuari galdetu diogu: *zer moduzko arrantza-lea zinen?* eta bera zer erantzun jakin gabe geratzen da, ez baitaki zertaz ari garen. Horren ordeztan, honela planteatzen dugu galdera: *oso arrantzale ona omen zinen, eta amuarrainak eramaten zenituen udako txangoetatik bueltan; hori bai, piszifaktoriatik pasatu eta gero edo...?*

Lagunak, berriz, Beatles-en zale amorratua dela esan digunean, elkarrizketan zehar erabiliko dugun musikaren pistan jarri gaitu. Halaber, elkarrizketatuak eskertuko digu ustekabea, baita hartutako lana ere.

Beste batzuetan, berriz, agentzietatik edo Internetetik (eskerrak amaraunari) bilduko dugu dokumentazio hori. Kasu horretan, egiaztaturiko datuak besterik ez dugu erabiliko, hanka sartu nahi ez badugu, behintzat. Dena den, eta denbora gutxi badugu ere, premiazko dokumentazio-bilketa egin beharko dugu beti. Zenbaitetan, elkarrizketatzaile gaztea hurbiltzen da eta galdetzen du presaka: *Zertaz doa idatzi duzun liburua?* Eskerrak irakasle edo idazle gehienek lana promozionatu behar dutela eta edukazio handiz erantzuten dutela, bestela batek baino gehiagok erantzungo luke: *benetan nahi duzu idatzi ditudan orriak eta eman dudana denbora bi hitzetan erantzutea?* edo *irakur ezazu...*

Dokumentazio-bilketa egin eta gero, gidoiaren egitura eta galderak prestatuko ditugu. Beste taxueretan bezala, sarrerak edo hasierak garrantzia handia du. Aurkezpenean elkarrizketatua aurkezteaz gain, elkarrizketaren helburua eta justifikazioa ere azaldu beharko dugu. Hasiera horretarako baliabide ugari erabili ahal ditugu:

- Elkarrizketatuaren beraren hitzak (bere ahotik jasotakoak zein esatariak nonbaitetik jasoak), edo ingurukoek beraz esandakoak.
- Bere biografiaren laburpena edo curriculumaren irakurketa azkarra.
- Erretratua¹ egitea.
- Anekdotak batetik hasita... edo elkarrizketatuarekin loturiko soinu baten entzunaldiaz...

Horren ondoren, galdera batzuk prestatu beharko ditugu. Galderak idazteko orduan, egin behar dugun lehenengo urratsa helburuak zehaztea da; ohitura ona da nora heldu nahi dugun —zer erantzun bilatzen ditugun— idaztea, gaitik alde egiten dugunean, aurretik markaturiko bideari eutsi ahal izateko.

Emma Rodero adituak dioen moduan, galderak oso ondo planteatu behar ditugu. Galderak argiak eta ulertzeko errazak izan behar dira: zuzenak, laburrak eta

1. Luis del Val kazetari espainiarrak Iñaki Gabilondo esatariak elkarrizketatzen duen gonbidatuaren erretratua egin ohi du elkarrizketa amaitu eta gero, SER irratiako *Hoy por Hoy* saioan. Entzuleak ikusten ez dituen janzkera, keinuak... azaltzen ditu, horren nortasun-zeinuak azpimarratuz.

zehatzak (Rodero Anton, 2001:68-69). Horregatik kontuan hartu behar ditugu honako aholku hauek:

- Ez egin bi galdera batean.
- Ez planteatu baldintzaturiko galderak edo bi erantzunen artean aukeratzera behartu. Beharbada kontuan hartu ez dugun beste era batera erantzun nahiko zuen-eta.
- Galdera itxiak saihestu, elkarrizketatuak monosilabotan erantzun dezan arriskua baitago.
- Ez galdetu besteen iritziei buruz (besteek esan dezatela erantzun dezake elkarrizketatuak).
- Ez iritzirik eman; horiek soilik onartzen dira elkarrizketa-mota batzuetan, zeinetan elkarrizketatuak esatariari erantzun beharrean, bion artean solasaldia sortzen den.
- Edukia edo mamia duten galderak planteatu, eta ez orokorregiak. Adibidez, *zein kirol duzu gustuko*, edo *kirolzalea al zara?* galdetu beharrean, honela planteatu ahal dugu itauna: *kirolzalea omen zara, baina norbaitek esan digu futbolaz gain, oso ohikoa ez den kirola duzula gustuko...* Horrek aurretik dokumentazio-lana eskatzen du.
- Galdera topikoetatik ihes egin.
- Ez zenbatu galderak (lehenengoa, bigarrena, azkenik...), eta modu naturalean igaro batetik bestera.
- Entzuleei interesatzen zaizkien galderak egin, ez guk ezagutu nahi ditugun zehaztapenei buruz soilik, nahiz eta horretarako aukera aprobetxatu (txutxu-mutxuak elkarrizketa aurretik edo ondoren elkarri azaldu ahal dizkiozue).

Elkarrizketatuak zer erantzungo duen jakitea ezinezkoa da, nondik nora joango garen, aldiz, planifikatu ahal dugu, baita bide horretan igaroko ditugun atalak edo geltokiak ere. Batetik bestera joateko soinu-baliabideak tartekatu ahal ditugu solasaldian zehar: musika, efektuak... Aurretik idatziko ditugu horiek gidoian, baina noiz sartuko diren zehaztu gabe. Sartu ahal ditugun soinu-baliabideen artean, hona hemen batzuk:

- Abestiak: elkarrizketatuak aurretik aukeratuak, edo dokumentazio-lanari esker, bere bizitzan edo bizi-ibilbidean zehar esangura berezia izan dutenak; hau da, pertsonaiaren soinu-banda.
- Beste pertsona batzuen adierazpenak: senideenak, lagunena, bikotearenak, publiko orokorrarenak...

- Berak egindako adierazpenak.
- Lanaren grabaketak abeslari edo antzezlea denean; bere bizitzaren pasarte batzuen hotsak (esaterako, txapelketa bat irabazi eta gero entzundakoak...).

Aurrekoa zuzeneko elkarrizketetarako zein grabaturikoetarako baliagarria da. Bigarrenetan, ordean, muntaketak akatsak zuzentzeko aukera emango digu, baita elkarrizketan zehar sartu ez ditugun soinu-osagarriak sartzeko ere. Beraz, elkarrizketa osoa entzun eta gero, muntaketaren gidoia idatziko dugu. Batzuetan ez da galdera-erantzunen ordena kronologikoa gordetzen, eta ordena berria ezartzen da, egokiagoa delakoan. Dena dela, horrek ez du esan nahi adierazpenen zentzua aldatzeko paradarik eskaintzen zaigula, hori manipulatzeko litzateke eta. Beraz, grabaturiko elkarrizketa baten gidoia egiteko orduan, kontuan hartuko dugu:

- Erabiliko dugun materiala hautatu, eta gainerakoa baztertu.
- Azalpenen ordena erabaki (kronologiari jarraitu, saltoak egin...)
- Adierazpen edo erantzun luzeegiak moztu edo egokitu, zentzua aldatu gabe.
- Galderak berriz egiteko aukera dago, argiago alegia, baina kontuz, soinu-maila egokia mantendu behar da eta.
- Beste soinu-materiala (musika, hitza edo hotsak) tartekatu behar denean, gidoian ondo adierazi. Horretarako, elkarrizketaren pautak edo eskaletak bat egingo dugu.

Hona hemen, *Molotof Irratian* Juanito Oiartzabali egindako elkarrizketaren gidoia. Ikusten denez, aurretik, mendizaleari buruzko dokumentazioa idatzi du elkarrizketa-egileak:

ATSALDE ON! SAIOA (18:00-19:00)
MOLOTOFF IRRATIA 99.2 FM

2

JUANITO OIARTZABALI BURUZKO INFORMAZIOA:

- 1956an Gasteizen jaio zen.
- Mendizalea. Eskalada irakaslea, "Escuela Vasca de Alta Montaña" ko irakaslea, mendigalaria.
- 14 zortzi milako egin dituen lehen euskalduna eta munduko seigarrena:
 - 1985 Cho-Oyu (8.201 m) **TXO IU**
 - 1987 Gasherbrun (8.035 m) **GASERBRUN**
 - 1992 Nanga Parbat (8.125 m) **NANGA PARBAT**
 - 1993 Everest (8.848 m) **EVEREST**
 - 1994 K2 (8.611 m) **KABI**
 - 1995 Makalu (8.465 m) **MAKALU**
 - 1995 Lhotse (8.516 m) **LOTSE**
 - 1995 Broad Peak (8.047 m) **BROUD PIK**
 - 1996 Kangchengjunga (8.586 M) **KATXEJUNGA**
 - 1997 Hidden Peak (8.201 m) **HIDEN PIK**
 - 1998 Dhaulagiri (8.167 m) **DAULAGIRI**
 - 1999 Annapurna (8.091 m) **ANAPURNA**
- Beste Mendiak:
 - 1984 McKinley (6.194 m) **MAKINLEI**
 - 1983 Aconcagua (6.957 m) **AKONKAUA**
 - 1988 Kenia **KENIA**
- Zeharkaldiak:
 - 2000. urtean Groenlandian zehar trineoz 650 km zeharkatu zituen.
 - Txinan TaklaMakan-eko basarmortua zeharkatu zuen gameluz, 800 km.
- Hamasei ikus-entzunezko muntaketa osatu ditu:
 - "Buscando las catorce estrellas"; 1997 Lur argitaletxea.
 - "Los 14 ochomiles de Juanito Oiarzabal" ;1999 Desnivel-ekin.
 - TVEko "Al filo de lo imposible" programarekin hainbat espedizio.
- Sariak:
 - Euskal Herriko mendi federazioko urrezko intsignia.
 - 2000. urteko Euskal Herritar unibertsala (Eusko Jaurlaritzak emandako saria)
 -(zerrenda amaigabea izango litzateke)

ANEKDOTARIOA:

- Arrandegi batean lan egiten omen zuen.
- *Gimnasia deportiva* delako kirolean ere aritutakoa.
- Ez omen du ospea bilatzen mendiak igotzen dituenean, bere buruarentzat egiten ditu gauza horiek guztiak.
- Berarentzat ez omen dago helmugarik, alpinismoa bizitzeko era bat da aske sentiarazten duena.
- 14 urterekin eskalatu zuen lehen aldiz eta honakoa sentitu omen zuen: naturarekin bat eginez gimnastika egitea dela. Ordutik geroztik engantxatua omen dago.
- Mendiek ematen diote bizitzako satisfaziorik handiena.

ATSALDE ON! SAIOA (18:00-19:00)
MOLOTOFF IRRATIA 99.2 FM

KONTROLA	– KUINA ATSALDE ON (MD-5)
ESAT.	Saioaren aurkezpena. Edukien aurrerapena. Telefonoa gogoratu, entzuleek gaurko elkarriketatuari galderak egiteko.
KONTROLA	– KUINA ATSALDE ON (MD-6) – MD (-12) GORKA SETIENEK ELKARRIZKETATUARI BURUZ EGINDAKO OLERKIA.
KONTROLA (prest esatariak seinalea egiten duenerako)	– CD (-8) SKALARIAK "ESKALATU MENDIA" L.P – CD (-5) BETI MUGAN "IGO NERE ZALDIRA" L.P – CD (-3) NEPALEKO MUSIKA L.P – MD (-6) KUINA ATSALDE ON
ESAT.	<i>(Elkarriketaren eta elkarriketatuaren aurkezpena)</i> – 14 urterekin eskalatu zuen lehen aldiz eta honakoa sentitu omen zuen: naturarekin bat eginez gimnasia egitea dela. Orduz gerotik engantxatua omen zaude. – Zortzi milakoen lasterketa aspaldi hasi zenuen, eta gorako bidea mantso-mantso egin duzu, ez kolpe batean. Kontaiguzu. – Kirol Gimnastikan ere aritua omen zaude. – Zergatik zortzi milakoak? – Zer eman dizute 14 zortzi milakoek? – Zeren bila zoaz mendira? – Eta zuk zer eman diozu alpinismoari? – Fisikoki zer moduzko baldintzatan zaude? – Nola dator belaunaldi berria? – Euskal Herrian jaiotzeak ba al du eraginik mendiak igotzeko joera horretan? – Zuk arrandegi batean egiten zenuen lan, nola egiten da arrandegitik mendirako bidea? – Heriotzaren mugan egoteak ze sentsazio sortzen du zuegan? – Gure kulturen heriotzari beldurra diogu, mendian hiltzea trauma da. Zer uste duzu? – Himalaia inguruko herrientzat zer da mendia? – Mendiak igotzerakoan nola ikusten dituzu bertakoak? – Ze eragin du erlijioak? – Ze iritzi duzu espedizio komertzialen inguruan? – Egia al da Everest zakarrontzi bihurtu dela? – Everest magalean hotel bat egitekoak omen dira. Ze iritzi duzu horri buruz? Elkarriketatu agurtu. Eskerrak eman deitu duten entzuleei. Saioa agurtu.
KONTROLA	IRTEERA.

Badago, Marcel Proust-en galdeketa izeneko elkarriketa-mota bat. Horretan, elkarriketatuari galdera batzuk egiten zaizkio, azkar erantzun ditzan. Hori bera, edo horren aldaeraren bat erabili ohi da elkarriketaren amaieran, elkarriketatuari buruzko datu batzuk ezagutzeko. Dena den, gogoeta egiteko ia astirik gabe, ziurrenik gaur erantzuten duena, bihar aldatuko luke batek baino gehiagok, pentsatu eta gero; berehalako erantzuna ez baita beti zuzena edo egiazkoa.

Marcel Proust-en galdeketa:

1. Zein da zure ustez gabeziarik handiena?
2. Non gustatuko litzaizuke bizitzea?
3. Zein da lurrean izan daitekeen zoriontasunik handiena?
4. Zein bekatu edo akats barkatzen duzu errazago?
5. Zein fikzio edo eleberriko heroiak (gizonak) dituzu?
6. Zein da nahigo duzun pertsonaia historikoa?
7. Zeintzuk dira zure heroiak (emakumeak) bizitza errealean?
8. Zeintzuk zure heroiak (emakumeak) fikzioan?
9. Margolari gustukoena?
10. Musika gustukoena?
11. Gizonaren nolakotasun preziatuena?
12. Emakumearen nolakotasun preziatuena?
13. Zure bertuterik onena?
14. Zure eginbehar gustukoena?
15. Zer izango zinateke, aukeratuz gero?
16. Zein da zure izaeraren ezaugarriarik nagusia?
17. Zer baloratzen duzu lagunengan?
18. Zein da zure akats nagusia?
19. Zein da zoriontasun handiena?
20. Zein zoritxar okerrena?
21. Nor izango zinateke, aukeratuz gero?
22. Zein da margorik gustukoena?
23. Lorerik gustukoena?
24. Txoririk gustukoena?
25. Zein duzu prosa-idazlerik gustukoena?
26. Zeintzuk poetarik gustukoena?
27. Zeintzuk dira zure heroiak (gizonak) bizitza errealean?
28. Izenik gustukoena?
29. Historiako heroiak (emakumeak)?
30. Zer gorroto duzu beste guztiaren gainetik?
31. Gehien gorroto duzun pertsonaia historikoa.
32. Miresten duzun gertaera historikoa.
33. Miresten duzun aldaketa edo berrikuntza.
34. Eduki nahiko zenukeen naturaren dohaina.
35. Nola nahi duzu hil?
36. Zein da zure espirituaren egoera gaur egun?
37. Zein da zure lema?

Badaude ezinezko elkarrizketak, edo “asmaturikoak”: esaterako, ikasle-talde batek duela urte batzuk Mikel Urdangarini egindakoa. Abeslariarekin egoteko aukerarik izan ez zutenez, haren abestien zatien bidez osatu zituzten erantzunak. Oso muntaketa originala izan zen hura, baina kontuz ibili behar da halakoak egiten ditugunean, erantzunak testuingurutik ateratzen ditugunean manipulatzeko ari gara eta.

Dena den, modan jartzen ari dira horrelako muntaketak, sistema digitalei esker oso erraza baita adierazpenak grabatzea eta editatzea; Internetek ere eskaintzen dizkigu erabili ahal ditugun audio-artxibo asko (pertsonek historikoen adierazpenak, filmen soinu-bandak eta elkarrizketak, munduko edozein puntutan egindako elkarrizketaren grabaketa osoa...).

5. Publizitatearen gidoia

Atzo gauean, ametsetako autoa ikusi zuen Ainhoak telebistan: zabala barrutik, baina ez handiegia; eroso; beroa... eta musika erakargarriak lagunduta. Polita benetan! Gaur goizean, irratian atzoko iragarkiaren musika entzun du, eta atzo ikusitako autoaz gogoratu, hortaz ari da irrati-taketa. Esatariak esaten dio: *«zure ametsetako autoa ikusi nahi baduzu, hemen ondoan gaituzu...»*. Ez du dirurik izango erosteko, baina probatzera joan daiteke, dohainik da eta.

Hori da irrati-publizitatearen balio nagusia: telebistan eta beste euskarri batzuetan egindako publizitatea gogoraraztea, eta erosketa zehatzera bultzatzea, tokiko denden eta enpresen iragarkien bidez. Horrek ez du esan nahi, ordea, irrati-publizitatea horretara mugatzen denik. Hala ere, ahaztuta eta baztertuta dagoela esan dezakegu, eta, ikusi bezala, balio handia duen arren, ez da oso kontuan hartzen kanpaina bat antolatzeko orduan. Guk, berriz, ez genuen eskuliburua itxi nahi horren aipamena egin gabe. Beraz, irratian maiz erabili ohi diren publizitate-taxuerak azaltzen ditugu honakoan.

5.1. TAKETA

Irrati-emanaldi edo saio batean zehar tartekaturiko iragarki isolatu bakoitzari deitzen diogu taketa. 15-60 segundo arteko iraupena izaten duten arren, ohikoenak 20 segundoko taketak dira. Segundotan ordaintzen dira, denbora-unitate hori baita taketaren neurri-unitatea. Tarte labur horretan istorio osoa azaldu behar da: produktuaren deskribapen osoa, bizitza-tartetxea, etab.

Edukiaren aldetik, honako taketa-mota hauek sailka ditzakegu:

Bizitzako pasadizo baten dramatizazioa

Bizitza arrunteko pasadizo bat azaltzen edo islatzen du iragarkiak. Ohiko bizitzan gerta daitekeen arazo bati irtenbidea edo erantzuna eskaintzen dio iragarritako produktuak edo zerbitzuak.

Iragarlea: Donostiako Udalaren emakumearen ordezkaritza (20'')

EMAK.: Aizu, maitea, bainu-gelako entxufea konpondu behar didazu
ZINTA ERREBOBINATZEN HOTSA
GIZON.: Aizu, maitea, bainu-gelako entxufea konpondu behar didazu.
MUSIKA LP ETA LAGUNTZEN TESTUAREKIN AMAITZEKO
OFF (GIZON.): Eginkizunak ez ditugu aldatuko, baina zergatik ez elkarren artean banatu?
Emakumearen ordezkaritza, Donostiako Udala.

Iragarlea: Donostiako Emakumearen Bulegoa. Iraupena: 24''

PAUSO-HOTSAK
EMAKUMEAREN NEGARRAK LP ETA LAGUNTZEN TESTUAREKIN
AMAITZEKO (...zeure burua engainatu)
ALTZARIAK ERORTZEAN ETA KRISTALEN HOTSAK
GIZON.: (OIHUKA) Beti naiz ni...
ALTZARIAK ERORTZEAN ETA KRISTALEN HOTSAK
GIZON.: (OIHUKA) Kojokoa...
OFF AHOTSA (EMAK.): Malkoak ez dira beti amaiera, atzean etor daitezke handiagoak.
Ez ezazu zeure burua engainatu.
Eskatu informazioa 943 telefonoan.
Emakumearen bulegoa, Donostia.

Deialdia

Entzulea egintza komertzial batean parte hartzera deitzen duten mezuen bilduma da. Erreklamoan oinarritzen da, eta erabiltzen duen hizkera eskaintza bereziei, promozioei eta konpetentziarik gabeko salneurriei dagokie. Taketa horietan oso nabariak izaten dira soinu-adierazleak.

Iragarlea: Ekipa 2005. Iraupena: 24''

MUSIKA LAGUNTZEN TESTUAN ZEHAR

Ekipa 2005 Ficoban. Martxoaren 13tik 15era, Ekipa, ostalaritza, merkataritza eta kolektibitateen ekipamendurako saloia. Ekipamendu, zerbitzu, kontzeptu eta teknologia berriak zure taberna, denda edo bestelako negozioa sustatu nahiz eraberritzeko.

Ekipa 2005: merkataritza, kolektibitatea eta ostalaritzako profesionalek nahitaez ikusi beharrekoa. Irungo Fikoban. Zatoz.

Testigantza

Iragarleek kontsumitzaileei edo bezeroei ematen diete hitza, produktu, zerbitzu edo enpresaz hitz egin dezaten. Lekukotasunak errealak zein asmatutakoak izan daitezke.

Iragarlea: Kutxa. Iraupena: 24''

MUSIKA ATSEGINA L.P. (1'') ETA LAGUNTZEN TESTUAN ZEHAR**PAUSO-HOTSAK**

GIZON HELDUA: Negozioa handitzeko mailegua eskatu nuenean, hasieratik bertatik lagundu zidaten

TXORIAK TXIOKA (LEUNKI)

EMAK. GAZTEA: Erronka handia izan zen gure aurreneko etxea erostea, baina Kutxak asko erraztu zigun bidea.

TXORIAK TXIOKA (OZENAGO)

ADINEKO GIZONA: Orain hamar urte erretiratu nintzen. Gaur ere, beti bezala, Kutxak nire ondoan jarraitzen du.

MUSIKA L.P. ETA LAGUNTZEN

OFF AHOTSA (GIZ.): Kutxa. Hamarkada oso bat daramagu egitasmoak eta ilusioak zurekin partekatuz. Eta orain elkarrekin ospatzeko eguna iritsi da. Horregatik guztiarengatik: zorionak denoi. Zorionak!

OFF AHOTSA (EMAK.): Kutxa, hamar urte.

OFF AHOTSA (GIZ.): Eta hamaika urrats.

Iragarlea: Eusko Jaurlaritzaren Herrizaingo Saila. Iraupena: 24”

MUSIKA LP (1”) ETA LAGUNTZEN TESTUAREKIN AMAITZEKO (errespetatzen ditut) + TABERNAKO HOTSAK

OSTALARIA: Ostalaria naiz. Zergak ordaintzen ditut. Zaraten araudia betetzen dut, ixteko ordutegia ere bai. Hitz batez, auzokoak errespetatzen ditut.

Zu ere horrelakoa zara?

MUSIKA-BOLADA

OFF AHOTSA (GIZ.): Egizu garaian.

OFF AHOTSA (EMAK.): Ostalaritzan ordutegia betetzeko kanpaina. Herrizaingo Saila. Eusko Jaurlaritza.

Aurrera doan herria.

Azalpena edo argudio-taketa

Produktu, zerbitzu edo enpresaren deskribapenaren logikari erantzuten dion mezu komertziala da. Arazo bati erantzuna edota irtenbidea eskaintzeaz gain, eskaintzen den produktuaren ezaugarriak goraitpatzen dira.

KONTROLA	GIDOI LITERARIOA
MUSIKA LAGUNTZEN ETA AMAITU TESTUAREKIN (telefonoarekin batera)	ESAT. (EMAK.): Informatika edo marketina ikasi nahi baduzu, Legazpin duzu aukera. Olazabal Bigarren Hezkuntzako Insitutuak goi-mailako bi ziklo hauek eskaintzen dizkizu: Informatika-sistemen administrazioa eta Komertzio-kudeaketa eta marketina. Eta lanean bazaude, bi ziklo hauek egiteko aukera ere eskaintzen dizu Legazpiko Olazabal BHI Insitutuak. Telefonoa 943 Aurrematrikula ekainaren 29ra arte

Deskribapena

Produktuaren itxura eta osagaiak aurkezten dituen mezua da. Irratian, beste medioetan irudiek azaltzen dituzten ezaugarriak soinu bidez deskribatu edo “erakutsi” behar dira.

Iragarlea: *Argia* astekaria. Iraupena: 15”

KONTROLA	GIDOI LITERARIOA
MUSIKA LAGUNTZEN ETA AMAITU TESTUAREKIN	ESAT. (EMAK.): Itxura berria dakar 2005ak. Hainbat berrikuntza aurkituko duzu <i>Argiaren</i> 2005eko egutegian: informazio erabilgarria dakar azalean, eta egunari lotutako gertaera bitxi eta interesgarriak atzealdean. Salgai duzu dagoeneko 2005eko <i>Argia</i> egutegia.

Umorezko taketak

Umoreak atsegin bihurtzen du publizitate-mezua. Iragarkiak eskaintzen dituen sentsazio baikor eta alaiek kutsatzen dute produktu edo marka.

Iragarlea: ONCE (COMBO). Iraupena: 30''

KONTROLA	GIDOI LITERARIOA
KALEKO HOTSAK LAGUNTZEN	EMAK.: Aizu, e. Gaurtik aurrera, egunkariez gain, gehigarri hauek ere gordetzea nahi dut: munduko farolen miniatrak, soldadutza ausartak, komoda isabeliarrak oparitzen dituen, hori ere bai, e? Eraiki zure komuna, <i>punto cruz</i> ikastaroa eta ikasi eslobakiera nekatu gabe...
MUSIKA (YO QUIERO COMBO) LP (4'') ETA LAGUNTZEN	GIZON.: Bai, bai, bai..., et nik COMBO nahi dut
MUSIKA. COMBO (QUE RICO ES) LP ETA AMAITU	ESAT. (GIZ.): Larunbat honetan COMBOK COMBOte dauka. Batek bakarrik asmatuz gero, baliteke bi milioi euro baino gehiago irabaztea apustu bakarrekinekin.

Iragarlea: KAIKU (Crecimiento Plus). Iraupena: 15''

KONTROLA	GIDOI LITERARIOA
	ATSOA: Begira ze aurpegitxo xamurra duen! Zenbat hazi da umea! Zenbat urte dituzu polita?
	GIZON AHOTSA: (OSO GRABEA) Datorren hilean sei egingo ditut, andrea.
KAIKU-REN MUSIKA LAGUNTZEN ETA AMAITU TESTUAREKIN	ESAT (GIZON.): Kaiku Crecimiento Plus-ek zure seme-alabek ongi hazteko behar dituzten bitaminak eta mineralak ematen dizkie, ahalik eta koipe gutxienarekin.

Gogoramena

Agindu baino gehiago, liluratu nahi du iragarleak. Entzuleari ez dizkio argudioak eskaintzen, sentsazioak baizik, bere burua irudi baten parte senti dezan. Soinuaren ahalmenaren bidez itxurazko mundu osoa eraikitzen saiatzen da.

Iragarlea: Baqué kafea. Iraupena: 24”

KONTROLA	GIDOI LITERARIOA
GURE HERRIKO NESKATXA MAITE ABESTIAREN MUSIKA LP (3”) ETA LAGUNTZEN	GIZONAK ABESTIA HORTZARTEAN ABESTEN MUSIKAREN GAINEAN
LIKIDOA KATILUAN ISURTZEN+ GOILARAREKIN IRABIATZEN LP	ESAT.: (GIZONEZKOAREN AHOTS XUXURLARIA) Jatorrizko kaferik onena, gure lurraren gustura. Baqué kafea, gure kafe-marka.
MUSIKA LP ETA AMAITU	

Jingle edo abesturiko taketa

Nork ez du gogoratzen “*Yo soy aquel negrito del Africa Tropical...*”? Abesti atsegin, erraza eta “gogoraerraza” bilatzen dute iragarleek produktua edo marka gogora dezagun. Gutxi dira gaur egiten diren abesturikoaketak, baina oraindik ere abestiek edo melodia ezagun askok lotzen gaituzte publizitate-markekin.

Telesaio baten imitazioa

Telebista-saio ezagun batean oinarrituriko taketa-mota bat da. Entzuleak eza-gutu eta gogoratzea du helburu.

Itxurazko albistea

Albiste itxura duen taketa. Batzuetan albistegietako bolada edo sintonia erabiltzen da, entzulearen arreta erakartzeko asmoz. Horretan oinarritu zen Barakaldoko Ikea dendaren inaugurazioa; altzari baten harrera deskribatzen zuen esatariak, albistearen —zehazki, kronikaren— itxura zuen azalpenaren bidez

Spot baten audioa

Behin baino gehiagotan, telebistako kanpainan erabilitako spotaren soinua erabiltzen da irratan. Horrekin, entzuleak telebistan ikusi duen publizitate-mezua gogoratzea bilatzen du iragarleak.

EAEn 2005eko apirilean egindako hauteskundeetan irrati-iragarkia nekez ulerzitekeen spota ikusi barik. Irratikoan telebistako iragarkian agertzen diren elementu batzuk desagertu dira (jendearen irudia, hautestontzia...), eta horien ordean soinua besterik ez da geratzen (txonboa botoa kutxan sartzen denean); horregatik, oso garrantzitsua da entzuleak aurretik irudiak ikusi izana publizitate-mezua osotasunean jaso dezan.

KONTROLA	GIDOI LITERARIOA
TRANPOLIN-HOTSA LP + TXONBO-HOTSA LP + TXALOAK LP ETA AMAITU	ESAT.1 (GIZ.): Honako hau parte hartzen duen lehenengo aldia bere jauzia egiteko prestatzen ari den hemezortzi urteko neska gazte honek. Nere Mujika, badoa.
TRANPOLIN-HOTSA LP + TXONBO-HOTSA LP + TXALOAK LP ETA AMAITU	ESAT.1: Bere txanda izango du orain Adela Fernandezek. Hogeita hamabost urte eta jauzilari trebea da . Prest dago. Adela Fernandez..., badoa
TRANPOLIN-HOTSA LP + TXONBO-HOTSA LP + TXALOAK LP ETA AMAITU	ESAT.1: Hirurogeita hamar urteko beterano honek dagoeneko hamabi aldiz hartu du parte, autonomikoak, orokorrak eta Europakoak kontuan izaten baditugu. Adi... Alberto Agirre badoa.
TRANPOLIN-HOTSA LP + TXONBO-HOTSA LP + TXALOAK LP ETA AMAITU	ESAT.2: (EMAK.): Datorren apirilaren 17an egin jauzi. Eusko Legebiltzarreko Hauteskundeak 2005. Zure unea heldu da.
TRANPOLIN-HOTSA + TXONBO-HOTSA (LAGUNTZEN) TXALOAK LP ETA AMAITU	ESAT.2: (EMAK.): Bozkatu!

Film baten soinu-banda

Aurrekoan bezala, entzuleak ezagutzen duen produktu baten soinuan oinarritzen da taketa; orain, film ezagun baten soinu-banda edo tarte bat erabiltzen du iragarleak bere produktua ezagutarazteko.

Kale-inkesta

Inkestaren itxuraz, produktu edo markaren aldeko iritziak, haren beharra edo onurak azaltzen dituzten pertsonen erantzunak biltzen dira.

Flash edo bolada

Taketa antzekoa, laburragoa izaten da (15" baino gutxiagoko iraupenaz), eta batzuetan zuzenean azaltzen du esatariak.

Iragarlea: Biokela. Iraupena: 10''

KONTROLA	GIDOI LITERARIOA
ONLY YOU ABESTIA LP (2'') ETA LAGUNTZEN ABESTIA LP (1'')	ESAT. (GIZON.): Biokela, kalitatezko okela.
ETA LAGUNTZEN ABESTIA LP (1'')	ESAT. (GIZON.): Badakizu: zer jan, hura izan.
ETA AMAITU	

Aipamena

Bolada antzekoa, produktu, zerbitzu edo enpresa baten azalpen laburra (5'' gehienez), informazio-emanaldi edo publizitatea ez den kontakizun batean. (Cebrián Herreros, 2001:205). Esaterako, kirol-esatari batek galdetzen zion futbol-jokalari bati: «*Baduzu gidatzeko baimena? Eta autoa? (...) Zergatik ez erosi, orduan ... autoa?*».

Gomendioak

Esatariak produktu edo zerbitzu bat gomendatzen duenean. Zuzenean aipatzen du, zuzeneko emanaldiaren barruan. Aipamena bezala, oso ohikoa izaten da espainiar Estatuko kateetako kirol-emankizun handietan (edariak, zigarroak, turismo-mota bat... aipatu ez ezik, gomendatu egiten du esatariak).

5.2. GIDA KOMERTZIALA

Irratsaio batean edo egun osoko programazioan zehar banatzen diren taketen edo testuen bilduma da. Mezu batzuk zuzenean eman eta beste batzuk, berriz, aurretik grabatutakoak dira. Gida komertzialean eskaintza komun baten barruan bilduriko zerbitzuen zerrenda biltzen da: osasun-gida, gida gastronomikoa, merkataritza-gida... Oso aukera interesgarria izaten da, taketak ezartzeko aurrekonturik ez duten enpresa edo denda txikientzat.

Gida komertzialean agertzen diren enpresen aipamenarekin batera, horietako batzuek taketa edo iragarkia ere kontratatu ahal dute, baita gida berean aipamen bat baino gehiago ere.

5.3. KOMUNIKATUA

Erakunde edo elkarte publikoak igorritako publizitate-testua da. Era berean, merkataritza-gida osatzen duen testu bakoitzari deritzo komunikatua. Normalean, bezeroak berak igortzen du testua eta irratiko esatariek irakurtzen dute. Neurri-unitatea hitza da.

Era berean, erakundeek igorritako iragarki instituzionalei ere komunikatu deitzen zaie. Erakunde ofizialek sartzen dituzte iritzi publikoari helarazteko asmoz.

Iragarlea: Espainiako Barne Ministerioa. Iraupena: 20''

KONTROLA	GIDOI LITERARIOA
MUSIKA LP ETA LAGUNTZEN	OFF AHOTSA (GIZON.): Apirilaren hamazazpian, Eusko Legebiltzarreko Hauteskundeetan botoa ematea ezerk galarazi behar badizu, nahi izanez gero, bozka dezakezu. Apirilaren 7a baino lehen posta-bulego batean eskatu beharko duzu. Postariak zure atea jo, eta behar diren agiriak ekarriko dizkizu. Guztia dohainik.
MUSIKA LP ETA LAGUNTZEN	OFF AHOTSA: Eusko Legebiltzarrerako Hauteskundeak. Zure boza entzutea nahi baduzu, postak zure botoa eraman dezake.
MUSIKA LP ETA LAGUNTZEN ETA AMAITU TESTUAREKIN	OFF AHOTSA: Ministerio del Interior

5.4. IKUSKIZUNAKA

Gida komertzialen antzekoa, zerbitzuak, enpresak edo antzeko produktuak bildu beharrean, ikuskizun-zerrenda iragartzen du ikuskizunakak: zine-emanaldiak, kontzertu-zikloak eta abar.

5.5. PUBLIRREPORTAJEA

Publizitate-helburua duen erreportajea da. Erreportaje moduan ekoizten da, baina berezitasuna du: iragarleak ordaindutako erreportajea da eta, beraz, berak ezartzen ditu edukiak. Enpresaren jardunak eta ekoizpen-, banaketa- edo bilketa-prozesuak ezagutarazten dituzte iragarleek publrreportajeetan. Gidoiari dagokionez, erreportajearen gidoia erabilgarria da, betiere kontuan hartuta helburua dela produktua edo zerbitzua saltzea (beraz, oso erakargarria izan behar du).

5.6. PUBLIZITATE-TARTEAK

Aipaturiko publizitate-taxuerak irratsaioen edo emanaldien barruan txertatzen dira, baina badaude irratsaio moduan agertzen diren beste publizitate-mota batzuk ere.

- Esatariaren eta sustatzailearen arteko elkarriketa. Oso ohikoa da publizitate-mota hau. Produktu edo zerbitzu baten sustatzaileak (komunikazio-arduradunak, jabeak edo presidenteak) horren —edo eskaintza baten— berri ematen dio esatariari; esatariak ere produktuaren inguruko zalantzak edo galderak planteatzen dizkio, entzuleen bozeramailea edo ordezkaria balitz

bezala. Markaren edo produktuaren aipamen zehatza egin arren, informazio-mezuaren itxura handiagoa hartzen du, publizitarioarena baino.

- b. Aholkularitzak. Errenta Aitorpenaren garaian, aurrezki-kutxek horren inguruko aholkuak eskaintzen dizkigute; aseguru-etxeek autoan kontuan hartu behar ditugun segurtasun-neurriak gogorarazten dizkigute; estetika-klinika batek eguzkitik babesteko hartu beharrekoak azaltzen dizkigu... Horrelako tarte guztietan oso interesgarriak diren aholku orokorrak emateaz gain, irtenbide edo erantzun zehatza eskaintzen diote entzuleari, iragartzen denak eskainitakoa, alegia. Informazioa eskaintzen da, ez moztururiko publizitatea, baina betiere iragarleak eskaintzen digun aukera, bakarra ez den arren (dena den, entzuleak ez du besterik bilatu behar, eskaintzen zaiona egokitzen agertzen baita).
- c. Babesturiko saioak. Irratsaio-mota hauetan iragarleak ordaintzen du saioa, baina ez da edukietan sartzen eta, gehienetan, mezuan ere ez da marka edo produktua ezaltzen. Askotan, babesleak ez du zerikusirik eskaintzen den zerbitzua edo informazioarekin: trafikoaren edo errepideen egoeraren, eguraldiaren, ikuskizunen eta halakoen berri eman arren, babesleak, ordea, esnea, kafea, energia edo aurrekoekin harremanik ez duen beste produktu bat eskaintzen du. Iragarlearen izena edota iragarkia saioaren sarrera-karetan eta irteera-karetan agertu ohi da. Saioaren ekoizpena irratia dagokio, ez iragarleari.
- d. Mikro-irratsaioak. Aurrekoen antzera, iragarleak ordaintzen du irratsaioaren tarte bat, baina mikro-irratsaioetan, berriz, ekoizpena ez dagokio irratia, iragarleari baizik. Ohikoenak hauexek dira:

Bartering: irratsaio oso baten ekoizpenaren truke, publizitate-agentzia bati saldutako tarte, irratia publizitateko ehunekoa jasotzen du.

Trading: iragarleak zerbitzu edo produktu bat eskaintzen du irati-tarte baten truke.

- e. Lehiaketak. Ikuskizun baterako sarrerak, liburuak, diskoak edo hainbat produktu eskaintzen ditu iragarleak irratsaioan. Mota askotako lehiaketak daude: galdera bati edo batzuei erantzutea, SMSen bidezko mezuak bidaltzea... Horiek dira iragarleak eskaintzen dituen sariak eskuratzeko moduak, eta publizitatearen truke, saioak lortzen du entzuleen arreta eta fidelotasuna mantentzea, oso arrakastatsuak izaten baitira lehiaketak, batez ere, opariak banatzen direnean. Horregatik, publizitate-mota hau oso egokia da irati txikietan, tokiko iragarleek nahiago baitute produktutan ordaintzea dirutan baino; eta irratsaioaren arduradunek entzuleak “lotzeko” bidea lortzen dute.

- f. Unitate mugikorra: saltokietan edo enpresaren interesguneetan egindako emankizunak —zuzenekoak zein grabatuak—. Gogoratzekoa da altzarien multinazional suediar baten inaugurazioaren inguruan zabaldu zen publizitate-kanpaina. Inaugurazio-egunean, irrati-emankizun asko egin ziren Barakaldon duen dendatik bertatik.

5.7. BESTELAKOAK

- a. Sailkatuak edo hitzez ordainduriko iragarkiak. Entzuleek kontratatzen dituzte, eta normalean partikularren arteko salerosketak edo kontratuak iragartzen dituzte. Irrati askotan dohainik eskaintzen dira tarte horiek, entzuleentzako zerbitzu moduan.
- b. Nekrologikoak. Gero eta gutxiago dira irratitik emititzen diren ohar nekrologikoak. Horietan pertsona bat hil berri dela iragartzeaz gain, hiletak edo bere omenezko ekitaldiak non eta noiz izango diren azaltzen dira.
- c. Oharrak. Pertsonak aurkitzeko, urruti dauden pertsonen ohar bat emateko... oharrak sartu ahal dira irrati-emanaldian. Zerbitzu publiko moduan ulertuta, dohainik eskainitakoa izaten da, irrati publikoetan bereziki.

IV. BIBLIOGRAFIA

- Aguilar Nacher, I. (1992): “El silencio radiofónico”, *Comunicación y estudios universitarios, revista de Ciencias de la Información*, Universidad San Pablo, CEU, Valentzia.
- Alberdi, J.; Aranguren, J. L.; Arrarats, I.; Goikoetxea, A.; Petrirena, P. eta Zaballondo, B. (2001): *Estilo-liburua*, Egunkaria, Donostia.
- Alberdi, X. eta Sarasola, I. (2001): *Euskal estilo libururantz. Gramatika, estiloa eta hiztegia*, EHUKo argitalpen zerbitzua, Bilbao.
- Arana Arrieta, E. (2004): *Programagintza irratitelebistan*, UEU, Bilbao.
- Arheim, R. (1980): *Estética radiofónica*, Gustavo Gili, Mass Media, Bartzelona.
- Arrarats, I. (2004): “Zuzenketa lana eguneroko prentsan: azken 13 urteotako esperientzia”. *Senez*, **27**,
www.eizie.org/Argipalpenak/Senez/20041031/zuzenarrarats, Donostia.
- Arrasate, M. (1992): *Euskarazko albistegietarako esku-liburua*, EITB, Bilbao.
- Balsebre, A. (1994): *El lenguaje radiofónico*, Cátedra, Madril.
- Balsebre, A.; Mateu, M. eta Vidal, D. (1998): *La entrevista en radio, televisión y prensa*, Cátedra, Madril.
- Barea, P. eta Montalvillo, R. (1992): *Radio: Redacción y guiones*, EHUKo argitalpen-zerbitzua, Bilbao.
- Barea, P. (1994): *La estirpe de Sautier, la época dorada de la radionovela en España*, El País-Aguilar, Madril.
- , (2000): *Teatro de los sonidos, sonidos del teatro*, EHUKo argitalpen-zerbitzua, Bilbao.
- Beltran Moner, R. (1991): *Ambientación musical*, IORTV, Madril.
- Blanco, J. M. (2002): *Las retransmisiones deportivas*, Técnicas de narración radiofónica. CIMS, Bartzelona.
- Betés Rodríguez, K. (2002): *El sonido de la persuasión*, Universidad Cardenal Herrera-CEU, Valentzia.
- Cassany, D. (2002): *La cocina de la escritura*, Anagrama, Bartzelona.
- Cebrián Herreros, M. (1981): *Diccionario de radio y televisión*, Alhambra, Madril.

- , (1994): *Información Radiofónica. Mediación Técnica, tratamiento y programación*, Síntesis, Madril
- , (2001): *La radio en la convergencia multimedia*, Gedisa: Bartzelona.
- Elhuyar Hiztegia*, Elhuyar, Donostia.
- Enciclopedia Microsoft © Encarta Online (2005): <http://es.encarta.msn.com>.
- Euskaltzaindiaren Arauak: www.euskaltzaindia.net/arauak/
- Faus Belan, A. (1981): *La Radio. Introducción a un medio desconocido*, Latina Universitaria, Madril.
- Garzia Garmendia, J. (1997): *Joskera Lantegi*, IVAP, Zarautz.
- Gutierrez Paz, A. (2000): *Idazketa eta gidoigintza*, UEU, Bilbao.
- , (2001): *Ekoizpena eta errealizazioa irratian*, UEU, Bilbao.
- HAEEko Administrazio Hizketaren Atala. *Zalantza-dantza*, IVAP
- Haye, R.M. (1995): *Hacia una nueva radio*, Paidós, Bartzelona.
- Harrison, T. (1990): *Técnicas de publicidad*, Ediciones Deusto, Bilbao.
- Hernandez Aguilar, G. (1989): *De la radio al discurso radiofónico. Un acercamiento semiótico*, Plaza y Valdés, Mexico.
- Hidalgo, B. (2002): “Hitzen ordena esaldian”. *Senez*, **25**, www.eizie.org/Argitalpenak/20001201/Hidalgo, Donostia.
- , (1998): “Baina, zer da euskal joskera”, *Administrazioa euskaraz*, **21**, 18-19, IVAP.
- Hiztegi Batua: www.euskaltzaindia.net/hiztegiabatua.
- Huertas, A eta Perona, J. J. (1999): *Redacción y locución en medios audiovisuales: la radio*, Bosch Comunicación, Bartzelona.
- Kaltzakorta Mentxaka, M. (2003): “Galdegai-lekua testu-hastapenetan (I) (Horrela bizi bagina beti liburuan)”, *Uztaro*, **45**, 71-89, Bilbao.
- Keith, M. C. (1992): *Técnicas de Producción de Radio*, IORTVE, Madril.
- Larrinaga, A. (2004): “Hizkuntzalariak telebistagintzan”, *Senez*, **27**, www.eizie.org/Argitalpenak/Senez/20041031/zuzenzabal, Donostia.
- Lázaro Carreter, F. (1997): *El dardo en la palabra*, Galaxia Gutenberg – Círculo de Lectores, Bartzelona.
- , (2003): *El nuevo dardo en la palabra*, Aguilar, Madril.
- Lewis P. M. eta Booth, J. (1992): *El Medio Invisible. Radio pública, privada, comercial y comunitaria*, Paidós Comunicación, Bartzelona.
- Lobera, A. (1997): “Itzulpena Auzitegietan eta Administrazioan”, *Senez*, **19**, www.eizie.org/Argitalpenak/Senez/19970101/Lobera, Donostia.
- Marti i Marti, J. (1990): *Modelos de programación radiofónica*, Feed Back, Bartzelona.
- McLesish, R. (1985): *Técnicas de creación y realización en radio*, IORTV, Madril.
- Mecd (Ministerio de Educación y Ciencia): “Radio. ¿Cómo se hace?”, <http://iris.cnice.mecd.es/media/radio/bloque5/pag7c.htm>.
- Merayo Pérez, A. (1992): *Para entender la radio. Estructura del proceso informativo radiofónico*, Publicaciones Universidad Pontificia, Salamanca.

- Muñoz, J. J. eta Gil, C. (1986): *La Radio. Teoría y Práctica*, IORTVE, Madril.
- Ogilvy, D. (1984): *La Publicidad*, Folio.
- Ortiz, M. A. eta Marchamalo, J. (1994): *Técnicas de comunicación en radio. La realización radiofónica*, Paidós, Bartzelona l. argitalpena.
- Ortiz, M. A. eta Volpini, F. (1995): *Diseño de programas en radio. Guiones, géneros y fórmulas*, Paidós, Bartzelona.
- Pérez Ruíz, M. A. (1986): *Fundamentos de las estructuras de la publicidad*, Síntesis, Madril.
- Petirena, P. eta Larrinaga, A. (2004): “Kazetaritzako idazketa” ikastaroaren apunteak, EHU, Bilbao.
- Polo de Guinea, E. eta Montesdecoa, F. (1995): *Locución y presentación televisiva*, IORTVE, Madril.
- Prado, E. (1985): *Estructura de la Información Radiofónica*, Mitre.
- Rey, J. (1996): *Palabras para vender, palabras para soñar. Introducción a la redacción publicitaria*, Paidós, Bartzelona.
- Rodero, E. (2001): *Manual práctico para la realización de entrevistas y reportajes en la radio*, Librería Cervantes, Salamanca.
- Rodero, E.; Alonso, C. M. eta Fuentes, J. A. (2004): *La radio que convence. Manual para creativos y locutores publicitarios*, Ariel, Bartzelona.
- Saiz Olmo, J. (2005): *Periodismo de Radio. De los estudios al ciberespacio*, Universidad Cardenal Herrra-Ceu, Valentzia.
- Soengas, X. (2003): *Informativos radiofónicos*, Catedra, Madril.
- Toral, G. (1998): *Tertulias, mentideros y programas de radio*, Alberdania, Irun.
- Ugarteburu, I. (2004): “EHUko zuzenketa: mailak eta motak”, *Senez*, **27**, www.eizie.org/Argitalpenak/Senez/20041031/zuzenehu, Donostia.
- Vives Radio SBA. (1995): *Publicidad en la Radiodifusión*, Vives, Bartzelona.
- Zabala, I. eta Odriozola, J. C. (1994): “Komaren erabilera”, *Senez*, **9**, www.eizie.org/Argitalpenak/Senez/19900201/zabala, Donostia.
- Zabalondo, B. (2004): “Zuzenketa elkarlanean”, *Senez*, **27**, www.eizie.org/Argitalpenak/Senez/20041031/zuzenzabal, Donostia.
- Zuazo, K. (2001): *Euskararen sendabelarrak*, Alberdania, Donostia (3. argitalpena).
- Zubiri, E. eta Zubiri, I. (1998): “Haren/bere/beraren”, *Administrazioa euskaraz*, **21**, 16, IVAP.

Kazetaritza Sailean argitaratu diren beste liburu batzuk

Semiotika eta masa-komunikazioa. Panorama europarra

Joxe Inazio Basterretxea eta Marian Gonzalez
1997an argitaratua
ISBN: 84-86967-84-8

Komunikazioaren ikerkuntzarako metodologia

Iñaki Zabaleta Urkiola
1997an argitaratua
ISBN: 84-86967-85-6

Komunikazioaren eta informazioaren oinarriak

Jose Inazio Basterretxea
1997an argitaratua
ISBN: 84-86967-87-2

Kazetari-l@na Euskal Herrian

Txema Ramirez de la Piscina
1998an argitaratua
ISBN: 84-86967-94-5

Irratibidearen barrunbean zehar

Gorka Jakobe Palazio
2000n argitaratua
ISBN: 84-8438-005-10

Irratirako idazketa eta gidoigintza

Arantza Gutierrez Paz
2000n argitaratua
ISBN: 84-8438-008-4

Hedabideak eta Euskal Herria

Nor ikerketa-taldea
2000n argitaratua
ISBN: 84-8438-010-6

Ekoizpena eta errealizazioa

Arantza Gutierrez Paz
2001ean argitaratua
ISBN: 84-8438-019-X

Kultura-aniztasuna eta gizarte-komunikazioa

Jose Inazio Basterretxea Polo
2002an argitaratua
ISBN: 84-8438-026-2

Informaziorako dokumentazioaren oinarriak

Teresa Agirreazaldegí Berriozabal
2002an argitaratua
ISBN: 84-8438-029-7

Ikus-entzunezko informazioaren teknologia

Iñaki Zabaleta Urkiola
2002an argitaratua
ISBN: 84-8438-032-7

Euskal irratigintzaren historia

Arantza Gutierrez Paz
2002an argitaratua
ISBN: 84-8438-0031-9

Informazioaren teoria eta teknika irratí eta telebista digital eta analogikoan

Iñaki Zabaleta, Jexuxmari Zalakain
2004an argitaratua
ISBN: 84-8438-050-5

Programaziogintza irratí-telebistan

Edorta Arana Arrieta
2004an argitaratua
ISBN: 84-8438-055-6

Nola esan albisteak ikus-entzuleari

Jose Larrañaga Zubidarreta
2005ean argitaratua
ISBN: 84-8438-057-2

Kazetaritza Sailean Uztaro aldizkarian argitaratu diren artikulak

Analisi sintomatikoa eta politika nazionala
Agirre, J. Kolektiboa, *Uztaro* **23**, 65-86.

Euskarazko prentsa elkarlanerako estrategien bila
Aiestaran, A., *Uztaro* **49**, 45-57.

Iritzi publikoa, iritzi publikatua eta publikoaren iritzia: hedabideen eragina euskal politikagintzan
Amezaga, J.; Arana, E.; Iturriotz, A.; Martín, R., *Uztaro* **22**, 41-57.

Kale-borroka Euskadiko prentsan. ETaren su-etenaren garaian, aurretik eta ondoren (1997-2000)
Andonegi, A.; Azurmendi, I.; Osa, M., *Uztaro* **43**, 87-103.

Telebista-albistegiak eta errealtatearen errepresentazioa
Arana, E., *Uztaro* **5**, 47-57.

Telebista-albistegiak: *diversitas inter pares*
Arana, E., *Uztaro* **19**, 41-54.

Tokian tokiko telebistagintzaren programazioa, ordainsariak eta erronkak
Arana, E.; Azpillaga P.; Narbaiza, B., *Uztaro* **46**, 61-80.

EEBB-etako kazeta azterketa
Armentia, J. I., *Uztaro* **6**, 89-97.

Euskal Herriko egunkarien irudi berria
Armentia, J. I., *Uztaro* **11**, 37-46.

Kazetarien tipologiarako zenbait ohar
Azkargorta, A., *Uztaro* **6**, 99-109.

Egia eta egiantzekotasuna. Prentsa Euskadin
Azkargorta, A. eta Xamardo, N., *Uztaro* **0**, 37-46.

Herri mugimenduak eta komunikazio prozesua
Azkargorta, A. eta Xamardo, N., *Uztaro* **3**, 77-85.

ПРАВДА eta ИЗВЕСТИЯ sobietar egunkariak
Basterretxea, J. I., *Uztaro* **8**, 63-91.

Kartel politiko sobietarra: propaganda eredu baten azterketa eskripto-ikonikoa
Basterretxea, J. I., *Uztaro* **17**, 85-107.

Ulertaraztaile kolektiboa: interpretazio-eredu mass-mediatikoa
Basterretxea, J. I., *Uztaro* **24**, 49-58.

Masa-komunikazioaren funtzio eta pragmatika sozialak identitateen eraikuntzan
Basterretxea, J. I., *Uztaro* **29**, 39-50.

Hizkuntza eta hedabideak: prentsa idatziaren kasua
Basterretxea, J. I., *Uztaro* **39**, 63-74.

Euskarazko herri-aldizkariak eta teknologia berriak
Camacho, I., *Uztaro* **31**, 85-100.

Euskarazko herri-aldizkarien funtzioak hirugarren milurtekoaren atarian
Camacho, I., *Uztaro* **43**, 67-85.

Euskal Preso politikoen informazioa Nafarroako egunkarietan
Castañeda, K., *Uztaro* **38**, 43-58.

Euskal informazio-kazetaritza abertzalea: *Euzkadi* eta *Euzko* 1913-1934
Díaz, J., *Uztaro* **15**, 81-95.

Euskal komunikabideak Interneten
Díaz, J.; Meso, K., *Uztaro* **27**, 25-32.

Kazetaritzari buruzko lehen doktore-tesia, euskaratua
Díaz, J., *Uztaro* **50**, 59-75.

Semeiotike tekhne
Erzila, J. M., *Uztaro* **10**, 85-94.

Zuzeneko marketing-a, enpresa berrirako disziplina
Etxebarria, J., *Uztaro* **4**, 85-101.

Emakumearen irudia aldizkari femeninoetan
Expósito, M., *Uztaro* **13**, 87-105.

Alkoholaren kontrako kanpainak: edan-neurriaren bila marketingaren bidez
Expósito, M., *Uztaro* **16**, 79-97.

Zurrunmurraren mekanismoak. Argelgo mahaiaren kasua
González, M., *Uztaro* **1**, 115-123.

Tokiko irratiak, herri-partaidetasunaren guneak
Gutiérrez, A., *Uztaro* **18**, 41-48.

Irratia erronka digitalaren aurrean
Gutiérrez, A., *Uztaro* **32**, 35-47.

Irratiak eta internet bat eginda, hedabide erraldoien aurrean
Gutiérrez, A., *Uztaro* **48**, 55-66.

Euskal gatazka, prentsaren portaera eta herritarren iritzia (1998-2001)
Idoaga, P.; Ramirez de la Piscina, Tx., *Uztaro* **42**, 85-101.

Perpaus adjetibalak albisteetako testuetan
Larrinaga, A., *Uztaro* **8**, 53-61.

Iraganeko jazoerak zelan hurbildu narrazioan eta albisteetan
Larrinaga, A., *Uztaro* **16**, 99-108.

Fikzio poliziakoaren logika, gaur eguneko irudian
López, E., *Uztaro* **0**, 47-84.

Euskal Telebista, Golkoko gerran
Martín, R. M., *Uztaro* **3**, 69-75.

Irrati modernoaren testuinguru teknologizatua
Murelaga Ibarra, Jon, *Uztaro* **51**, 65-80.

Euskarazko publizitatea prentsan
Ogiza, J., *Uztaro* **7**, 97-109.

Euskal komunikabideetako euskara
Palazio, G. J., *Uztaro* **1**, 105-114.

Exotoponimiazko problemak kazetagintzan
Palazio, G. J., *Uztaro* **7**, 77-95.

Ziberguneak: komunikazioguneez haratago (III. milurtekoko enpresa multimediatikoak)
Palazio, G. J., *Uztaro* **32**, 49-57.

Kable bidezko telebista Hego Euskal Herrian
Peñafiel, C.; Zabaleta, I.; Agirreazaldeg, T.; Xamardo, N., *Uztaro* **28**, 79-88.

Birmoldaketa digitala
Peñafiel, C., *Uztaro* **32**, 59-68.

Politikariak-kazetariak: boterearekiko lilura
Ramírez, Tx., *Uztaro* **3**, 87-96.

Masa-hedabideen efektuen inguruko zenbait xehetasun
Ramírez de la Piscina, Tx., *Uztaro* **21**, 68-78.

Drogak eta komunikabideak. Fenomenoaren eguneroko eszenifikazioa eta irudikapen soziala
Rekalde, A., *Uztaro* **50**, 77-87.

Informazioaren iraultza
Swerdlow, J. L., [Itzul.: Xabier Artola], *Uztaro* **17**, 169-177 [Jokin Zaitegi Itzulpen Laburren Sariketa].

Citizen Kane, hedabideak, boterea eta beren mugak
Xamardo, N. eta Zalakain, J. M., *Uztaro* **52**, 35-74.

Hurbiltasun-zatidura irrati-telebistako kazetaritzan: praktika desegokia
Zabaleta, I., *Uztaro* **14**, 49-60.

Prentsa nazionala eta prentsa lokala
Zalakain, J. M., *Uztaro* **12**, 55-65.

EGUNKARIA itxi dute, baina proiektua bizirik dago
Zalakain, J. M., *Uztaro* **45**, 29-69.